

Menningarminjar í Kolbeinsstaðahreppi

Svæðisskráning

Andrea Harðardóttir og Sædís Gunnarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands

FS252-04081

Reykjavík

2004

© *Fornleifastofnun Íslands*
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1.	Inngangur	5
1.1.	Um fornleifaskráningu	5
1.2	Um svæðisskráningu	7
1.3	Fornleifakönnun á svæðinu	10
2.	Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu	12
3.	Skrá yfir fornleifar í Kolbeinsstaðahreppi	20
	MH-198 Kaldárbakki	20
	MH-199 Hraunsmúli	21
	MH-200 Ytri (litlu) Skógar	21
	MH-201 Syðri Skógar (Stóru Skógar)	23
	MH-202 Vellir	24
	MH-203 Hróbjargarstaðir	26
	MH-204 Moldbrekka	27
	MH-205 Brúárhraun	27
	MH-206 Krossholt	28
	MH-207 Flesjustaðir	31
	MH-208 Hítarnes	32
	MH-209 Hítarneskot	36
	MH-210 Jörfi	36
	MH-211 Snorrastaðir	38
	MH-212 Litla Hraun	42
	MH-213 Stóra Hraun	44
	MH-214 Landbrot	49
	MH-215 Rauðamelur (syðri)	50
	MH-216 Ölvis-Kross (Kross)	52
	MH-217 Oddastaðir	54
	MH-218 Hraunsholt (Hraun)	54
	MH-219 Hlíð (Hallkelstaðahlíð)	55
	MH-220 Hafurstaðir	57
	MH-221 Heggstaðir	58
	MH-222 Mýrdalur	60
	MH-223 Tröð	61
	MH-224 Skjál	63
	MH-225 Kolbeinstaðir	63
	MH-226 Haukatunga	66
	MH-227 Yztu-Garðar	67
	MH-228 Miðgarðar	69
	MH-229 Syðstu Garðar	70
	MH-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð	71
	MH-682 Óstaðsetjanlegar fornleifar	72
4.	Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra	73
	Bæjarhólar og bæjarstæði	74
	Útihús	75
	Tún, garðar og akrar	76
	Kvíar og stekkir	76

Beitarhús og sel	77
Engjar og áveitur	77
Útgerðarminjar og veiðiminjar	78
Minjar um samkomur og þinghald	78
Kuml og kirkjugarðar	78
Samgönguminjar	79
5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu	79
6. Heimildaskrá	81

1. Inngangur

Í ágúst 2004 var hafist handa við svæðisskráningu fornleifa í Kolbeinsstaðahreppi í Snæfells- og Hnappadalssýslu. Farið er eftir hreppaskiptingu eins og hún var 1847. Alls voru skráðar upplýsingar um 616 fornleifar í hreppnum. Skráningin var unnin af Andreu Harðardóttur undir stjórn Sæðisar Gunnarsdóttur fornleifafræðings sem sá um einnig sá um frágang og ritun skýrslunnar. Verkið var unnið fyrir sveitarfélagið af Fornleifastofnun Íslands.

1.1. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum og sér í lagi staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum síðan eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugunum og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning. Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmiskonar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna. Slík heimildakönnun er nauðsynlegur undirbúningur undir vettvangsathugun, en hún getur líka skilað sjálfstæðum niðurstöðum. Nægilegar heimildir eru til, til að gefa grófa mynd af fjölda, eðli og ástandi minja á ákveðnum svæðum og skipuleg heimildaúttekt í því skyni getur komið að gagni við skipulagsgerð jafnt sem minjavernd og rannsóknir. Af þessum ástæðum hefur Fornleifastofnun Íslands á undanförunum árum unnið að þróun aðferða við fornleifaskráningu sem fela í sér að skráningunni er skipt þrjú afmörkuð stig og eru þar höfð til viðmiðunar hin þrjú stig skipulagsvinnu; *svæðisskráning* er gerð fyrir svæðisskipulagsgerð, *aðalskráning* fyrir aðalskipulagsgerð og *deiliskráning* fyrir deiliskipulagsgerð. Svæðisskráning felst í öflun heimilda um fornleifar á viðkomandi skipulagssvæði og söfnun gagna sem gefa margvíslegar vísbendingar um menningarminjar.

Markmið svæðisskráningar er að gefa heildaryfirlit um ástand og eðli menningarminja á skipulagssvæðinu, finna og skilgreina svæði og staði sem eru sérstaklega athyglisverðir eða í sérstakri hættu, og að vera undirbúningur undir aðalskráningu fornleifa. Aðalskráning felur í sér vettvangsvinnu og miðar að því að staðsetja og kortleggja einstaka minjastaði og lýsa þeim á skipulagðan hátt. Deiliskráning er síðan nákvæmari úttekt á litlu svæði og er unnin samhliða áætlanagerð um endanlega ráðstöfun jarðnæðis.

Að auki má minna á að mat á því hvað teljast markverðar fornleifar hefur lengst af tekið mið af sögu lands og þjóðar í heild. Minni gaumur hefur verið gefinn að sérkennum ákveðinna svæða og fornleifum sem eru markverðar í samhengi héraðssögu. Af þessum ástæðum er eðlilegt að fornleifaskráning sé unnin í nánú samstarfi við sveitarstjórnir og stofnanir þeirra, með hliðsjón af þörfum þeirra.

Hér á eftir verður gerð grein fyrir þeirri aðferðafræði sem liggur að baki svæðisskráningu fornleifa. Hér er þó fyrst greint stuttlega frá þeim skilgreiningum sem lagðar eru til grundvallar við fornleifaskráningu. Í 9. grein þjóðminjalaga er þessi skilgreining:

Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir grefrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar,

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari víðu skilgreiningu hefur verið fylgt við gerð fornleifaskrárinnar og í anda hennar eru einnig skráðir staðir eins og orrustustaðir, skilgreinanlegir staðir þar sem atburðir, sem tengjast sögu og bókmenntum Íslands, hafa átt sér stað og staðir þar sem draugar eiga að hafa búið. Dæmi um staði sem eru ekki skráðir eru eyktamörk sem eru ekki manngerð og drangar sem kallaðir eru nátttröll, en það heiti virðist oftast vera tegundargreining á náttúrumyndunum frekar en að sagnir séu um að tröll

hafi dagað uppi. Þar sem slíkar sagnir eru, eru þær auðvitað skráðar. Á hinn bóginn eru öll grettistök skráð og er þetta vitanlega umdeilanlegt og byggir fyrst og fremst á því að fyrirsjáanlegt sé að gagn megi hafa af upplýsingunum. Annarskonar upplýsingar sem átt gætu heima í menningarsögulegum gagnagrunni eru t.d. um staðsetningu engja og bithaga, nytjaskóga og veiðistaða. Söfnun slíkra upplýsinga krefst hinsvegar annarskonar gagna og öðruvísi aðferðafræði en skráning eiginlegra fornleifa og er mun viðráðanlegri á stigi aðalskráningar. Þar sem til eru upplýsingar um gróðurfar og búskaparskilyrði fyrir einstakar jarðir (t.d. í sóknarlýsingum og héraðssöguritum) er slíkum upplýsingum safnað á stigi svæðisskráningar.

Samkvæmt lögunum eru öll mannvirki eldri en 100 ára skilgreind sem fornleifar en við skráninguna er notuð aðeins víðari skilgreining. Allar byggingar úr torfi og grjóti eru skráðar sem og önnur mannvirki sem eru til vitnis um horfið verklag eða tækni. Þar með geta talist elstu steypubyggingar, byggingar úr blönduðu efni (torf, grjót, timbur, steypa, bárujárn) og mannvirki eins og heimarafstöðvar, sundlaugar, upphlaðnir vegir frá því fyrir jarðýtuöld, fiskplön, áveituskurðir og hverskyns minjar aðrar sem tengjast umbreytingum í atvinnuvegum og lífsafkomu á fyrri hluta 20. aldar. Minjar sem tengjast seinni heimstyrjöldinni, veru setuliðsins og framkvæmdum á vegum þess (vegir, flugvellir, braggahverfi, skotgrafir o.s.frv) eru einnig skráðar. Þær heimildir sem stuðst er við í svæðisskráningu geyma yfirleitt mjög lítið af upplýsingum um nútímaminjar og er því ekki að vænta heildstæðs yfirlit um þær fyrr en á stigi aðalskráningar. Helst er að upplýsingar um gamlar sundlaugar komi fram við svæðisskráningu.

1.2 Um svæðisskráningu

Við hefðbundna fornleifaskráningu hefur fyrst og fremst verið leitast við að finna og staðsetja einstakar rústir sem sýnilegar eru á yfirborðinu. Ekki var reynt að grennslast fyrir um hvar fornleifar gætu leynst þó þær séu ekki sýnilegar á yfirborði, en ætla má að meginþorri minja á Íslandi sé hulinn sjónum. Til að ráða bót á þessu hefur Fornleifastofnun Íslands þróað aðferðir síðustu ár til að áætla staðsetningu menningarminja en það er mikilvægt bæði frá vísindalegu sjónarmiði og nauðsynlegt ef forðast á röskun minja við framkvæmdir. Annarsvegar er um að ræða leit að vísbendingum um staðsetningu einstakra menningarminja, einkum með stuðningi gamalla túnakorta og örnefnaskráa. Hinsvegar eru óbeinar vísbendingar, svo sem örnefni, heimildir um byggð og búsetu en með því að fá yfirlit um hvar byggð hefur verið má gera sér allgóða hugmynd um umfang og eðli menningarminja sem þeirri byggð hafa fylgt jafnvel þótt þeirra sjái ekki

stað lengur. Við upphaf svæðisskráningar fornleifa er gert yfirlit um sögu byggðar, skilgreindar jarðir og takmörk þeirra og gert yfirlitskort um staði sem vitað er að búið var á. Helstu heimildir eru jarðabækur frá ýmsum tímum, sölubréf og landamerkjalyásingar. Þá er farið skipulega yfir vísbendingar um menningarminjar á hverjum stað, þ.e. túnakort og örnefnaskrár. Að því loknu er leitað í beinum heimildum um fornleifar þ.e. eiginlegum fornleifaskýrslum.

Notagildi svæðisskráningar eru ákveðin takmörk sett og hún getur aldrei komið í staðin fyrir vettvangskonun (aðalskráningu). Í fyrsta lagi takmarkast svæðisskráning við þá flokka heimilda sem eru aðgengilegastir og gefa heildstæðasta mynd af menningarminjum á viðkomandi svæði. Er þar um að ræða jarðabækur, fornleifaskýrslur, örnefnaskrár og túnakort. Aðrar heimildir eins og t.d. ævisögur eða ferðasögur, sem oft geyma nákvæmar upplýsingar um húsaskipan og staðsetningu mannvirkja á 19. öld, eru ekki rannsakaðar skipulega á stigi svæðisskráningar þar sem nákvæmni og fjöldi slíkra upplýsinga er tilviljanakenndur og erfitt að hafa upp á þeim þegar stór svæði eru könnuð. Heimildir af þessu tagi eru hinsvegar kannaðar á stigi aðalskráningar. Í öðru lagi getur svæðisskráning ekki gefið nákvæmar upplýsingar um staðsetningu allra minjastaða og í þriðja lagi er ekki hægt að segja til um ástand eða afdrif allra minjastaða á grunni svæðisskráningar. Nákvæmra upplýsinga um þessi atriði er ekki hægt að afla nema með vettvangsathugun, en á grunni svæðisskráningar má hinsvegar gefa grófa mynd af dreifingu og ástandi fornleifa á skráningarsvæðinu.

Jarðabækur. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns er helsta og ítarlegasta verk sinnar tegundar og grundvallarheimildarrit um sögu byggðar á Íslandi og var hún tekin saman árið 1709 í Kolbeinsstaðahreppi. Hér er stuðst við Jarðatal Johnsens frá 1847 og síðan bæði *Byggðir Snæfellsness* og nýútkomið rit Þorsteins Jónssonar um byggð og ættfræði í Kolbeinsstaðahreppi.¹ Í þessum ritum má oft finna ítarlegar upplýsingar um búsetu á viðkomandi jörðum. Saman gefa þessi rit allgóða mynd af dreifingu byggðar á skráningarsvæðinu. Með því að bera jarðabækurnar saman við jarða- og landamerkjaskjöl fæst einnig gróf mynd af þróun byggðar, skiptingu jarða og breytingum á eignarhaldsfyrirkomulagi. Þessar heimildir geta að jafnaði ekki um einstaka minjastaði, aðra en bæjarstæði og stöku sinnum selstöður, en heildstæðar upplýsingar um dreifingu byggðar eru grundvöllur fyrir túlkun flestra annarra minja, þ.e. þeirra sem orðið hafa til í sambandi við landbúnað, en það er þorri allra fornleifa.

¹ Þorsteinn Jónsson: *Kolbeinsstaðahreppur; ábúendur og saga Kolbeinsstaðahrepps frá 1900* Reykjavík 2000.

Túnakort. Um 1920 voru gerðir uppdrættir í mælikvarðanum 1:2000 af túnnum svo til allra jarða á Íslandi. Kortin eru allmisjöfn að gerð enda eftir mismunandi mælingamenn. Öll sýna þau þó mörk túnanna og langoftast er staðsetning bæjarhúsa og útihúsa innan þeirra sýnd, en yfirleitt engin hús utan túns. Einnig er ritað á kortin hversu stór túnin voru í fermetrum og/eða dagsláttum, hversu stór hluti þeirra var þýfður þegar mælt var og hversu stórir matjurtagarðar voru. Túnakortin í Kolbeinsstaðahreppi eru óársett en talin gerð um 1920. Þau eru nokkuð góð og er þar gerður skýr greinarmunur á bæjar- og útihúsum.

Örnefnaskrár. Söfnun og skráning örnefna hófst á seinni hluta 19. aldar og þá fyrst og fremst í samhengi við skýringar fornrita. Það var hinsvegar ekki fyrr en eftir 1920 að skipuleg skráning allra örnefna á einstökum jörðum hófst að marki. Örnefnaskráning varð síðan eitt af aðalverkefnum Þjóðminjasafnsins en örnefnasafnið er nú í umsjá Örnefnastofnunar Íslands. Örnefnalýsingar á skráningarsvæðinu eru allgóðar og eru til skrár yfir allar jarðirnar og hefur mikið þarfaverk verið unnið með því að ná saman þessum fróðleik áður en þeir sem best þekktu til féllu frá. Margir höfundar hafa skráð örnefni í Kolbeinsstaðahreppi en þeirra helsta má telja Ara Gíslason, Kristján Jónsson og Lúðvík Kristjánsson. Misjafnt er hversu nákvæmlega er getið um rústir í örnefnaskrár en sjaldgæft er að höfundar skrána láti alveg hjá líða að minnast á mannvirkjaleifar. Þar kemur auðvitað aðallega til að margar rústir bera nöfn og eru auk þess fastir punktar í landslaginu sem hægt er að miða við í lýsingum á landinu. Örnefnaskrár eru stærsta og heildstæðasta safn upplýsinga um fornminjar sem völ er á, en helstu gallar þeirra eru, að ekki er hægt að treysta því að fullt samræmi sé á milli skráa, þar sem þær eru samdar af ólíku fólki á ólíkum tímum og höfundar þeirra eru oft of staðkunnugir þannig að lýsingar á landslagi geta verið illskiljanlegar þeim sem ekki þekkja til. Sjaldgæft er að fornleifum sé lýst að marki í örnefnaskrár, heldur er langoftast aðeins getið um þær í framhjáhlaupi eða til skýringar.

Fornleifaskýrslur. Í lok 19. aldar var gert mikið átak á vegum Hins íslenska fornleifafélags í að kanna íslenska fornleifastaði, og voru það einkum staðir sem tengdust frásögnum fornrita sem þóttu athyglisverðir. Hér að neðan verður rakið hvaða minja á skráningarsvæðinu er getið í þeim skýrslum.

Það má því segja að jarðabækur og skyldar heimildir gefi rammann utan um skráningu menningarminja, en þorri upplýsinga um einstaka staði kemur úr örnefnaskrár og af túnakortum. Á svæðum þar sem aðalskráning (vettvangsathugun) hefur ekki farið fram eru fornleifaskýrslur aðeins til um örfáa staði, og yfirleitt um staði sem á einhvern hátt hafa

þótt sérstakir. Mjög sjaldgæft er að til séu nákvæmar lýsingar á minjum um landbúnaðarstörf og daglegt líf seinni alda.

1.3 Fornleifakönnun á svæðinu

Mikill áhugi var á fornaldarminjum í Danmörku í upphafi 19. aldar og lét konungleg nefnd um varðveislu fornminja þá skrá merkar minjar í öllu Danaveldi. Árið 1817 voru sendir út spurningalistar til sóknarpresta á Íslandi og þeir beðnir að gera grein fyrir fornum mannvirkjum og gripum sem fundust í sóknum þeirra. Svörin sem bárust nefndinni á næstu árum eru mjög misjöfn að lengd og gæðum og frá sumum prestum komu engin svör. Sr. Björn Sigurðsson sendi inn svör fyrir Kolbeinsstaðasókn þar sem hann ritar um merkilegar fornleifar í Kolbeinsstaða, Krossholts, Akra og Hjörseyjarsóknum. Hann telur til nokkra kirkjugripi og nokkra fornmannahauga. Þeir sem eru innan Kolbeinsstaðahrepps eru Norðmannshaugur, Hörpukallshaugur, og ónafngreindur haugur milli jarðanna Syðra-Rauðamels og Landbrota. Einnig nefnir hann forn garðlög í landi Hítarness.²

Reyndar var það svo að haugar fornmanna auk þingstaða, hofa og fornra sagna voru þær tegundir fornleifa sem mest ástæða þótti til að nefna á þessum tíma. Þessar áherslur voru að hluta til dregnar af spurningum nefndarinnar, sem greinilega hafði mestan áhuga á sýnilegum minnismerkjum um söguöldina, en reyndar lýsa þær líka almennri skoðun á fornminjum í byrjun 19. aldar. Þær áherslur áttu ekki eftir að breytast næstu áratugi en áhugi jókst hins vegar mjög á íslenskum fornleifum er leið á 19. öld.

Árið 1838 sendi Hið íslenska bókmenntafélag spurningalista til sóknarpresta á Íslandi til undirbúnings Lýsingu Íslands. Í svörunum geta flestir prestar um jarðir í sóknum sínum, eyðibýli, leiðir, bænhús og seljabúskap en segja fátt um aðrar fornleifar. Sá prestur er þá þjónaði Hítarnessprestakalli hét Vernharður Þorkelsson. Hann skilaði inn skýrslu til félagsins um Kolbeinsstaðasókn annarsvegar og Krossholtssókn hinsvegar. Þær eru mjög ítarlegar greinargerðir um byggð í sóknunum, meðal annars skrifar hann nákvæma lýsingu á túnstæðum allra byggðra jarða sem og lýsingu á seljabúskap þeirra og hjáleigubbyggð. Einnig greinir hann frá helstu lendingum, vöðum og leiðum um sveitina. Hinsvegar segir hann ekkert um fornleifar í hreppnum.³

Skipulegar rannsóknir á Íslendingasögnum áttu blómaskeið á seinni hluta 19. aldar, og voru þær, af hálfu Íslendinga að minnsta kosti, tengdar sjálfstæðisbaráttunni og þörf

² Frásögur um fornaldaleifar, 308-9

³ SSS, 27-45

þeirra fyrir skýra mynd af eigin fortíð. Á þessum tíma gerðu menn sér grein fyrir að ein helsta leiðin til að sannreyna að hversu miklu leyti sögurnar segðu frá raunverulegum atburðum, væri að athuga staða- og leiðalýsingar þeirra. Í þeim tilgangi reið danski handritafræðingurinn Kristian Kålund um landið á árunum 1872-74, með Íslendingasögurnar í farteskinu og kannaði staði og leiðir sem lýst er í sögunum. Kålund lýsir landslagi í Kolbeinsstaðahreppi nokkuð nákvæmlega og greinilegt er að hann hefur sjálfur komið á þá staði sem hann fjallar um. Helst eru það sögustaðir úr Grettissögu og Bjarnar sögu Hítðalakappa sem vekja áhuga hans. Hann staðsetur nokkra af atburðum sagnanna, sem og fjallvegi en lendir í vandræðum með nokkra sögustaðir sem: "... virðast a.m.k. ekki falla saman við munnmæli eða örnefni eins og þau eru nú." Einna nákvæmast lýsir Kålund Grettisbæli þar sem Grettir á að hafa búið í þrjú ár. Einnig er talað um nafnið Fagraskóg og þess getið að Syðri- og Ytri-Skógar hafi sennilega verið ein og sama jörðin og heitið þá Fagriskógur eins og sé í fornritum. Þess er einnig getið neðanmáls að hann hafi heyrt að á Völlum sæist enn bænústóft eftir kirkju Bjarnar Hítðalakappa.⁴ Einnig minnst Kålund á sagnir af Þangbrandi sem tengjast jörðinni Krossholti sem og bardaga sem Þangbrandur háði við Skeggbjörn frá Hítarnesi og menn hans. Í Eyrbyggju og Grettissögu er þess getið að Jörfi sé í Flysjuhverfi og getur Kålund sér þess til að hverfið sé þar sem Barnaborgarhraun sé nú milli Kaldár og Hítará.⁵

Árið 1879 var Hið íslenska fornleifafélag stofnað og var markmið þess meðal annars að kanna forn mannvirki og einkum þau sem tengdust fornsögunum og samfélagi þjóðveldisaldar. Félagið gerði út leiðangra á sumrin til að kanna sögustaði og safna forngripum og var Sigurður Vigfússon gullsmiður og fornfræðingur aðalrannsóknarmaður félagsins fyrstu tíu árin. Sigurður fór í leiðangur um Vesturland árið 1891 og birtit grein um hann í Árbók hins íslenska fornleifafélags. Sigurður skoðaði nokkra staðið í Kolbeinsstaðahreppi, helsta má nefna Grettisbæli en Sigurður kleif fjallið til að finna réttan stað sem passaði við lýsingar Grettissögu á viðverustað Grettis í þriggja ára útleð. Einnig reyndi Sigurður að finna stað þann sem Þangbrandur barðist við Skeggbjörn og taldi sig finna staðinn þar sem fylgissveinar Skeggbjörns voru dysjaðir. Við rannsókn kom fljótlega í ljós að þar var engin mannabein að finna.⁶ Eftir 1890 tók Brynjúlfur Jónsson við fornleifakönnun á vegum fornleifafélagsins og ferðaðist víða um land fram til 1910. Hann fór í rannsóknarleiðangur um Mýra-, Hnappadals- og Snæfellssýslur árið 1896. Hann kom

⁴ Kålund, Kristian: *Íslenskir Sögustaðir*, II, 27nm

⁵ Kålund, Kristian: *Íslenskir Sögustaðir* II, 47-52

⁶ Sigurður Vigfússon: "Rannsókn á Vesturlandi 1891" *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1893, 61-73

meðal annars við í Grettisbæli þar sem hann taldi Sigurð hafa fundið hinn “réttu” dvalarstað Grettis Ásmundarsonar.⁷ Hinsvegar ritar hann aftur um Grettisbæli í Árbók 1908 þar sem hann hefur skipt um skoðun í kjölfar bréfaskrifta við kunnuga menn á svæðinu. Hann hefur þá komist að því að Grettisbælið sé sunnan á fjallinu í litlum skúta sem þar er.⁸

Eftir að Brynjúlfur Jónsson hætti rannsóknarferðum sínum, lögðust könnunarferðir á vegum Fornleifafélagsins alveg niður. Á árunum kringum 1930 friðlýsti Matthías Þórðarson, þáverandi þjóðminjavörður, fjölda staða um allt land. Hinsvegar eru engar friðlýstar fornleifar í Kolbeinsstaðahreppi og hefur þar verið lítið rannsakað af fornleifum síðustu öldina.

2. Yfirlit um sögu byggðar á svæðinu

Aðferðirnar sem hér verður beitt til þess að skoða byggð á svæðinu eru þær að fyrst er gerð grein fyrir landnámi eins og frá því er sagt í Landnámabók en á grunni þess og staðsetningu kumla og kirkna er hægt að setja fram tilgátur um hvaða jarðir byggðust fyrst. Kuml eru auðsjáanlega vísbending um byggð fyrir árið 1000, en kirkjur og bænhus eru yfirleitt talin hafa verið reist skömmu eftir kristnitöku. Nærtækasta skýringin á hinum mikla fjölda guðshúsa er sú að þau hafi upphaflega verið byggð í heimagrafreitum, sem voru líklega við hvern bæ eins og kumlateigar í heiðni. Sé svo má nota bænhus eða kirkju sem vísbendingu um að viðkomandi bær hafi verið komin í byggð á fyrri hluta 11. aldar. Jarðir þar sem kirkjur og bænhus hafa verið, eru að jafnaði stærri og dýrari en þær sem ekki höfðu slík hús og er því oft freistandi að álykta að minniháttar jarðir þar sem ekki hafa verið bænhus séu seinna til komnar, eða hafi að minnsta kosti ekki verið orðnar sjálfstæð býli á fyrri hluta 11. aldar. Ritaðar heimildir eru helstar Landnámabók, fornsögur og fornbréf.

Búskapur á svæðinu hefur mótast af landslaginu. Eitt af því sem er mest ábendi við Kolbeinsstaðahrepp er hraunið sem þekur ríflega helming alls láglendis í hreppnum. Þrátt fyrir hraunin er mjög mikið af ræktanlegu landi í sveitinni, og hraunin nýttust sem beitiland fyrir sauðfé á vetrum. Margar bújarðir í hreppnum eiga góð fjallalönd og einnig hafa verið sjávarnytjar á þeim jörðum sem liggja að hafi og einhver útróður stundaður þar. Nokkur

⁷ Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir í Mýra-, Hnappadals- og Snæfellssýslum sumarið 1896” *Árbók hins íslensk fornleifafélags*, 1897 1-16

⁸ Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir fornleifa sumarið 1907” *Árbók hins íslensk fornleifafélags*, 1908, 9-31

hlunnindi hafa verið við sjávarsíðuna af fiskveiðum og ekki síst af selveiðum sem voru stundaðar þar um aldir.

Kolbeinsstaðahreppur er kenndur við kirkjustaðinn Kolbeinsstaði sem fékk nafn sitt af landnámsmanninum Kolbeini. Landnám skiptir miklu máli er byggðasaga sveitarfélaga er rannsökuð því þeir sem komu fyrstir gátu tekið bestu löndin, höfðu mestra hagnuna að gæta og mótuðu oft þá byggð er fylgdi í kjölfarið. Ætla má að bæir hafi byggst snemma þar sem fór saman sæmileg höfn, góð skilyrði til búfjárræktar og fjölbreytileg hlunnindi, svo sem fjörubeit, sumarbeitiland, reki, æðarvarp eða selveiði svo eitthvað sé nefnt.

Í Sturlubók segir: “Þórhaddur, son Steins mjöksiglanda Vígbjóðssonar, Böðmóðssonar úr búlkarúmi, hann nam Hítardal til Grjótár et syðra, en et ytra til Kaldár ok á milli Hítár ok Kaldár til sjóvar, ...”⁹ Sturlubók og Hauksbók greina ekki eins frá mörkum landnáms Þórhadds. Samkvæmt Sturlubók nam Þórhaddur land í landnámi Skalla-Gríms en samkvæmt Melabók voru mörk Skalla-Gríms við Hítará sem þýðir að land Þórhadds hefur ekki verið nema að hluta innan landnáms hans. Frásögn Melabókar er talin eldri og því vilja margir telja hana réttari. Haraldur Matthíasson bendir á að mörk landnáms Þórhadds séu einkennileg því landnámið sé í tvennu lagi. Annars vegar Hítardalur niður að Grjótá, sem rennur þvert fyrir mynni dalsins. Hinsvegar landið milli Hítará og Kaldár. Landsvæðin tengjast saman með Hagahrauni milli Grjótár og Grettisbælis. Haraldur Matthíasson telur líklegt að Þórhaddur hafi búið í Hítardal.¹⁰

Samkvæmt Hauksbók Landnámu keypti Kolbeinn Atlason lönd milli Kaldár og Hítár fyrir neðan Sandbrekku og bjó á Kolbeinsstöðum.¹¹ Þess er ekki getið af hverjum hann keypti landið en miðað við landnám Þórhaddar hlýtur Kolbeinn að hafa keypt landið af honum. Einkennilegt er að Kolbeinsstaðir eru ekki innan þessara marka landnámsins, því Kolbeinsstaðir eru rúmlega 4 km norðan við Kaldá.¹² Ekkert segir frá landnámi á þessum slóðum í öðrum útgáfum Landnámu og gæti verið að höfundur þessarar frásagnar hafi ekki verið nægilega staðkunnugur til að fara rétt með. Einnig gæti verið að Kolbeinn hafi fyrst sest að annarsstaðar og síðar fært sig að kostajörðinni Kolbeinsstöðum og búið þar bróðurpart æfi sinnar og því hafi sú jörð hlotið nafn hans.

Þriðji landnámsmaðurinn er Kolbeinsstaðahreppi er Þorgils Knappi sem var leysingi og þáði land vestast í landnámu Skalla-Gríms og fékk hann Knappadal.¹³ Marka landnáms

⁹ ÍF I, 92

¹⁰ Haraldur Matthíasson: *Landið og landnáma*, 139-140

¹¹ ÍF I, 99

¹² Haraldur Matthíasson: *Landið og landnáma*, 140-145

¹³ ÍF I, 94

hans er ekki getið sérstaklega að öðru leiti en að Knappadalur (nú Hnappadalur) er landið umhverfis Hlíðarvatn og Oddstaðavatn. Haraldur Matthíasson telur sennilegast landnámið hafi náð að Haffjarðará og að syðri mörkin hafi verið um Kaldalæk sem rennur þvert vestur neðan við Gullborgarhraun og út í Haffjarðará. Ekki er þess getið hvar Þorgils bjó en til eru rústir nefndar Hnappastaðir sem gætu verð eftir býli hans.¹⁴ Miðað við frásögn Landnámu um landnám Þorgils knappa er sennilegast að Borgarhraun hafi verði notað um öll hraunlöndin frá Hnappadalsfjöllum til sjávar við Selalón.¹⁵ Sóknarkirkja var fyrstu aldir kristni á Syðra Rauðamel og þær jarðir sem byggðust í landnámi Þorgils knappa norðan Rauðhals tilheyrðu þeirri sókn. Benda verður á að Sel-Þórir Grímsson sem bjó á Ytri-Rauðamel í Eyjahreppi nam hluta Kolbeinsstaðahrepps, frá Kaldá að hreppamörkum.¹⁶ Ekki eru allir sammála um mörk landnáms í Kolbeinsstaðahrepps¹⁷ og víst er að frásagnir Landnámu eru víða skýrari en hér og verður ekki leitast frekar hér við að skera úr um mörk landnámsins enda fleiri heimildir til um byggð í hreppnum.

Engin kuml hafa fundist á skráningarsvæðinu. Það þýðir auðvitað ekki að heiðnir menn hafi ekki riðið um þessi héruð. Dreifing kumla um landið er ekki jöfn og hafa menn ekki neina eina skýringu á því hversvegna það er svo. Hinsvegar hafa margir verið til þess að benda á að á Vesturlandi sé sennilegt að meirihluti landnámsmanna hafi verið kristinn og að hér hafi vígi kristinna manna verið sterkara en á öðrum svæðum landsins.

Telja má líklegt að jarðir, þar sem guðshús voru, hafi byggst á 11. öld. Fyrir utan kirkjustaðina hefur byggð því hafist snemma á öðrum bæjum þar sem voru útkirkjur eða bænhus. Í Bjarnarsögu Hítðalakappa segir frá kirkju sem Björn byggði á Völlum en kirkjan og garðurinn var síðar fært að Hítardal.¹⁸ Fáar heimildir aðrar eru fyrir þessari kirkjubyggingu nema í máldaga Hítardalskirkju frá 1575 segir að Hítardalskirkja eigi eitt kúgildi sem var eign róðukrossins á Völlum.¹⁹ Þegar Kálund var á ferð í Kolbeinsstaðahreppi gat hann þess að sagt væri að á Völlum sæist enn bænhusstóft.²⁰

Sóknarkirkjur í Kolbeinsstaðahreppi voru á Hítarnesi, Kolbeinsstöðum, Krossholti og um tíma á Syðra Rauðamel. Elsti máldagi Kolbeinsstaðakirkju er settur við árið 1181 í fornbréfasafni. Þá er ekki tilgreint hve mikið kirkjan á af heimjörðunni en á þá jörðina Mýdal. Þá eru alls 18 bæir í sókninni og eru bænhus 5. Vitað er um bænhus á Stóra-

¹⁴ Haraldur Matthíasson: *Landið og landnáma*, 145-146

¹⁵ Guðlaugur Jónsson; *Árbók Ferðafélagsins*, 37

¹⁶ ÍF I, 94-97; Haraldur Matthíasson: *Landið og landnáma*, 149-155

¹⁷ Haraldur Matthíarsson: *Landið og landnáma*; Guðlaugur Jónsson; *Árbók Ferðafélagsins*; Ólafur Lárusson: *Landnám á Snæfellsnesi*.

¹⁸ *Fornmannasögur* IV, 110

¹⁹ DI XV, 611-612

²⁰ Kálund, Kristian: *Íslenskir Sögustaðir*, II, 27n

Hrauni, Oddastöðum og Ystu-Görðum en ekki er ljóst hvar tvö af bænhúsunum voru. Sé máldaginn rétt ársettur í Fornbréfasafni hefur sóknarkirkja verið á Syðri-Rauðamel. Þá hafa Oddastaðir væntanlega heyrt undir hana og þá vantar þrjú bænhús. Hálfkirkja var á Syðri-Rauðamel en í kirknaskrá frá um 1200 er þar sóknarkirkja.²¹ Fátt er vitað um þá kirkju en eins og áður sagði er líklegast að sókn hennar hafi náð yfir Knappadal (Hnappadal). Ljóst er að bróðurpartur jarða í Kolbeinsstaðahreppi hefur verið í Kolbeinsstaðasókn eftir að Syðri-Rauðamelskirkja hætti að vera sóknarkirkja. Sóknarmörk að austanverðu virðast hafa verið um Kaldá nema hvað Hraunsmúli var í Kolbeinsstaðasókn og hafa allar jarðir vestan árinna og alla leið suður norður að fjallabyggðinni verið í sókninni en ljóst er langur kirkjuvegur hefur verið fyrir fjallajarðirnar. Eina jörðin norðan Kaldár sem gæti hafa verið í Krossholtssókn er Snorrastaðir en þess er getið í máldaga frá árinu 1476 að jörðin Snorrastaðir sé *nú* í Kolbeinsstaðakirkjusókn.²²

Elsti máldagi kirkjunnar í Hítarnesi er gamall, í fornbréfasafni er hann talinn vera frá um 1181. Þar er tilgreint að kirkjan á þá þegar heimajörðina.²³ Kirkjunnar er einnig getið í kirknaskrá Páls biskups frá því um 1200.²⁴ Í öðrum máldögum kirkjunnar sem varðveist hafa frá 14. öld er ekki getið um neinar jarðeignir hennar aðrar en heimalandið.²⁵ Hítarneskirkja var ein af örfáum kirkjum í landinu þar sem prestur var þó að engin sókn lægi til kirkjunnar önnur en heimilismenn á bænum og hjáleigum hans. Undir lok 16. aldar er kirkjunni breitt í hálfkirkju, og var hún síðan lögð niður árið 1765.²⁶

Sóknarkirkjunnar í Krossholti er fyrst getið í kirknaskrá Páls biskups frá um 1200.²⁷ Í máldaga Akrakirkju frá um 1258 sést hvílik vandkvæði geta fylgt því að þurfa yfir ár að fara. Þar segir að í grafa eigi í Akrakirkju menn af þeim 9 bæjum sem tilheyra Krossholtskirkjusókn sunnan Hítarár þegar ekki var fært til Krossholts.²⁸ Í máldaga frá um 1274 segir að kirkjan í Krossholti eigi hálf heimalandið og Hafurstaðaland.²⁹ Ekki er þess getið hve margir bæir eru í sókninni, fyrir utan þessa 9 sunnan Hítarár, og þess er heldur ekki getið hve mörg, ef einhver, bænhús voru í sókninni. Ljóst er að bróðurpartur Krossholtssóknar hefur legið utan hreppsins sunnan Hítarár enda voru Flesjustaðir, Jörfi

²¹ DI XII, 11

²² DI VI, 88

²³ DI I, 275-276

²⁴ DI XII, 11

²⁵ sjá DI III, 83-84, DI III, 225, DI IV, 180.

²⁶ AM 264 fol., 73, 75; PP, 139

²⁷ DI XII, 11

²⁸ DI I, 596

²⁹ DI II, 113

og Brúarhraun sennilega einu jarðirnar í Kolbeinsstaðahreppi sem voru í Krossholtssókn á miðöldum. Jarðirnar í Hítardal og undir Fagraskógarfjalli tilheyrðu allar Hítardalssókn árið 1847 og hafa sennilega gert um aldir ef marka má miðaldamáldaga Hítardalskirkju þar sem kirkjustaðurinn átti Skógarjarðirnar og Velli.³⁰

Því miður gefa þessar heimildir ekki mjög skýra mynd af byggð á svæðinu fram á 11. öld. Þær jarðir þar sem byggð er að öllum líkindum elst eru Hítarnes, Kolbeinsstaðir, Krossholt, Oddastaðir, Snorrastaðir, Stóra-Hraun, Ytrigarðar, Syðri Rauðimelur og ef til vill Vellir. Aðrir bæir sem verið hafa í stöðugri byggð á seinni öldum eins og Fagriskógur (Ytri-Skógar, Syðri-Skógar og Moldbrekka) Brúarhraun, Jörfi, Heggstaðir, Mýrdalur, Garðajarðir og Haukatunga gætu vel hafa verið komnir í byggð þá og hafa í það minnsta ekki byggst löngu seinna.

Nokkurra jarða á skráningarsvæðinu er getið í Sturlungu, en fyrir utan kirkjustaðina, eru það Haukatunga og Miðgarðar.³¹ Einnig eru þó nokkrar Íslendingasögur sem gerast að hluta á skráningarsvæðinu, og má þar nefna Grettissögu, Heiðarvígasögu og Bjarnar sögu Hítðælakappa.³² Þeir bæir sem fyrst eru nefndir í fornritum eru Vellir þar sem greinir frá því að Björn Hítðælakappi hafi látið reisa kirkju³³ Jörva er getið bæði í Grettissögu og Heiðarvígasögu³⁴ og Hraunsholts er getið í Grettissögu.³⁵ Ætla má að þeir bæir sem nefndir eru í sögunum hafi verið komnir í byggð á ritunartíma þeirra um og eftir miðja 13. öld. Elstu fornbréfin eru frá 13. öld og má oft fá hugmynd um byggðaskipan út frá þeim en tíu jarðir, þar sem ekki var kirkja eða bænhús, koma fyrir í fornum skjölum, máldögum kirkna og sölu-, testamentis eða vitnisburðarbréfum: Mýdals er getið í máldaga Kolbeinsstaðakirkju frá um 1181.³⁶ Ytri-Skóga, Valla, Moldbrekku, Litla-Hrauns, Brúarhrauns og Miðskóga er getið í máldaga Hítardalskirkju frá um 1354.³⁷ Ölvis-Kross er fyrst getið í bréfi um arf sem Einar Björnsson fékk árið 1480 eftir móður sína.³⁸ Hafursstaða er getið í máldaga Krossholtskirkju frá um 1274.³⁹ Heggstaðir voru gefnir Kolbeinsstaðakirkju eins og greinir frá í máldaga kirkjunnar frá 1397.⁴⁰

³⁰ DI III, 84

³¹ *Sturlunga saga* I, 386, 403

³² Heiðarvígasaga rituð á bilinu 1200-1280, og Grettissaga 1300-1450. *Íslensk bókmenntasaga* II, 42

³³ ÍF III, 163

³⁴ ÍF VII, 194; ÍF III, 225

³⁵ ÍF V, 144

³⁶ DI I, 275

³⁷ DI III, 84

³⁸ DI VI, 344

³⁹ DI II, 113

⁴⁰ DI IV, 180-181

Þá má draga ályktanir af dýrleika jarða. Dýrleikinn var fasteignamat sem virðist hafa verið fastsett snemma, a.m.k. þegar á 12. öld og má því hafa hann sem vísbendingu um misjöfn gæði jarðanna. Sennilegt verður að telja að dýrustu jarðirnar séu á þeim stöðum sem bestir voru til búsetu og því líklegir til að hafa byggst fyrst. Í töflunni hér að neðan eru teknar til samanburðar tvær heimildir um fasteignamat. Matið frá 1709 er úr Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín⁴¹ og síðara matið frá 1847 úr Jarðatali Johnsens.⁴²

Nafn jarðar	Dýrleiki 1709 í hdr	Eigandi	Dýrleiki 1847 í hdr.	Eigandi
Kaldárbakki	16	Kirkjueign	16	Kirkjueign
Hraunsmúli	8	Kirkjueign	8	Kirkjueign
Ytri (Litlu)-Skógar	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Syðri-Skógar	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Vellir	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Hróbjargarstaðir	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Moldbrekka	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Brúárhraun	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Krossholt	30 (50 m kirkju)	Bændaeign	30	
Flesjustaðir		Hjáleiga Krossholts		
Hítarnes		Kirkjustaður		Lénsjörð
Hítarneskot		Hjáleiga Hítarness		
Jörfi	20	Bændaeign	24	Bændaeign
Snorrastaðir	40	Bændaeign	40	Bændaeign
Litla-Hraun	12	Kirkjueign	12	Kirkjueign
Stóra-Hraun	32	Konungseign	20	Konungseign
Landbrót	12	Bændaeign*	12	Bændaeign
Rauðimelur (syðri)	40	Bændaeign	30	Bændaeign
Ölvis-Kross	8	Konungseign	8	Konungseign
Oddastaðir	16	Konungseign	16	Konungseign
Hraunsholt	8	Konungseign	12	Bændaeign
Hlíð	6	Kirkjueign	8	Kirkjueign
Hafurstaðir	10	Kirkjueign	10	Kirkjueign
Heggstaðir	16	Kirkjueign	16	Kirkjueign
Mýrdalur	16	Kirkjueign	16	Kirkjueign
Tröð	10	Bændaeign*	10	Bændaeign
Skjál	8	Bændaeign*	10	Bændaeign
Kolbeinsstaðir	30	Bændaeign	30	Bændaeign
Haukatunga	40	½ Konungseign	40	Bændaeign
Yztu-Garðar	16	Bændaeign	16	Bændaeign
Miðgarðar	12	Bændaeign	12	Bændaeign
Syðstu Garðar	12	Bændaeign	12	Bændaeign

*Jarðir sem voru hjáleigur Kolbeinsstaðakirkju.

⁴¹ JÁM V

⁴² Johnsen, 59-61.

Meðaldýrleiki jarða í Kolbeinsstaðahreppi 1709 og 1847 er ríflega 16 hdr á jörð og breytist lítið milli ára. Á tveimur stöðum hækkar mat jarðar, Jörfi hefur hækkað úr 20 í 24 hdr á milli ára og Hraunsholt hækkaði einnig í mati úr 8 í 12 hdr. Dýrleiki Rauðamels syðra og Stóra Hrauns lækka á milli ára, í báðum tilfellum töluvert en ekki er ljóst af hverju það stafar. Þegar bornar eru saman heimildir um forna byggð á jörðum og síðan jarðamat er aðeins ein jörð sem eru hátt metin en ekki nefnd í fornbréfum og það er Kaldárbakki 16 hdr jörð þar sem einnig var þingstaður hreppsins og hefur hún sennilega byggst snemma.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á 20. öld eru á flestum stöðum á landinu margir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði fyrir 1847.

Númer	Nafn á býli	Í byggð	Númer	Nafn á býli	Í byggð
MH-203:011	Bjúgur	f. 1709	MH-213:043		f. 1709
MH-203:012	Ginandi	f. 1709	MH-215:004	Syðrihjáleiga	Í eyði frá 1700
MH-206:011		f. 1709	MH-215:007	Ytrakot	f. 1709
MH-208:003	Selstaðir	f. 1709	MH-221:001	Knappastaðir	f. 1709
MH-208:004	Holtakot	e. 1709-f.1804	MH-221:012		f. 1709
MH-210:022	Tómasarkot	Ekki vitað	MH-226:020	Vesturbær	Ekki vitað/1920-1931
MH-213:003	Þrjótsvöllur	Um 1650	MH-682:001	Tjaldbrekka	Ekki vitað
MH-213:042	Vigdísarstaðir	f. 1709	MH-682:003	Þverfell	Í byggð 1480

Því miður eru heimildir rýrar þegar kemur að því að tímasetja hjáleigubbyggð á svæðinu, en ljóst er að hjáleigur eru óvenjulega fáar á skráningarsvæðinu, sem bendir til þess að byggð hafi verið stöðug. Af þessum býlum byggjast sum aðeins í nokkur ár og önnur voru í stopulli byggð. Á 17. öld varð mikil byggðaaukning á Íslandi, fjöldi hjáleiga og smákota byggðust upp um allt land, sum í skamman tíma en önnur hafa haldist í byggð fram á þennan dag. Líklegt er að þó nokkuð af þessum býlum hafi einmitt byggst þá þó að heimildir vanti um það. Greinilegt er að mun minna hefur verið um hjáleigubbyggð á svæðinu en víða annarsstaðar og nær engin hjáleigubbyggð eftir 1709.

Flestra stærri býla á skráningarsvæðinu er getið á miðöldum fyrir utan Kaldarábakka. Þó heimildir geti ekki um jarðir fyrr en á 13. öld, segir það lítið um hvenær þær voru fyrst byggðar og má ætla að flest lögbýlin hafi verið komin í byggð á 11. öld, í síðasta lagi. Ekki er að sjá að neinar verulegar breytingar hafi orðið á byggð á hámiðöldum eða eftir siðaskipti, fyrir utan þá fjölgun á hjáleigum sem hefur þegar verið rakin.

Bæjanöfn sem eru ósamsett náttúrunöfn eru yfirleitt talin til marks um elsta stig búsetu. Fjögur býli uppfylla þessi skilyrði, Jörfi (melholt eða sandbakki) Vellir, Hraun og Hlíð. Jörfi var 20 hundraða jörð og ágæt bújörð. Vellir er nefnd í fornritum sem býli Bjarnar Hítðalakappa og á hann að hafa byggt þar kirkju sem síðar var flutt að Hítarnesi. Vellir voru á seinni öldum talin 12 hundraða jörð og gæti vel hafa byggst mjög snemma.

Hlíð er einnig nefnd Hallkelsstaðahlíð og ekki er ljóst hvort nafnið er eldra. Jörðin er aðeins metin á 6 hundruð og ekki víst að hún hafi byggst snemma. Hraun er nefnd Hraunsholt í miðaldaheimildum og er sú nafnmynd því sennilega eldri. Algengustu liðir í bæjanöfnum í Landnámu eru fell, dalur, holt, nes, vík, hóll, á og eyri og flest þeirra ósamsett. Nokkrir liðir eru enn fátíðari, það eru t.d. fors (foss) og múli.⁴³ Landslag Kolbeinsstaðahrepps er auðvitað mótað af hraununum sem þar eru og draga bæirnir Brúarhraun, Hraunsmúli, Litla-Hraun (Setahraun) og Stóra-Hraun nöfn sín af þeim. 9 önnur bæjanöfn eru samsett úr náttúrunöfnum, Syðri-Skógar, Moldbrekka, Ytri-Skógar (voru sennilega öll eitt býli nefnt Fagriskógur), Haukatunga, Hitarnes, Kaldárbakki, Krossholt, , Mýrdalur (Mýdalur) og Rauðamelur syðri. Bæjanöfn sem enda á -staðir eru yfirleitt talin tilheyra seinni stigum landnáms. Sex lögbýli með -staða endingu eru í hreppnum, Hafurstaðir, Heggstaðir, Hróbjargarstaðir, Kolbeinsstaður, Oddastaðir og Snorrastaðir. Guðshús voru á þremur af þessum jörðum sem er yfirleitt talið merki um að jarðirnar hafi byggst snemma. Langflest lögbýli hreppsins bera náttúrunöfn sem er mun algengara í Landnámu.⁴⁴ Má því ef til vill draga þá ályktun af örnefnum að Kolbeinsstaðahreppur hafi byggst snemma á landnámsöld og þótt ágætur kostur. Allar heimildir benda í sömu átt að hreppurinn hafi byggst snemma, sérstaklega á láglandinu milli hraunanna, en fljótlega einnig til fjalla. Eins og sést af þessum hugleiðingum má leggja á ýmsan hátt út af tiltækum heimildum um upphaf byggðar á skráningarsvæðinu en er þó fátt fast í hendi.

⁴³ Svavar Sigmundsson. “Íslensk örnefni”, 12.

⁴⁴ Svavar Sigmundsson. “Íslensk örnefni”, 12.

3. Skrá yfir fornleifar í Kolbeinsstaðahreppi

MH-198 Kaldárbakki

16 hdr 1709, Kolbeinsstaðakirkjueign. Á jörðinni var þingstaður. Jarðardýrleiki xvi hdr. og so tíundast fjórum tíundum. "Ekki tekur Kaldárbakkinn talist fjallajörð en á þó fjallland á Kaldárdal norðan kaldár inn í dalbotn. Svo liggur landið norður með Kolbeinsstaðafjalli að Syðstu-Garðslandi." BS, 241

1709: „Túninu grandar sandur og mól til stórmeina." JÁM V, 16. Túnakort 1920 : Tún 3,4 ha. garðar 300 m2. "En hliðin [Kaldárbakkahlið] grösug og niður undan henni er stararflói. Neðan flóans eru melar og standa bæjarhúsin og aðrar byggingar á melholti sem næst er Kaldá." BS, 241

MH-198:001 *Kaldárbakki* bæjarhóll bústaður

Heimildir: Túnakort 1920.

MH-198:002 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:003 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:004 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:005 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:006 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:007 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:008 heimild um útihús

Heimildir: Túnakort 1920

MH-198:009 *Kaldárbakkarétt* heimild um rétt

Ljósmyndir af henni má sjá í bókinni um Kolbeinsstaðahrepp en henni ekki lýst nánar

Heimildir: ÞJ, 127.

MH-198:010 *Þinghúshóll* heimild um þingstað

Í örnefnaskrá segir: „Úti í túninu var Hóll nefndur Kattarhóll eða Þinghúshóll. Kaldárbakki var þingstaður um langan tíma."

Heimildir: Ö-Kaldárbakki, 1.

MH-198:011 *Gvendarbrunnar* örnefni brunnur

Í örnefnaskrá segir: „Norður af Steinholti er Hringholt, en fyrir norðan það eru hvammar og eru Gvendarbrunnar þrír í þeim."

Heimildir: Ö-Kaldárbakki, 1.

MH-198:012 *Brunnamýri* örnefni brunnur

Brunnamýri er rétt ofan við túnið, austur af melunum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kaldárbakki, 1.

MH-198:013 *Stekkholt* örnefni stekkur

Stekkholt er í flóanum, ofan við bæinn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir: Ö-Kaldárbakki, 2.

MH-198:014 *Selholt* örnefni sel

Selholt er suður við ána, ofan við bæinn, segir í örnefnaskrá. SSS: "Selstaða er sunnan til undir Álaugarhlíð, sem nú er aflögð og landið notað sem beitoland. hald manna er, að bærinn hafi að fornu staðið neðan til við Selholtin, hvar þó er nú ppblásið land og melur eintómur, að frátekinni stórrí þúfu, sem er líkust vel hlöðnum veggspotta."

Heimildir:Ö-Kaldárbakki, 2M SSS, 31

MH-198:015 heimild um býli

SSS: "Selstaða er sunnan til undir Álaugarhlíð, sem nú er aflögð og landið notað sem beitoland. hald manna er, að bærinn hafi að fornu staðið neðan til við Selholtin, hvar þó er nú ppblásið land og melur eintómur, að frátekinni stórrí þúfu, sem er líkust vel hlöðnum veggspotta."

Heimildir:SSS, 31

MH-199 Hraunsmúli

8 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign.

1709: Túninu grandar sandfök og stórviðri, sem spilla rótinni." JÁM V, 9. Túnakort 1920: Tún 2 ha, garðar 100 m². "Hraunsmúlaland er ekki grösugt og túnið var lítið áður en ræktun hófst. Stararflói er upp frá túninu móts við Ytri- og Syðri-Skógarlönd. Sæmilegt hraunland er í efri hluta Barnaborgarhrauns. Nokkuð löng graslendisræma er niður með Kaldá, takmarkast af melbörðum. heitir hún Bugar." BS, 242

MH-199:001 *Hraunsmúli* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-199:007 *Kolás* örnefni kolagröf

Í örnefnaskrá segir: „Suður og niður af hrauninu er stór og sléttur klettastallur er heitir Kringluborg, en fyrir neðan hana er Kolás... ."

Heimildir:Ö-Hraunsmúli, 1.

MH-199:008 *Réttarkrókur* örnefni rétt

Í örnefnaskrá segir: „Ofan með hrauninu er stór krókur, sem skerst inn í það, og kallast hann Réttarkrókur."

Heimildir:Ö-Hraunsmúli, 1.

MH-199:009 *Kaldárbakkarétt* heimild um rétt

"Vegurinn fjarlægist nú óðum hraunið og liggur í beinni línu um gróðurlausa mela, sem ýmist eru enfnir Kaldárbakkamelar eða Jörfamelar, þótt hvorug þeirra jarða eigi landið, heldur býlið Hraunsmúli sem brátt verður getið. Sama er að segja um lögskilarétt, sem er í hraunjaðrinum við melinn og heitir Kaldárbakkarétt, þótt hún sé í Hraunsmúlandi og jafni jafnan verið."

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 14

MH-200 Ytri (litlu) Skógar

12 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign. [1354]: HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hitardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. Vollu. molldbrecku. midskog. ysta skog. (DI III 84) 1397: a heimaland allt med gognum oc giædumm. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog." (DI IV 184-185) 1847: er jarðardýrleiki 8

hdr. Í eyði frá 1953. Jörðin Fagriskógur nefndur í Landnámu (ÍF I, 99) og hefur verið bent á að Ytri og Syðri-Skógar hafi eitt sinn verið ein jörð undir því nafni. Nefnt í JÁM að jarðirnar hafi áður verið sameinaðar. KK, 50 "Undir Fagraskógarfjalli voru þrír bæir, Ytri- og Syðri-Skógar og Moldbrekka. ... Land Ytri- og Syðri-Skóga var að nokkru leyti skipt en að nokkru óskipt." BS, 266

1709: „Á Syðri Skógum og Ytri Skógum liggja túnin saman, eru þó tvær aðskildar jarðir og engjunum skift. En högunum er óskift og sýnist so, sem þessir tvennir Skógar muni í fyrstu ein jörð verið hafa." JÁM V, 8. Túnakort 1920: Tún 1.7 ha, garðar 500 m². "Túnin voru tvö og landamerki í flóanum niður undan þeim, en fjallshlíðin og fjalllendið á sunnanverðum Kaldárdal sameiginlegt. Túnin voru sámileg en erfið vegna hallans. Taldir ágætir búahagar í hlíðinni og flóinn oft grasmikill en blautur." BS, 266

MH-200:001 *Ytri (litlu) Skógar* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:008 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-200:009 *Rúst* heimild
Í örnefnaskrá segir: "Rúst er þar niður í Hallanum en Halli er sérskipt land Ytri-Skóga."
Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 2

MH-200:010 *Stekkjarskriða* örnefni stekkur
„Bæjarmegin við Illuskriðu er Grámosi. Þá er Stekkjarskriða" Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3.

MH-200:011 *Króksnefsvarða* varða landamerki
Króksnefsvarða „... var á merkjum, en rifin þegar girt var."
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-200:012 *Merkjarúst* örnefni landamerki
Í örnefnaskrá segir að Merkjarúst sé í girðingu á milli Skóganna.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-200:013 *Selmóar* örnefni sel
Selmóar eru innan við Flatirnar, inn með Kaldá. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-200:014 *Sel* örnefni sel
Í örnefnaskrá er einungis nefnt Sel og upp af því Selbekkur.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-200:015 *Stekkjargeirar* örnefni stekkur
Stekkjargeirar eru í framhaldi af Stekkjarskriðu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 3.

MH-200:016 *Réttarhóll* örnefni rétt
Í örnefnaskrá segir að Réttarhóll sé uppi í skriðum.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3.

MH-200:017 *Húsaskriða* örnefni
Húsaskriða er lítil skriða við Skógarskriðu en sú siðarnefnda fór á tún.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3.

MH-200:018 *Kvíagjá* örnefni kvíar
Í örnefnaskrá er Kvíagjá sögð beint upp af Syðri-Skógabæ, geng en snarbrott.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3.

MH-200:019 *Kvíageiri* örnefni kvíar
„Kvíageiri nær neðan frá túni og upp í skarð." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 3.

MH-200:020 *Stekkjarstapi* örnefni stekkur
Stekkjarstapi er við Stekkjarlaut, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 4.

MH-200:021 *Kolás* örnefni kolagröf
Í örnefnaskrá er nefndurt Kolás. Hann er í nágranni við Arnarsetur.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3

MH-200:022 *Vegghamraborgarvarða* varða landamerki
Vegghamraborgarvarða er merki á móti Brúarhrauni og Jörva, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 3.

MH-200:023 *Gálgaklettur* heimild um aftökustað
Í örnefnaskrá segir: „Þar er talið að aftökur hafi farið fram, rétt neðst í hrauni, móts við tjörn í hraunjaðri."
Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 4.

MH-200:024 *Stekkjarlaut* örnefni stekkur
Stekkjarlaut er við Fjárskjól, graslendi sem er neðan til við Hrafnatinda. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 4.

MH-200:025 heimild
Í Grettissögu er haldið hestaþing við Fagraskóg.
Heimildir:KK II, 50

MH-201 Syðri Skógar (Stóru Skógar)

12 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign. 1237: Fagriskógur nefndur í Sturlungu. (Sturlunga I, 403). [1354]: HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hitardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. Vollu. molldbrecku. midskog. ysta skog. (DI III 84) 1397: a heimaland allt med gognum oc giædumm. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog." (DI IV 184-185)
„Sydre Skógar ogso, kallað Midskógar, sama er jörðin." JÁM V, 6. 1967: Syðri-Skógar fór í eyði. ÞJ, 61. Jörðin Fagriskógur nefndur í Grettlu og hefur verið bent á að Ytri og Syðri-Skógar hafi eitt sinn verið ein jörð undir því nafni. Nefnt í JÁM að jarðirnar hafi áður verið sameinaðar. KK, 50 Undir Fagraskógarfjalli voru þrír bæir, Ytri- og Syðri-Skógar og Moldbrekka. ... Land Ytri- og Syðri-Skóga var að nokkru leyti skipt en að nokkru óskipt." BS, 266
1709: „Túnið spillist af sandi og aur úr brattlendi. Ekki sýnist bænum óhætt fyrir skriðum og grjóthruni úr fjalli, þó ekki til þessa hafi að meini orðið." JÁM V, 7. Túnakort 1920 : Tún 3,7 ha, garðar 700 m2. "Túnin voru tvö og landamerki í flóanum niður undan þeim, en fjallshlíðin og fjalllendið á sunnanverðum Kaldárdal sameiginlegt. Túnin voru sámileg en erfið vegna hallans. Taldir ágætir búahagar í hliðinni og flóinn oft grasmikill en blautur." BS, 266

MH-201:001 *Syðri Skógar (Stóru* bæjarhóll bústaður

Skógar)

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:008 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-201:009 *Gömlugrafir* heimild um mógrafir

Gömlugrafir eru neðan við Lönguflöt sem er austur í túninu. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri Skógar og Syðri Skógar, 1.

MH-201:010 *Brunnlækur* heimild um brunn

Brunnlækur er norðan við túnið og er síðan tvíbýli var í Syðri-Skógum. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 1.

MH-201:011 *Arnórsstekkur* heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir: „Þá er heldur nær bæ stekkur, er heitir Arnórsstekkur.”

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-201:012 *Skógarstekkur* heimild um stekk

Skógarstekkur er í jaðrinum á Nónmýri. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-201:013 *Dauðsmannsvarða* heimild

Stór varða í hraunjaðrinum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-201:014 *Skógagrafir* heimild

Skógargrafir eru við Stórusteina en þeir eru næst við Dauðsmannsvörðu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-201:015 *Brúarhraungata* heimild um leið

Brúarhraungata er við Skógagrafir, næst Nónmýri, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar, 2.

MH-202 Vellir

12 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign. „Ofan frá Völlum er Grettisbæli, og var Grettir þar í raufinni þann vetr, er hann var með Birni, en hann bjó þá á Völlum. ... Á Völlum lét Björn [Hítðælakappi] gera kirkju og helga með guði Tómasi postula, ...” [ÍF III, 163.] [1354]: HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hitardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. Vollu. molldbrecku. midskog. ysta skog. (DI III 84) 1397: a heimaland allt med gognum oc giædumm. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog.” (DI IV 184-185)

1904: Vellir voru einnig nefndir Hítardalsvellir. Fór jörðin í eyði árið 1906. ÞJ, 38. Nú afreitarland hreppsins.

1709: „Túninu er hætt fyrir skriðum úr brattlendi, en hefur þó hingað til að jafnaði ekki til skaða orðið." JÁM V, 5.

MH-202:001 *Vellir* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-202:002 heimild um kirkju

KK: Á Völlum lét Björn reisa kirkju, og þar var hann grafinn, en síðar þegar kirkja var lögð þar niður og kirkja reist í Hítardal, voru þangað flutt bein allra úr grafreit Valla ... Sagt er að á Völlum sjáist enn bænhússtóft ..."
„Ofan frá Völlum er Grettisbæli, og var Grettir þar í raufinni þann vetur, er hann var með Birni, en hann bjó þá á Völlum. ... Á Völlum lét Björn gera kirkju og helga með guði Tómasi postula, ... "

1024: Björn [Hítðælakappi] var grafinn á Völlum, því at þar var þá kirkja; hvíldi Björn þar lengi síðan, þar til er staðr efldisk at Húsafelli; var þá upp tekin kirkjan á Völlum ok grafinn garðrinn ok oll bein færð í Hítardal, þau er þar höfðu jorðuð verit; Ólafs saga helga, Fornmannasögur IV, 110.

1575: Segir að Hítardalskirkja eigi eitt kúgildi sem var eign róðukrossins á Völlum. DI XV, 611-12

Heimildir:KK II, 27nm; ÍF I, Bjarnar saga Hítðælakappa, bls. 354; DI XV, 611-12

MH-202:003 *Grettisbæli* örnefni

Í örnefnaskrá segir: „Suðaustur úr Fagraskógarfjalli gengur móbergsháls, er heitir Grettisbæli."

KK "Fyrir neðan Velli skagar Grettisbæli fram, svo sem fyrr var sagt, milli Hítarár og Fagraskógarfjalls, og markar þannig þeim megin árinna dalsmynnið að sunnan. Fjallið er við Gretti kennt, fjallkeila, sérkennileg mjög. ... Ofar skaga fram enn greinilegar berghausar, hvassar hillur og þrep, og allra efst skarpur kambur. Lítið op er í þessari efstu burst, að því er virðist ekki stærra en spesía, en hæðin eða boran gæti verið mannhæð. Þessi hola á að hafa verið dvalarstaður Grettis, og þaðan gat hann séð allt sem fram fór á flatlendinu fyrir neðan. Segir Grettis saga að hann bjó þar um sig með því að tjalda fyrir gatið með vaðmáli - gráu að lit, til þess að breytingin sæist ekki neðan frá veginum. Uppgangan að gatinu hlýtur að hafa verið mjög erfið, svo að af þessari ástæðu einni virðist vafasamt að maður hafi nokkurn tíma dvalizt þar að staðaldri, og þar að auki hefur gatkletturinn verið svo þunnur ... að maður hafi [ekki] getað búið þar um sig."

Sigurður Vigfússon fór um Grettisbæli í leit í bústað Grettis og fann mögulegan stað þar sem Grettis hefði getað leynst. "Síðan snerum við þaðan upp í norðrhlíð tindsins, og er tindrinn þar mjög einkennilegur, því að þar standa upp margar klettabíkir, sem allar snúa eins. Ein hin stærsta klettabíkin er um 30 maðma löng, 6 mannhæðir á hæð og þó ekki nema 11/2-2 áltnir á þykkt. Vér gengum upp með þessari klettabíki að austan. Þar sem hún endar að ofan er hún orðin svo lág, að þar getr maðr séð ofan af fjallinu yfir lóðrétt bergið og niður um allar Mýrar. Enn hér á þessum stað við enda bríkarinnar, stendr jafnhliða henni mjög lítil klettabíki mannhæðar há þar sem hún erhæst, og svo sem um 3 faðma á lengd. Milli hennar og hinnar stóru bríkar myndast eins og kví, sem mjókkar upp og mun hún vera rúmr faðmr á breidd að nema, enn nokkuð mjórri að ofan, innan í þessari kví og alt niður frá henni er þykkt lag af grænum mosa, sem er allmjúkr undir ... Þetta er sá eini staðr af öllum þeim sem við komum á í tindinum, sem nokkuð tiltök eru til, að nokkur maðr hefði getað hafzt við á, því að hér ma'tti bæði hlaða fyrir, enda tjáðda yfir og hér er skjól af öllum áttum; hér er ða vísu nokkur halli ..."

BJ: Þóttist hafa fundið annan stað í suðurhlíð fjallsins sem væri líklegri Grettisbæli. Hvilft í suðurhlíðinni, og er móbergshamar sem myndar norðausturbrún hennar og myndast þar lítill hellisskúti sem hægt er að tjalda fyrir.

Heimildir:Ö-Vellir 1; KK II, 49; SV: "Rannsóknir á Vesturland 1893,Árbók, 72; BJ: "Rannsókn á forleifum sumarið 1907" Árbók 1908, 30-31

MH-202:004 *Stekkur* heimild um stekk

Stekkur er á vesturbakka Merkjugils, niður undir Vall[n]gjá. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Vellir, 1.

MH-202:005 *Stekkjargrund* örnefni stekkur

Stekkjargrund er niður undir Vall[n]gjá, á vesturbakka Merkjugils, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Vellir, 1.

MH-202:006 heimild um vað

KK: "Fast fyrir neðan syðsta rana fjallsins er eitt aðalvaðið yfir ána, og þaðan liggur leiðin vestur með Fagraskógarfjalli." Segir í örnefnaskrá

Heimildir:KK II, 49

MH-202:007 heimild um leið

KK: "Fast fyrir neðan syðsta rana fjallsins er eitt aðalvaðið yfir ána, og þaðan liggur leiðin vestur með Fagraskógarfjalli." Segir í örnefnaskrá

MH-203 Hróbjargarstaðir

12 hdr 1709, Hítardalsstaðakirkjueign. 1847: „, A.M. (og 1804) nefndir hér 2 eyðijarðir, sem liggi í Hítardalslandi, og sé óbyggjandi, vegna fjarlægðar, og voru þær kallaðar: Bjúgur (eða Bjúgkot) og Gínandi." JJ, 133, nm.

1920: Jörðin fer í eyði. ÞJ, 38, nú afrétt hreppsins.

1709: „Túninu grandar gil með grjótaburði og grjóthrun úr brattlendi til stórskaða." JÁM V, 4. Túnakort 1920: Tún 2,9 ha, garðar 226 m².

MH-203:001 *Hróbjargarstaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-203:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-203:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-203:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-203:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-203:006 *Selborg* örnefni sel

Allhá klettaborg nefnd svo en Selskað utanvert við hana, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hróbjargarstaðir, 1.

MH-203:007 heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir: „Utanvert við Merkjagilið, nokkuð neðarlega í hlið, þó hærri uppi en bæjarrústirnar, eru leifar eftir stekk frá Völlum."

Heimildir:Ö-Hróbjargarstaðir, 1.

MH-203:008 *Rústarlækur* örnefni

Lækur í Hróbjargarstaðanesi. Eini lækurinn á nesinu og þessum slóðum. Svo segir í örnefnaskár.

Heimildir:Ö-Hróbjargarstaðir, 1.

MH-203:009 *Húsagil/Borgagil* örnefni

Í örnefnaskrá segir: Innan við bæinn er gil allstórt, er Ingvar nefndi Húsagil en Georg Borgagil." Ingvar Frimannsson, Ytri-Skógum og Georg Sigurðsson, Skjálgr voru heimildamenn.

Heimildir:Ö-Hróbjargarstaðir, 1.

MH-203:010 *Stekkjarborgir* örnefni stekkur

Stekkjarborgir eru utan við gilið upp af bænum. Stekkjarbrekkur eru niður undan Stekkjarborgum

Heimildir:Ö-Hróbjargarstaðir, 1.

MH-203:011 *Bjúgur* bæjarstaði býli 1847: „, A.M. (og 1804) nefndir hér 2 eyðijarðir, sem liggi í Hítardalslandi, og sé óbyggjandi, vegna fjarlægðar, og voru þær kallaðar: Bjúgur (eða Bjúgkot) og Gínandi."

1709: "Biugkot nefna menn fram lengst í dalnum, sem gengur fram frá staðnum Hítardal undir fjallveg þann, sem Bjúgur heitir. Það eru munnmæli, hjer hafi bygd verið í fyrndinni, og líka sjáist hjer glögglega tóftaleifar. Ómögulegt er hjer bygd að setja, því túnstæði er ekkert, þar með er hjer að vænta óbærilegs vetrarrikis. Landið á og brúkar beneficium Hítardalur."

Heimildir:JJ, 133, nm; JÁM V, 1

MH-203:012 *Gínandi* bæjarstaði býli 1847: „, A.M. (og 1804) nefndir hér 2 eyðijarðir, sem liggi í Hítardalslandi, og sé óbyggjandi, vegna fjarlægðar, og voru þær kallaðar: Bjúgur (eða Bjúgkot) og Gínandi."

1709. "Gijnande heitir örnefni á þessum sama dal. Það segja munnmæli, hjer hafi bygd verið til forna. Engin sjást hjer bygða merki og ómögulegt er hjer bygd að setja því túnstæði er ekki og ótti stór fyrir vetrarriki. Landið

á og brúkar beneficium Hítardalur."
Heimildir:JJ, 133, nm; JÁM V, 1

MH-204 Moldbrekka

12 hdr 1709: Hítardalsstaðarkirkjueign., [1354]: HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hítardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. Vollu. molldbrecku. midskog. ysta skog. (DI III 84) 1397: a heimaland allt med gognnum oc giædumm. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog." (DI IV 184-185)

1847: „ Á Hítardals kirkju jörðum þeim, sem hér eru taldar (199-204), segir eigi frá dýrleikanum í jb. 1760, en hann er talin eptir enum eldri jarðabókum, og segir 1804 eins frá honum og þar. JJ, 133, nm.

1937: „Bærinn Moldbrekka hefur alltaf staðið uppi í rótum Fagraskógarfjalls, þar til fyrir örfáum árum, að hann var fluttur niður í flóann, af ötta við skriðuhlaup úr fjallinu. Þar sem bærinn stendur nú, er mjög votlent og túnstæði sama og ekki neitt, enda er gamla túnið nytjað sem fyrri. " Vegurinn lá um túnið og varð fyrir ágangi af skreiðarlestum. Ö- Kol, Moldbrekka, 1.

1965: Bærinn fór í eyði. ÞJ, 19.

1952: Jörðin er að mestu í eyði en eitthvað nytjuð á sumrin. Ör-Kol. Moldbrekka, 1. Undir Fagraskógarfjalli voru þrír bæir, Ytri- og Syðri-Skógar og Moldbrekka. ... Land Ytri- og Syðri-Skóga var að nokkru leyti skipt en að nokkru óskipt." BS, 266

1709: „Túninu grandar í vatnagangi skriður úr snarbröttu fjalli með grjóti og aur til stórskaða, so að fyrir þessum skaða er tún í hrjóstur komið, fjórðungur þess eður meir. Er og bænum ekki óhætt fyrir þessum voveiflegum skaða, því að nokkrum sinnum hafa hjer stórbjörg hrunið úr fjallinu heim undir bæinn." JÁM, 6. Túnakort 1920: Heimatún 2,4 ha, aukatún 0,3 ha, matjurtagarður 300m². "Moldbrekkuland liggur frá Skógarmerkjum suður að Hítará og niður að Brúnahraunslandi. ... Jörðin er ekki landmikil en grasgæði talin í betra lagi." BS, 266

MH-204:001 *Moldbrekka* bæjarhóll bústaður

1937: „Bærinn Moldbrekka hefur alltaf staðið uppi í rótum Fagraskógarfjalls, þar til fyrir örfáum árum, að hann var fluttur niður í flóann, af ötta við skriðuhlaup úr fjallinu. Þar sem bærinn stendur nú, er mjög votlent og túnstæði sama og ekki neitt, enda er gamla túnið nytjað sem fyrri. " Vegurinn lá um túnið og varð fyrir ágangi af skreiðarlestum.

Heimildir:Túnakort 1920; Ö- Kol, Moldbrekka, 1.

MH-204:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-204:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-204:004 *Húsaborg* örnefni

Klettaborg suður af bænum Moldbrekku. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Moldbrekka, 2.

MH-204:005 *Stekkjarholt* örnefni stekkur

Stekkjarholt er á milli Húsaborgar og Keldustapa. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Moldbrekka, 2.

MH-204:006 *Danmörk* þjóðsaga huldufólksbústaður

Danmörk er hátt holt á merkum móti Syðri-Skógum. Þar er huldufólksbússtaður. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Moldbrekka, 2.

MH-204:007 *Stekkjardalur* örnefni stekkur

Í örnefnaskrá segir að Stekkjardalur sé dalkvos neðan undir Berjabrekku.

Heimildir:Ö-Moldbrekka, 2.

MH-205 Brúárhraun

12 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign. [1354]: HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hítardal a heimalannd allt med gognnum oc giædum. knarrarnes. tungufell. alftä. Saura lannd. Vollu. molldbrecku. midskog. ysta skog. Bruarhraun. haga. hraunsmula. Setuhraun. Onndurdt nes. hellu lond ij." (DI III 84) 1397: "a heimaland allt med gognnum oc giædumm. Knararnes. Tungufell. Alfta. Saura lannd. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog.

Brúarhraun. Haga. Hraunsmvla. Setahraun. Ondurtnes. Helluland ij." (DI IV 184-185) 1976: Nýbýlið Ásbrún stofnað úr landi Brúarhrauns. ÞJ, 114.

1709: Landþröng er mikil, og kaupir ábúandi haga ár umkríng af Krossholti" JÁM V, 9. Túnakort vantar. "Er gott sauðland. Grasi vaxnar áreyrar eru með Hítará. Landið nær niður með ánni þar að sem Reyðarlækur kemur í hana. Neðan eril eru grashvamar með ánni en litlar eyrar. ... Túnið var frekar lítið en grasgefið." BS, 243

MH-205:001 *Brúarhraun* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-205:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-205:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-205:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-205:005 *Byrgi* heimild um rétt

Klettur með rétt undir, rétt fyrir ofan túnið, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 5.

MH-205:006 *Réttarborg* heimild um rétt

Réttarborg er austan við Smáborgi, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 4.

MH-205:007 *Grettisstillur* heimild

Stéttir eða stillur sem enn sér fyrir í Hítará. Í Grettis sögu segir: „Björn og Hítðælakappi og Grettir, færðu stétir þær í ána, er aldrei síðan hefir úr rekið, hvorki í vatnavöxtum né ísalögum eða jöklagangi." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 1.

MH-205:008 heimild um stekk

Neðst í Langholtinu eru stekkjarrústir, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 2.

MH-205:009 heimild um fjárhús

Húsamýri „... nær að túnjaðrinum og standa fjárhús við enda hennar túnmegin." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 2.

MH-205:010 *Mógrafarholt* örnefni mógrafir

Mógrafarholt er við broksund vestur af Langholti, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 2.

MH-205:011 *Torfholt* örnefni rista

Smáholt, fyrir neðan túnið, rétt við lækinn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 3.

MH-205:012 *Brúarhraungata* heimild um leið

Gata sem liggur frá túninu og upp í gegnum hraunið, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 4.

MH-205:013 *Fornistekkur* heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir að Fornistekkur sé þar sem hraunið og Mógrafarholt [010] mætast.

Heimildir:Ö-Brúarhraun, 4.

MH-206 Krossholt

30 hdr. 1847. Kirkja á jörðinni. Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls frá um 1200 (DI XII 11) [1258] Máldagi

kirkjunnar (DI I 596) [um 1274]: "Peturs kirkia j kross holtti. Olaiu Mariu og thorlaki: a heima land halft ... hon a ormz vatz eingi oc hafur stada land:" (DI II 113) "[1354]: [Hítarneskirkja] a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmijngi vid krossholtz kirkju" (DI III 83-84) 1362: "[Einar Þorláksson gefur] krossholtzkirkju jc. ... j vadmalum." (DI VI, 14) [1394]: "Peturskirkia j krossholtte a heimaland halft (DI III 225) 1397: "a heimalannd halft enn reida fyrir halft xxx hundrada ... Ormsvattzeingi oc Hafurstada lannd." (DI IV 198-199) 1397: "[Hítarneskirkja] a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmingi vid Krossholtzkirkju" (DI IV 180) [Hítarness] 1406:" Vermundur ábóti á Helgafelli og officialis hefur skoðað bréf séra Þorláks Narfasonar og Hálfðanar prests Guttormssonar um að Gyrðir biskup hefði þuijlikan maaldaga giortt millum krossholtzkirkju og akrakirkju. j suo maata. ath af þeim niju bæum. er fyrir sunnan hijtaraa er. sem til krossholtzkirkju liggia skyldi færa lijk til akra jafnan er ei vel er fært til krossholtz. oc helmijngur skyldi leggiast til akra af ollum hlunnindum sem fylgia lijkum af þessum bæum huortt sem færd e[r]u. oc til akra skyldi leggiast allir lysistollar af eyriks[stodum]. jsleifarhusum. hualseyum. wr vogi ok skutilsey. wr laxarholtti ok hómrum. skjldzholtti ok kaalfalæk" (DI III 70-709) 1410: Jón Skálholtsbiskup staðfestir úrskurð Vermundar ábóta frá 28.3.1406 (DI III 731-733) 1480: Jörðin Skiphylur í Hraunhrepp er í Krossholtskirkjusókn. (DI VI, 259) [1541]: Máldagi kirkjunnar (DI X 691) 1575: Máldagi kirkjunnar (DI XV 613). 1709 er ein ónafngreind eyðihjáleiga í landi jarðarinnar. 1847: Hjáleigur: 1804 er nefnd eyðihjáleigan Kotsdalur í eyði frá 1887. JJ, 133, nm. Upphaflegt heiti jarðarinnar Krossaholt. HP: "Rannsókn og leiðrjettingar", Árbók 1923, 40 "Land jarðarinnar liggur rmlí Jörfa og Hítarneslanda frá sjó, að norðvestan að Hútará ..." BS, 245 1847 eru Flesjustaðir (MH-207) hjáleiga í byggð. 1709: Túninu grandar sandfok úr melholtum, sem liggja í norður frá túninu." JÁM V, 11. Túnakort 1920: Tún 5,6 ha, garðar 675 m². "Landrými er mikið og stórt tún." BS, 245

MH-206:001 *Krossholt* bæjarhóll bústaður

1709: Jarðardýrleiki ekki nefndur. „Fornt eyðiból í heimalandi þar sem síðan hefur verið brúkuð selstaða frá Krossholtti. Það eru munnmæli, að hjer hafi Krossholt áður staðið, og hafi hjeðan fluttur verið bærinn þangað sem nú stendur hann. ... En miklar eru hjer rústir og túnstæði stórt eftir því sem menn merkja af túngarðsleifum." JÁM V, 11.

Heimildir: Túnakort 1920

MH-206:002 heimild um kirkju

KROSSHOLT Í KOLBEINSSTAÐAHR. (SH) -Péttri, Ólafi, Mariu og Þorláki

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 11

[1258]: [á Ökrum] skal grafa alla heima menn oc fatæka menn þa sem hingat er hægra at færa en j krossholt. af .ix. bœ[i]vm fyrir svnnan hitar a. þeim sem vnder krossholtz kirkiv liggia. skal færa lik til akra oc grafa þar. iafnan er ei er vel fært til krossholtz. skal oc þriðivng leggiaz til acra þeirra lvnnda sem fylgir likum af þeim bœ[i]vm hvert sem færd er; Máld DI I 596 [Akra]

[um 1274]: Kross hollt

Peturs kirkia j kross holtti. Olaiu Mariu og thorlaki: a heima land halft: enn reida fyrir halft xxx hundrada: hon a vj kugilldi. Buning sin allann. kertti stikvr ij calec. clucur ij oc biollur. gloda ker oc elldbera hon a ormz vatz eingi oc hafur stada land:

þar skal vera prestr heimilis fastûr og veita allar heimilis tîper oc caûpa. iiij. morkûm.

þanngad skal giallda fra okrûm hûer missere vj aûra ef prestr a land enn ef olærdur madur a land. oc er þar prestr: þa skal giallda xij aûra. er þar eingin prestr þa skal giallda iiij merkûr: ad ocrûm: skal vaera heima tijund oc af ij bæum odrvm: jsleifar husûm oc eirijks stodum enn af ollum bæum odrvm j þeim þijngum þa skulû vera tijûndir oc lyse tollar oc heytollar og groptûr vnndir kross hollts kirkju

or krossholtti skal sýngia thil acra alla log tecna daga ef þar er eingin prestr; Máld DI II 113

[1354]: [Hítarneskirkja] a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmijngi vid krossholtz kirkju; Máld DI III 83-84 [Hítarness]

[1354]: [á Ökrum] skal grafa alla heimamenn oc fatæka menn þa sem þanngat er hœgra at fœra enn j krossholt. af niju bæium fyrir sunnan hitarâ. þeim sem vnndir krossholtz kirkju liggia. skal fœra lijk til akra jafnann er eij er vel fært til krossholtz. skal þridiungur leggiast til akra af þeim lunnennndum sem fylgia lijkunum af þeim bœium. huortt sem færd eru; Máld DI III 86 [Akra]

14.1.1362: [Einar Þorláksson gefur] krossholtzkirkju jc. ... j vadmalum. DI VI, 14

[1394]: cvi. Peturskirkia j krossholtte a heimaland halft enn reida fyrir halft xxx hundrada. hun a sex kugillde og buning sinn allann.

Þad ber allt samann vid vilchinzbok; Hítardalsbók DI III 225 [+ innskot frá 1539]

1397: a heimalannd halft enn reida fyrir halft xxx hundrada ... Ormsvattzeingi oc Hafurstada lannd.

þar skal vera heimilisprestur oc veita allar tijder oc kaupa iiij morkumm.

Þangad skal giallda fra Ökrum hver missere vj aûra ef prestur aa Akra lannd. enn ef olærdur a land oc

er þar prestur. Þa skal gíalda xij aura. er þar ei prestur þa skal gíalda iiij merkur.

Ad Okrum skal vera heima tíund og ij bæium audrum. Jsleifarhvsumm og Eiriksstodum. enn af ollum bæium audrum i þeim þjngum. þa skulu vera tíunder og lysitollar. Heytollar og gropttur vnder Krossholtz kirkiu.

Skal syngia til Akra alla logtekna daga. ef þar er eingi prestur.

af þeim bæium firir sunnan Hitara þeim sem vnder Krossholtz kirkiu liggia skal færa lík til Akra og grafa þar jafnann ef ei er vel fært til Krossholtz. Skal og þridiungur leggiast til Akra þeirra hlunnenda sem fylgia líkjum af þeim bæium hvort sem færd eru.

Oreiknud portio oll vmm xvj ár; Máld DI IV 198-199

1397: [Hítarneskirkja] a heimalannd allt med rekum og veidum ad helmingi vid Krossholtz kirkiu; Máld DI IV 180 [Hítarness]

28.3.1406: Vermundur ábóti á Helgafelli og officialis hefur skoðað bréf séra Þorláks Narfasonar og Hálfðanar prests Guttormssonar um að Gyrðir biskup

hefði þuijlikan maaldaga giortt millum krossholtz kirkiu og akrakirkiu. j suo maata. ath af þeim niju bæum. er fyrir sunnan hijtaraa er. sem til krossholtz kirkiu liggia skyldi færa lík til akra jafnan er ei vel er fært til krossholtz. oc helmijngur skyldi leggiast til akra af ollum hlunnindum sem fylgia líkjum af þessum bæum huortt sem færd e[r]u. oc til akra skyldi leggiast allir lysistollar af eyriks[stodum]. jsleifarhusum. hualseyum. wr vogi ok skutilsey. wr laxarholli ok hómrum. skjdzholli ok kaalfalæk

Einnig skoðaði hann bréf Snorra Þorleifssonar og Óla Svarthöfðasonar forvera sinna sem báðir staðfestu skipan Gyrðis.

Þui skipar ok staðfesti ec ad lysitollar ok líjkaoffur af furnefundum. ix. bæum skal lukast til akrakirkiu og obrigduliga standa ... nema adrir maaldagar finnest serligir j skalholli. Skulu bændur af adurgreindum bæum sektalaust sækia tídir til akra ad vndanteknum hinum stæstum haatíjdum; DI III 70-709

10.3.1410: Jón Skálholtsbiskup staðfestir úrskurð Vermundar ábóta frá 28.3.1406

Skipum vier oc ... ad ecki skal meyra lukast j afgíald af akra kirkiu enn vj aurar aa huoriu ari hiedan af vm alldur oc æfi til krossholtz kirkiu obrigduliga; DI III 731-733

10.5.1480: Jörðin Skiphylur í Hraunhrepp er í Krossholtskirkjusókn. DI VI, 259

1495: ... Jtem stendur hia þorarne steffanssyni hestur oc hundrat þar til j afgíaldit fyrir krossholtz kirkiu. ... DI VII, 284-85 [AM Fasc LXIV, 25 - minnisblöð Stefáns bps á skinni - greinilega skrifað eftir yfirreið bps um Vestf. fjórðung sumarið 1495]

[1541]: Máld DI X 691

1575: Máld DI XV 613

27.2.1880: Hítarnesþing lögð niður og Krossholtssókn lögð undir Miklaholt; (PP, 139) [lög]

13.2.1882: Krossholtskirkja lögð niður; (PP, 144) [landshöfðingjabréf]

Heimildir:DI

MH-206:003 *Norðmannshaugur* heimild um legstað

"Nordmannshaugur, sem stendur á milli Skipholar í Krossholts Sökn og Lækjarbugs í Stadarhrauns Sökn; í þann Haug skyldi hafa verið lagður Fornmaður nockur, ad nafni Nordmann, umm hvörn menn hér í grend, hafa ecki meira heyrt."

Heimildir:FF, 307

MH-206:004 *Krossholtskastali* heimild

Þar töldu menn að Þangbrandur biskup hafi látið reisa krossa og sungið messu eftir að hann var afturreka úr hafi og sigldi upp í Hítará.

Heimildir:Ö-Krossholt, 1.

MH-206:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

Mh-206:006 heimild um hlöðu

Heimildir:Túnakort 1920

MH-206:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-206:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-206:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-206:010 *Skipphylur* heimild um lendingu

Skipphylur er í Hítará. Festarsteinn Þangbrands biskups er sagður vera við hylinn. Kallast það Þangbrandsróf þar sem steinninn er.

Heimildir:Ö-Krossholt, 1.

MH-206:011 bæjarstæði býli

1709: Jarðardýrleiki ekki nefndur. „Fornt eyðiból í heimalandi þar sem síðan hefur verið brúkuð selstaða frá Krossholti. Það eru munnmæli, að hjer hafi Krossholt áður staðið, og hafi hjeðan fluttur verið bærinn þangað sem nú stendur hann. ... En miklar eru hjer rústir og túnstæði stórt eftir því sem menn merkja af túngarðsleifum."

Heimildir:JÁM V, 11

MH-206:012 heimild um legstað

KK: "Þangbrandur varð, er hann dvaldist á þessum slóðum, að heyja bardaga við Skeggbjörn frá Hítarnesi. Þeir börðust á fitinni fyrir neðan Steinsholt. Þar féll Skeggbjörn og 8 árir; er haugur Skeggbjarnar þar á fitinni, en hinir voru grafnir í Landdraugsholti þar hjá fitinni, og þar sér enn greinilega kumlin; tveir féllu af mönnum Þangbrands. nafnið Landdraugsholt hefur nú breyst í Landgdraugsholt, en svo nefnist stórt holt, sem liggur með ánni lítið eitt fyrir neðan Skipphyl, en neðan við holtið er eyri, Brúnakolls- eða Brúnkollseyri, út í ána, og er talið að það sé fitin, sem nefnd er í Kristni sögu. Sóknarlýsing segir að haugur Skeggbjarnar sjáist þar á eyrinni, en óljósara er um dysjar hinna sem féllu."

SV fann og gróf í þann haug sem menn Skeggbjörns áttu að vera grafnir í en það reyndist vera móabarð.

Heimildir:KK, 50; SV: "Rannsóknir á Vesturland 1893, Árbók, 67

MH-206:013 heimild um legstað

KK: "Þangbrandur varð, er hann dvaldist á þessum slóðum, að heyja bardaga við Skeggbjörn frá Hítarnesi. Þeir börðust á fitinni fyrir neðan Steinsholt. Þar féll Skeggbjörn og 8 árir; er haugur Skeggbjarnar þar á fitinni, en hinir voru grafnir í Landdraugsholti þar hjá fitinni, og þar sér enn greinilega kumlin; tveir féllu af mönnum Þangbrands. nafnið Landdraugsholt hefur nú breyst í Landgdraugsholt, en svo nefnist stórt holt, sem liggur með ánni lítið eitt fyrir neðan Skipphyl, en neðan við holtið er eyri, Brúnakolls- eða Brúnkollseyri, út í ána, og er talið að það sé fitin, sem nefnd er í Kristni sögu. Sóknarlýsing segir að haugur Skeggbjarnar sjáist þar á eyrinni, en óljósara er um dysjar hinna sem féllu."

Heimildir:KK, 50

MH-206:014 *Kotsdalur* heimild

Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Kotsdalur heitir örnefni hjer í landinu, þar vita menn ekki hvort nokkurn tíma hafi byggð verið eður ei, annað en hvað menn draga til líkinda af nafninu og því, að þar sjást gamlar tóftarrústir, og eru tvennar meiningar hvort það hafi bær eður heygardur verið." 1804 er nefnd eyðihjáleigan Kotsdalur með Krossholti. "Við Hítará er eyðibýlið Kotsdalur. F'or í eyði 1875." Segir í Byggðum Snæfellsness

Heimildir:JÁM V, 12; JJ, 133; BS, 245

MH-206:015 *Þangbranshróf* heimild

"Þangbranshróf hefir verið norð með ánni að sunnanverðu, skamt fyrir neðan festarsteininn. Það er nú alt afbrotið."

Heimildir:SV: "Rannsóknir á Vesturland 1893, Árbók, 70

MH-207 Flesjustaðir

1709: Jarðardýrleiki ekki nefndur, þá forn eyðihjáleiga sem notuð hafði verið sem selstaða. Hjáleiga Krossholts MH-206. Flysjuhverfi nefnt í fornritum. Kotdalur nefndur sem eyðihjáleiga 1709, sennilega verið hjáleiga frá Krossholti og skráð þar. Rétt nafn Flysjustaðir. HB: "Rannsókn og leiðrjettingar", Árbók 1923, 40

1937: Um Flesjustaði segir í örnefnaskrá: „Nú hafa þeir verið í byggð um alllangt skeið, en þó ekki stöðugt. Flesjustaðir hafa mjög lengi verið hjáleiga frá Krossholti og er þar því landrými lítið og túnstæði ekki stórt. Ö-Kol. Flysjustaðir, 1.

2000: Jörðin í eyði. ÞJ, 20. "... heldur landlítill jörð, en talin notagóð. ... Dálitla sneið á jörðin vestanvert í Barnaborgarhrauni, og skóglendisblettur er norður frá túninu." BS, 244 Sagnir um að Flysjuhverfi sé svæðið þar sem Barnaborgarhraun sé nú, bendir til þess að F hafi áður verið stórbýli.

1709: Túnastæði stórt ef marka má túngarðsleifar. „Ekki má hjer aftur byggð reisa, því tún er komið í hrjóstur og grámosamóa. JÁM V, 11. Túnakort 1920: Tún 1,8 ha, garðar 100 m². "Túnið var í minna lagi." BS, 244

MH-207:001 *Flesjustaðir* bæjarhóll bústaður

1709: Segja munnmæli að Krossholt hafi áður staðið hér. "Bæjarhúsin og aðrar byggingar voru áður norðvestast í túninu. Þar austur af er stórt holt, sem heitir Skáli. Er þaðan vísýnt um nágrennið. Núi eru öll hús flutt austur fyrir túnið." Segir í Byggðum Snæfellsness

Heimildir:JÁM V, 11; Túnakort 1920; BS, 244

MH-207:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:007 heimild

Heimildir:Túnakort 1920

MH-207:008 *Nýistekkur* heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir að Nýistekkur sé rétt ofan við Bólhól.

Heimildir:Ö-Flysjustaðir, 1.

MH-207:009 *Gamlistekkur* heimild um stekk

Gamlistekkur er í brekkunni fyrir sunnan Þrívörðuholt. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Flysjustaðir, 1.

MH-207:010 *Þrívörðuholt* örnefni

Gamlistekkur er í brekkunni fyrir sunnan Þrívörðuholt. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Flysjustaðir, 1.

MH-208 Hítarnes

Kirkjustaður, jarðadyrleiki óviss 1709. Jarðarinnar getið bæði í Bjarna sögu Hítðælakappa (ÍF III, 111) og Grettlu (ÍF VII, 187). [1181]: "Mariu kirkia a hitar nese a hitar nes land með ollom gæpom." (DI I 275-276) Jarðarinnar getið í kirknaskrá Páls frá um 1200 (DI XII 11) 1253: Jarðarinnar getið í Þorgilssögu skarða (Sturl, 616) [1354]: "Mariukirkia ä Hítarnesi a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmijngi vid krossholtz kirkju." (DI III 83-84) [1394]: "a heimaland allt med rekum og veidum." (DI III 225) 1397: "a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmingi vid Krossholtz kirkju." (DI IV 180) 1575: Máldagi kirkjunnar (DI XV 613-614) 1804 eru hér nefndar eyðihjáleigurnar Selstaðir og Holtakot. 1847 er Hítaneskot MH-209 hjáleiga í byggð. JJ, 133, nm. Hítarnes réttara nafn. HÞ: "Rannsókn og leiðrjettingar", Árbók 1923, 40

1709: „Landþröng er og nýtur presturinn góðvilja Krossholtsmanna um beitnina og annara nábúa, ..." JÁM V, 13. Túnakort 1920: Tún 10,7 ha, garðar 1000 m². "Landið er stórt og má heita eintómt graslendi. Frá landamerkjunum og nokkuð niður fyrir bæinn er að norðvestan talið; fyrst grónir sjávarbakkar, svo beitarflói og svo suður við Hítará skiptast á grasivaxnar áreyrar, gróðursælir bakkar og grjóteyrar. Svo tekur langt nes við, Hítarnessnes ... Túnið var stórt en karapýft." BS, 246

MH-208:001 *Hítarnes* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:002 heimild um kirkju

Í örnefnaskrá segist heimildamaður ekki vita hvernig nafnið sé tilkomið, þar hafi verið prestssetur um langan aldur en honum er ókunnugt um tilvist kirkjunnar.

HÍTARNES Í KOLBEINSTAÐARHR. (SH) -María

[1181]: Mariu kirkia a hitar nese a hitar nes land með ollom gæþom.

hun a .x. kyr. oc hunraþ agilld[r]a sauþa .x. hundraþ alna j busgognum oc husbunaþe .xx. vætters matar. oc fra skilþir selar oc fiskar. [276]

Su er afvinna þessa fiar. at þar scal vera prestr. oc syngia allar himilis tíþer. oc annan hvern dag .ij. messor vm langa fosto. hvern dag messo um jola fosto. oc avallt er messa er til gior. ef prestr er heima. vigilia hvern aptan of langa fosto. þriar lecciu.

Þar scal lysa hveria nott fra mario messo hinne efre vnz liþr paska viko.

Þar scolo vera .ij. qvengillder omagar. er ser vinno all reiþo. or kyne Þorhalls eþa steinunnar

Jorundr scal varþ veita þessom fiam. oc hans erfingiar. ef biscope þickia þeir til fallnir. en ella or Þorhalls kyne eþa steinunnar. sa sem biscop vill.

Kirkia a alltaris kæþe þriu. kertastikur .ij. kluckur .ij. munnlogar .ij. oc tiolld vm hverfis kirkio. tiv merkr vax.

Fiorom morcom scal kaupa at preste vaþmala.

Leyþr er þar groþtr; Máld DI I 275-276

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 11

1253: Þorgils skarði fékk Gunnlaugi presti Hallfreðarsyni mági sínum land í Hítarnesi; Þorgilssaga skarða, Sturl, 616

[1354]: Híjtarnes.

Mariukirkia ä Hítarnesi a heimalannd allt med rekum oc veidum ad helmijngi vid krossholltz kirkiu.

hun a ein saumun reka framm fra hallbiarnarvordum oc vpp j os.

hun a .v. kyr og naut tuævætt. xij ær. tueggia marka ross.

hunndrad ofrijtt jnnan gætta.

hun ä smellta kross. mariu skript fornna. messufot ij vonnd. elldbera vonndann. kertistikur ij. alltaraklædi ij. sacrarium. munnlog. kluckur fiorar oc ein brotin; Máld DI III 83-84

[1394]: a heimaland allt med rekum og veidum.

les vilchinsbok; Hítardalsbók DI III 225

1397: a heimalannd allt med rekumm oc veidumm ad helmingi vid Krossholltzkirkiu. Hun a einsamann reka ...

portio eyrer sijdann Jon tok stadinn; Máld DI IV 180

1575: Máld DI XV 613-614

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 73, 75}

1645: Kolbeinsstaðasókn lögð til Hítarnesþinga; (PP, 139)

17.5.1765: Hítarneskirkja lögð niður; (PP, 139) [konungsbréf; Lovs III, 525]

Heimildir:Ö-Hítarnes, 1.

MH-208:003 *Selstaðir* bæjarstæði býli

1709 í Jarðabók Árna og Páls segir: „Önnur eyðihjáleiga, bygt í úthögum þar sem ekki hafði verið þá um nokkra tíma nema fjárhús, hjer um fyrir 40 árum og varaði bygðin fáein ár. En nú margt ár í eyði legið."

1804 eru hér nefndar eyðihjáleigurnar Selstaðir og Holtakot. 1937 í örnefnaskrá er kotið nefnt Selgarður."Selgarður er fornt eyðibýli, þar bjó seinast Mála-Marteinn." Segir í Byggðum Snæfellsness

Heimildir:JÁM V, 13; JJ, 133; Ö-Hítarnes, 4; BS, 246

MH-208:004 *Holtakot* bæjarstæði býli

1804 eru hér nefndar eyðihjáleigurnar Selstaðir og Holtakot. 1937 í örnefnaskrá segir að rústir sjáist greinilega enn í Holtakoti. "Stutt frá Hítará var eyðibýlið Holtakot." Segir í Byggðum Snæfellsness

Heimildir:JJ, 133; Ö-Hítarnes 2; BS, 246

MH-208:005 *Hörpukarlshaugur* heimild um legstað

FF: "... er svonefndur Hörpukallshaugur, sem er samt frá Hytará, ad sunnann verdu, undir einnri Hæd, sem nefnd er Hörpukall, líklega eptir hans Nafni; hann átti, sem sagt er, ad hafa verið Hörpumadur. Þetta leiði edur kuml, var af Forvitni opnad, ef þar kynnu i ad finnast einhvörjar menjar, og fundust ecki, utann sem álitid var, ríett gömul Kola Aksa, sem lá langsetis i Jördinni, og var ad vidd umhverfis rumlega vid það, sem stórvaxinn madur ehfdi verið þar niðurlagdur."

Ath í landi hvaða jarðar þetta er.

Heimildir:FF,307-8

MH-208:006 heimild

"FF: "Fornmannagyrðing er synileg verid hafi, skamt hér fyrir nedann Hytarness Bæ, sem liggur i Hring, laung nockud ummáls, og hefur lika legid fra henni Gardur nockur til austurs ..."

Heimildir:FF, 308

MH-208:007 heimild

FF: "... einnig hefur verið hringlagdur Gardur sudur undann nefndum Bæ, skamt frá Hytará, innan í hvörjum sést og líka til gamallra Rusta."

Heimildir:FF, 308

MH-208:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:011 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:012 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:013 heimild um hlöðu

Heimildir:Túnakort 1920

MH-208:014 heimild um lendingu

„Heimræði er hjer ár um kríng nema um hávetur og lending góð, og gánga skip prestsins fleiri eður færri eftir því sem hann fær við komið." Kemur fram í Jarðabók Árna og Páls.

1937 segir í örnefnaskrá að upp af landhólminum séu gamlar sjóbúðir.

Heimildir:JÁM V, 12; Ö-Hítanes, 4.

MH-208:015 *Haldhringssker* heimild um lendingu

Í örnefnaskrá segir: „Ekki er ólíklegt að skip hafi fyrr á öldum lent þarna við skerið og þess vegna hafi verið settur hringur í það, til þess að festa þar skipunum."

Heimildir:Ö-Hítanes, 2.

MH-208:016 *Rústarhóll* örnefni

Í örnefnaskrá er Rústarhóll sagður fyrir suðaustan Litlamel.

Heimildir:Ö-Hítanes, 2.

MH-208:017 *Kotveita* örnefni

Kotveita er neðan við Afhleypumýrar.

Heimildir:Ö-Hítanes, 2.

MH-208:018 *Mannamótshóll* örnefni

Í örnefnaskrá er Mannamótshóll sagður vestur af Neðri-Torfvogi.

Heimildir:Ö-Hítanes, 3.

MH-208:019 *Marteinsvör* örnefni lending

Marteinsvör er sögð neðan undir Landhólma, kennd við Mála-Martein. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hítanes, 4.

MH-208:020 *Kartöflurétt* heimild um rétt

Í örnefnaskrá segir að Kartöflurétt hafi upphaflega verið rétt en sé nú matjurtagarður.

Heimildir:Ö-Hítanes, 4.

MH-208:021 *Brúarkeldur* örnefni brú

Í örnefnaskrá eru Brúarkeldur sagðar í flóanum neðan við Selgarðinn.

Heimildir:Ö-Hítanes, 5.

MH-208:022 *Landhólmur* heimild um sjóbúð

„Upp af Landhólminum eru gamlar sjóbúðir," segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hítarnesi, 4.

MH-208:023 *Móstapi* örnefni mógrafir
Móstapi er austnorður frá Brúarkeldur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 5.

MH-208:024 heimild um stekk
Nærri Bólum er Stekkur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 5.

MH-208:025 *Stóra-Torfvogsholt* örnefni rista
Stóra-Torfvogsholt er rétt austan við Hrossaskjólsholt, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 3.

MH-208:026 *Efri-Torfvogur* örnefni rista
Stóra-Torfvogsholt stendur við Efri-Torfvog, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 3.

MH-208:027 *Neðri-Torfvogur* heimild
Neðan við Torfvogstanga er Neðri-Torfvogur og er hólmi fram af honum, Tófey, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 3.

MH-208:028 *Húsatún* örnefni
Í örnefnaskrá segir að norðasti hluti túnsins beri heitið Húsatún.
Heimildir:Ö-Hítarnes, 1.

MH-208:029 *Hallbjarnarvörður* örnefni
1354: Segir í máldaga kirkjunnar að hún eigi reka fram frá Hsallbjarnarstöðum og upp í ós.
Heimildir:DI III, 83

MH-208:030 heimild um verbúð
SSS: "Þar nokkru neðar sama megin er Hítarnesshólmur. Í honum eru gamlar vermannabúðir, nú aðeins 3 uppi. Er þar útræði eftir krossmessu á votum. Þar eru lendingar brimsamar. Sú bezta og brimminnsta heitir Marteinsvör [019]."
Gæti verið sama og 022
Heimildir:SSS, 42

MH-208:031 heimild um brú
SSS: "Millum Jörva og Hútarneðs liggur vegur frá jó og uppá örvamel. Yfir flóann þar er 300 faðma ögn brú hlaðin."
Heimildir:SSS, 43

MH-208:032 *Vörðuvað* heimild um vað
Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.
Heimildir:SSS, 44

MH-208:033 *Vörðuvað* örnefni
Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.
Heimildir:SSS, 44

MH-208:034 *Torfvegsvað* heimild um vað
Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.
Heimildir:SSS, 44

MH-208:035 *Torfvegsvað* örnefni leið
Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.
Heimildir:SSS, 44

MH-208:036 *Lækjaróssvað* heimild um vað
Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.

Heimildir:SSS, 44

MH-208:037 *Hörpukarlsvað* heimild um vað

Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.

Heimildir:SSS, 44

MH-208:038 *Reyðarlækjarvað* heimild um vað

Vöð á Hítará. Vörðuvað er neðst, Torfvegsvað á Akrafjöru, Lækjaróssvað, Hörpukarlsvað, Reyðarlækjarvað.

Heimildir:SSS, 44

MH-209 Hítarneskot

1709: „Eyðihjáleiga síðan næstu fardaga. Dýrleikinn óviss sem á heimajörðinni." JÁM V, 13. Hjáleiga Hítarness (MH-208). "Hítarneskot er byggt í Hítarneslandi og var það aldrei sérstök jörð með landamerkjum áður fyrr. En nú er Hítarnesinu skipt á tvö býli til helminga. Raunar ekki með merkjum nema túninu. Úthagi er óskiptur." BS, 247

1709: „grasnautn sem hjáleigunni fylgdi brúkar nú heimajörðin." JÁM V, 13. Túnakort 1920: Tún 2,6 ha, garðar 300 m².

MH-209:001 *Hítarneskot* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-209:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-209:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-209:004 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-210 Jörfi

20 hdr 1709: 24 hdr. 1847. Jarðarinnar getið í Grettlu (ÍF VII, 194) og Heiðarvígásögu (ÍF III, 225). 1514: sett bænhus á jörðinni. (PP, 139). Tómasarkot eyðibýli.

1709: „Túninu grandar sandfok í stórviðrum úr melum þeim, sem liggja austur frá túninu." JÁM V, 14. Túnakort 1920: 8 ha. "Jörðunni fylgir töluvert skóglendi og sneið af hraunlandi í barnaborgarhrauni. Flóaland er mikið og ágætt til beitar en slægjur helst í Bringum." BS, 248

MH-210:001 *Jörfi* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:002 heimild um bænhus

JÖRFI Í KOLBEINSSTAÐAHREPPI (SH) - BÆNHÚS

12.2.1514: sett bænhus; (PP, 139) 16.5.1765: aftekið bænhus; (PP, 139) [konungsbréf]

MH-210:003 gripir

"Þetta hvorttveggja [leifar af tygilhníf og kopardoppa] fannst, þá eg lét ryðja til jarðeplagarð hjá mér vorið 1862."

Númer 9 og 10 af þeim 15 gripum sem Helgi Sigurðsson gaf til stofnunar Forngripasafns voru: "9. Leifar af litlum tygilhníf, em verið hefir einjárnungur, með snúnum röndum á skaptinu, og eru þær mjög ryðbrunnar. Framan af blaðinu brotnaði af slysum, þá knífurinn fannst; sá ég þá í brotið, og sá, að í knífnum er smágert stál. 10. Kopardoppa aptan af knífskapti. Hinir aðrir partar knífsins, sem verið höfðu úr járn, dattu sundur af ryði, þegar við knífnum var hrært." Skýrsla Helga Sigurðssonar frá 8.1.1863 pr í Skýrslu FÍ I, 18.

Heimildir:Skýrsla FÍ I, 18

MH-210:004 heimild um hlöðu

Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:009 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:010 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:011 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:012 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-210:013 heimild um lendingu
Í Jarðabók Árna og Páls segir: „ Heimræði má hjer valla telja, þó hafa menn stundum brúkað um hásumar og fleyta hjer út skipi með flæðum."
Heimildir:JÁM V, 14.

MH-210:014 heimild um túngarð
Í örnefnaskrá segir: „ Beint austur af brekkunni er Þríhyrningur, nú er þar slétt flöt. Áður var þar gamall túnauki og mynduðu garðar þar þríhyrning."
Heimildir:Ö-Jörfi, 1.

MH-210:015 *Stekkjarnef* örnefni stekkur
Stekkjarnef er sunnan við Steinvík, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Jörfi, 1.

MH-210:016 *Geitarkofi* heimild um geitakofa
„ Þar hafði Sigurður Helgason í Jörfa, faðir síra Helga í Setbergi, síðar á Melum, geitur." Örnefnaskrá segir þar rústarbrot.
Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:017 *Jörfasel* heimild um sel
Er fyrir ofan Kringilvatn, við Barnaborgarhraun, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:018 *Gálgaklettur* örnefni aftökustaður
Er í Barnaborgarhrauni, utanvert við Hrauntjörn. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:019 *Tóttarvatnsrúst* heimild
Tóttarvatnsrúst er fyrir neðan Tóttarvatn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:020 *Þvottatangi* örnefni þvottastaður
Þvottatangi er fyrir sunnan Fossavík, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:021 *Draugavarða* varða

Draugavarða er fyrir ofan túnið, hægra megin við götuna, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-210:022 *Tómasarkot* bæjarstæði býli

Tómasarkofi er norðvestur af túninu í Jörfa og talinn hafa verið einsetumannsbýli, segir í örnefnaskrá. "Skammt norður frá Jörfa eru rústir kallaðar Tómasarkot, en ekki eru nein munnmæli um búsetu þarn. Nú er þar tún." Segir í Byggðum Snæfellsness

Heimildir:Ö-Jörfi, 2; BS, 248

MH-210:023 *Hólstekkur* heimild um stekk

Hann er austur við Mólæk.

Heimildir:Ö-Jörfi, 2.

MH-211 Snorrastaðir

40 hdr 1709: Bænhús var á jörðinni. 1473: Helga Gilsdóttir selur Halldóri Þorgeirssyni tvo hluta í Snorrastöðum. (DI V, 698-699). 1476: Jörðin Snorrastaðir er nú í Kolbeinsstaðarkjusókn. (DI VI, 88) 1476: Halldór Þorgeirsson selur Ólöfu Loftdóttur Snorrastaði. (DI V, 809-810) 1479: Jörðin Snorrastaðir er í Kolbeinsstaðakirkjusókn. (DI VI, 207) . 1543: Nafngreindir menn vitna að þeir hafi ekki heyrt Snorrastaði selda eða annað síðan Ólöf gaf Arnóri Ginnssyni þessi jörð. (DI XI, 223-224) 1544: Árni Broddason vitnar um eignarhald Arnórs Finnssonar. (DI XI, 334), 1559. Úrskurður lögmanns um fyrrnefnd bréf um Snorrastaði. (DI XIII, 445-447). Snorrastaðir II eiga hálfa jörðina byggt 1968. Túni er skipt en ekki úthaga.

1709: „túninu grandar Kaldá með landbroti til stórskada, sem árlega fer í vöxt." JÁM V, 15. Túnakort 1920: Tún 4,5 ha, garðar 420 m². "Jörðin er sérlega landmikil af láglendisjörð var bera. Kaldá rennur suðaustan við túnið og handan hennar er mikið graslendi og beitarland gott. Upp með ánni að sunnan eru grýttir melar, en grashvamar við ána. ... Norðvestan við Kaldá og Borgarlæk tekur við neðsti og syðri hluti Eldborgarhrauns. Mjög stórt hraunland. Landið liggur langt vestur með sjó, og er ágætur beitarflói fyrst upp frá ströndinni, en vestan skerast töðubásar inn í hraunið." BS, 249

MH-211:001 *Snorrastaðir* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:002 heimild um bænhús

Vestasta hornið á Smiðjuvellinum gengur undir þessu nafni, segir í örnefnaskrá en ekki veit heimildamaður hvers vegna. Hann heyrði hins vegar roska kaupakonu nefnda staðinn Djöflarúst þegar hann var ungur.

SNORRASTAÐIR Í KOLBEINSSTAÐAHR. (SH) (KOLBEINSSTAÐAÞING) - BÆNHÚS

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 25.

MH-211:003 heimild um hlöðu

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:011 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:012 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:013 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:014 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:015 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:016 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:017 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:018 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:019 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-211:020 *Einstakatóftin* heimild um útihús

Einstakatóftin stendur skammt frá túninu. Heimildamanni örnefnaskrár var ungum sagt frá því að vinnumaður á Snorrastöðum hafi haft þar hesthús og heytóft.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 29.

MH-211:021 heimild

„Það var ... gríðarmikill niðurrhuninn garður fyrir utan Krók og Smiðjuvöllinn, og utan þann garð voru tvö stykki, sem slegin voru“

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 27.

MH-211:022 heimild um lendingu

Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Heimræði er hjer valla teljandi nema um hásumar um stórstraumsflæður í bestu veðuráttu og brúkast sjaldan, því bæði þykir það erfitt og hættusamt.“

Heimildir:JÁM V, 15.

MH-211:023 *Smið[j]völlur* örnefni smiðja

„ Utan Hlöðuhólinn - miðað við áttirnar út og suður - var þúfnastykki, geysilega grjótukrappt og illt afsláttar. Það hét Smið[j]uvöllur.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 24.

MH-211:024 *Draugalág* örnefni

Lægð sunnan við Skákina sem er forarmýrarstykki.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 4.

MH-211:025 *Skákin* heimild um áveitu

Í örnefnaskrá segir að Skákin sé forarmýrarstykki en fyrir haldamótin 1900 hafi skurður verið grafinn beggja vegna við það, hugslega tilraun til að þurrka það.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 4.

MH-211:026 *Brokagöturnar* heimild um leið

Í örnefnaskrá segir göturnar reiðgötur á milli Jörfa og Snorrastaða. Þær lögðust niður þegar

skógarræktargirðingar voru setta upp og þó svo að girðingarnar hafi síðar verið teknar niður þá voru ekki notaðar aftur þar sem þær voru orðnar blautar og úr sér gengnar.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir 5.

MH-211:027 *Rústin* heimild

Örnefnið Rústin á í raun við um tvær rústir á Barðinu og samkvæmt örnefnaskrá virðast þær vera leifar af byggingum, réttum fremur en húsum.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 6.

MH-211:028 *Grænarústin* heimild um stekk

Samkvæmt örnefnaskrá telur Kristján Jónsson frá Snorrastöðum Grænurúst stekkin sem Stekkjarkeldurnar eru nefndar eftir.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 6.

MH-211:029 heimild um rétt

Rétt er neðan undir Réttarbarðinu, sem takmarkar Draugalág, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 6.

MH-211:030 heimild um rétt

Samkvæmt örnefnaskrá er þessi rétt sunnan við Eyrarnar, yngri en 029

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 6.

MH-211:031 *Mannamótshvammur* örnefni

Hvammurinn er utan og ofan við Kaldá, sem næst gegnt Grásteinshvammi. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 7.

MH-211:032 *Tíðamelur* heimild um leið

Í örnefnaskrá segir að eftir Tíðamel hafi verið farið til Kolbeinsstaðakirkju.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 7.

MH-211:033 *Götuskörð* örnefni leið

„Brautin er utan Nöntöglín, gríðarstór brokflói, nær út í Götuskörð." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 7.

MH-211:034 *Stekkjarstígur* heimild um leið

„Stekkjarstígur lá út í hraunið frá túninu. Hann má nú heita ósýnilegur, en hann lá út í rétt hlaðna úr grjóti, sem hét Stekkur." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 8.

MH-211:035 *Stekkur* heimild um stekk

„Þar hefur sjálfsagt verið stíð áður fyrr, en þessi rétt var notuð fyrir innrekstrarrétt að haustinu, eftir að ég man eftir." Svo segir í örnefnaskrá en heimildamaður er Kristján Jónsson, Snorrastöðum.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 8.

MH-211:036 *Stóraréttin* heimild um rétt

Í örnefnaskrá segir að réttin sé í skjólsælli brekku og gróflega stór. Líklega hafi fé verið hýst í henni að haustinu og fram eftir vetri.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 8.

MH-211:037 *Vörðuhraun* varða

Hraunspaði með vörðu á, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 9.

MH-211:038 *Hlöðuhóll* örnefni hlaða

Hlöðuhóll er utan við byggingarnar á staðnum, stærstur hólanna en ekki vel sléttur, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorrastaðir, 24.

MH-211:039 *Þjófhellisrjóðursmynni* heimild

„Þjófhellisrjóðursmynni er sem næst dyr inn í brunakargann, og lítur meira að segja út fyrir, að vottur af lítillfjörlegum grjótgarði, gerðum af mannahöndum, liggi þvert yfir það, en mjög gamall er hann." Svo segir í

örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 10.

MH-211:040 *Þjófhellir* hellir útilegumannabústaður

Samkvæmt örnefnaskrá eiga tveir þjófar að hafa hafst við í hellinum. "Í landi Snorrastaða í Eldborgarhrauni, á að gizka 4 km frá bænum er hellir, sem kallast Þjófahellir. Um hann er nú munnmælasaga, að menn hafi einhverju sinni lagzt þar út og lifað á ránum."

"Hann er eins og aðrir hellar í hrauninu með leirmoldargólfi og hraunhverlfinu yfir. Lengd hans er um 30 m, en breidd ekki nema 5-10 m, allur manngengur og allhár um miðjuna. Hraunhverlfinu yfir miðjum hellinum er fremur þunn, og hafa verið göt á henni, sem steinar hafa verið feldir í. Um miðjan hellinn er talsvert stórt gat á þakinu, sem sýnilega hefurrunið inn löngu síðar en hellirinn var notaður. Kamparnir eru hlaðnir að dyrum hellisins, og eru þeir svo mosavaxnir, að illt er að greina hleðsluna, líka hefur verið rutt grjóti upp úr hellisgólfinu við dyrnar." Hellirinn of langt frá bæ til að hafa verið notaður sem fjárhellir.

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 24; Ö-Snorraðaðir, 11.

MH-211:041 *Náttmálavarða* heimild um eyktamark

Er nokkurn spöl sunnan við Stapabrunann. Stendur nokkuð hátt og sést vel. Stór hella efst á henni og á vörðunni eru náttmál heiman frá bænum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 12.

MH-211:042 *Lambarétt* heimild um rétt

Samkvæmt örnefnaskrá er ekki vitað um notkun þessarar réttar en grjótgarðurinn er ekki alveg hruninn.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 12.

MH-211:043 *Kolalágar* örnefni kolagröf

Þær liggja suður frá Háahrauni miðju og suður að Borgarlæk, segir í örnefnaskrá. Eru í raun ein lægð, stór um sig en grunn.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 16.

MH-211:044 *Reiðskerið* heimild um leið

Hjá Reiðskerinu er farið þegar riðið er fjöruna sunnanvert við Háubakka. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 17.

MH-211:045 *Kolás* örnefni kolagröf

Kolás tekur við af Kolásbökkum. Er hann að mestu aurmélur og dálitlar klappir í kring. Kolásflúrur eru framan af honum. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 19.

MH-211:046 *Stekkjarból* örnefni stekkur

Er fram undan Stekkjardyrnum, segir í örnefnaskrá. Heldur ómerkilegt og graslítið.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 21.

MH-211:047 heimild um traðir

Í örnefnaskrá segir að tröð í suðaustur úr túninu frá bænum.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 27.

MH-211:048 heimild um traðir

„Örmjór upphlaðinn stigur lá líka frá bænum í vatnsbólið." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 22.

MH-211:049 *Gamla skemman* heimild um skemmu

Á milli Gömlu skemmu og hlöðu var sund, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 23.

MH-211:050 heimild um hjall

Hjallurinn er næst við Gömluskemmu.

Heimildir:Ö-Snorraðaðir, 23.

MH-211:051 heimild um smiðju

Smiðjan er norðaustast af Gömluskemmu líkt og hjallurinn segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 23.

MH-211:052 *Rústin* heimild um fjós

Rústin er austan við Fjóshala og er sögð fjósrúst. Hún er að miklu leyti sléttuð en sést þó fyrir henni.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 24.

MH-211:053 heimild um leið

Götutroðningur upp með neðri stóruþúfnaendunum á Bakkanum, þar lá leiðin yfir túnið og hlaðið að Snorrastöðum. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 24.

MH-211:054 *Kvíagata* heimild um leið

Lág út úr túninu, á milli Smiðjuvallarins og Beðaflatanna. Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 25.

MH-211:055 heimild um útihús

Aðalfjánhúsið stóðu eitt sinn rétt ofanvert það sem brúin er nú yfir ána, segir í örnefnaskrá en nú (1977) undir kvíabarðinu.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 25.

MH-211:056 *Hlaðgarðsveggur* heimild

Veggur sem hlaðinn var með tveggja metra millibili við tröðina heim að bænum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 27.

MH-211:057 *Húsaflötin* heimild

Eina sléttan í túninu samkvæmt örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 28.

MH-211:058 heimild um mógrafir

Mótangasker er frama af Mótanganum. Örnefni þessi eru dregin af mótekju en hún tíðkaðist sunnan við Miðmundaholtin, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 7.

MH-211:059 *Kvíabarðið* heimild um kvíar

„... fram undir aldamót voru kvíarnar úti í barðinu, en voru svo færðar á eyrina við ána sunnan túnið." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 13.

MH-211:060 heimild um kvíar

„... fram undir aldamót voru kvíarnar úti í barðinu, en voru svo færðar á eyrina við ána sunnan túnið." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 13.

MH-211:061 *Mundahellir* heimild

Hellir sem fannst fyrir aldamótin 1900. Þá var lítil vörðuhruga á neðri barmi gjótunnar inn í hellinn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 15.

MH-211:062 *Kvíabollasandur* örnefni kvíar

Neðsti hluti túnsins er nefndur Kvíabollasandur, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 17.

MH-211:063 *Kolásbakkar* örnefni kolagröf

Kolásbakkar eru utan við Ytri-Lönguskerjaskurð. Á bökkunum miðjum er Vondakelda, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Snorraðir, 19.

MH-212 Litla Hraun

12 hdr 1709, Hítardalsstaðarkirkjueign. [1354]: "HijtarDalur. Allra heilagra kyrkia j Hitardal a heimalannd allt med gognum oc giædum. Setuhraun." (DI III 225) 1397: "a heimaland allt med gognum oc giædumm.

Knararnes. Tungufell. Alftta. Saura lannd. Wollu. Molldbrecku. Midskog. Ysta skog. Bruarhraun. Haga. Hraunsmvla. Setahraun. "(DI IV 184-185) Jörðin kölluð Setahraun að fornu. 1952: Jörðin fór í eyði. ÞJ, 24. 1709: „Landþröng er og nýtur ábúandi góðvilja nábúa sinna fyrir óákveðna þóknun fyrir beitina." JÁM V, 19. Túnakort 1920: Tún 3, 3 ha, garðar 400 m². "Meiri partur landsins er hraun, en sjávarfítjar aðalgraslendið og töðubásar inn í hraunið. En skýlt er þar víða og mörg lyngbrekkan fögur." BS, 267

MH-212:001 *Litla Hraun* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:002 heimild um hlöðu
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:003 heimild um hlöðu
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:008 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-212:009 heimild um lendingu
Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Heimræði má hjer valla telja, þó hafa menn bragðað um hásumar að fleyta hjer skipi með stórflæðum til fiskifengjar, þykir erfitt mjög, brúkast sjaldan."
Heimildir:JÁM V, 19.

MH-212:010 *Efra-Móholt* örnefni mógrafir
Tekur við af Neðra-Móholti í norðvestanverðu Litla-Hraunnesi, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:011 *Hádegisstígur* heimild um leið
„Hraunstígur liggur heiman frá Litla-Hraunstúni suður á fitina ofan til, sem nú er nefndur Hádegisstígur. En áður mun hann hafa verið kallaður Selstígur. Ekki er þó vitað, að sel hafi verið þarna, þó örnefni bendi til þess, og engar rústir eru sjáanlegar." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 2.

MH-212:012 *Selstígur* örnefni sel
„Hraunstígur liggur heiman frá Litla-Hraunstúni suður á fitina ofan til, sem nú er nefndur Hádegisstígur. En áður mun hann hafa verið kallaður Selstígur. Ekki er þó vitað, að sel hafi verið þarna, þó örnefni bendi til þess, og engar rústir eru sjáanlegar." Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 2.

MH-212:013 *Stóravarða* heimild
Varða við sjóinn, á graslaendi utan við Klifð, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 2.

MH-212:014 *Stekkur* heimild um stekk
Graskimi inni í hrauni. Rétt í Stekkjarkima, nefnd Stekkur. Enn rekið í þegar örnefnaskrá er gerð en heimildamaður veit ekki til þess að þar hafi verið stiað.
Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 2; Ö-Litla-Hraun. Svör við spurningum.

MH-212:015 *Garðnesstígur* heimild um leið

Stígurinn liggur yfir Mjóahraun efst. „Þegar farin er fjöruleið þarna um er farið upp hjá Stóruvörðu, út yfir Skarnsál, og svo Garðnesstíginn og út á vikina." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 3.

MH-212:016 *Hellustígur* heimild um leið

Hellustígur liggur úr Stóra-krók upp að Litla-Hraunstúni, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:017 *Skipholt* örnefni

Skipholt er í norðvestanverðu Litla-Hraunsnesi, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:018 *Reiðvík* heimild

Í örnefnaskrá segir: „Reiðvíkið er víkurkorn inn úr aðalvíkinni, og hefir verið farið þar út á fjörunar, frá Litla-Hrauni, en nú er þar ófært af bleytu."

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:019 *Þvottasker* örnefni þvottastaður

Í örnefnaskrá segir: „Þvottasker er neðan við Reiðvíkið."

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:020 *Hesthúskimi* örnefni hesthús

Hesthúskimi gengur frá túninu austur í hraunið, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-212:021 *Brunnreitir* örnefni brunnur

Heiti á þúfnastykki norðan við bæinn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 7.

MH-212:022 *Þorláksbrunnur* heimild um brunn

Þorláksbrunnur er austur undir hraunbarðinu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 3.

MH-212:023 *Kvíabólið* heimild um kvíar

Kvíabólið er austur Bólunum. Kúaréttin er rétt við Kvíabólið og var notuð til aðhalds fyrir kýr þegar þær voru mjólkaðar úti, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 7.

MH-212:024 *Gláma* heimild um rétt

Gláma er heiti á hlaðinni fjárrétt og jarðfalli sem hún er hlaðin í, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 7.

MH-212:025 *Gvendarbrunnur* heimild um brunn

Gvendarbrunnur er neðan og sunnan við Glámubarðið, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 7.

MH-212:026 *Stekkjarstígur* heimild um leið

Stígur frá Litla-Hraunstúni niður í Stekkjarkima í Básunum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 2.

MH-212:027 *Neðra-Móholt* örnefni mógrafir

Neðra-Móholt er við Skipholt, norðvestanvert í Litla-Hraunsnesi, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 4.

MH-213 Stóra Hraun

32 hdr 1709. 20 hdr 1847, konungseign. Bænhús var á jörðinni. Hjáleigur: 1709 og 1804 er eyðihjáleigan Þrjótsvöllur talin með. Forn eyðihjáleiga talin vera Vigdisarstaðir þar sem nú heitir Selhöfði, nefnd í sóknarlýsingum forn hjáleiga í túni, ekki ljóst hvort þar að Þrjótsvöllur eða önnur hjáleiga.

Túnakort 1920: Tún 5,5 ha, garðar 400 m². "Jörðin liggur með Haffjarðarár og teygir sig langt nes - Stórahraunsnes - fram á móts við vestari Gömlu-eyrarodda. Framundan nesinu eru tvær eyjar Stórahraunseyjar innri og fremri. Túnið var stórt, - að visu þýft og verulegt töðufall í Stórahraunseyjum og æðarvarp. Auk þess fitjaslægjur allgóðar. Hagar ágætir öllum skepnum og útiganga fyrir hross." BS, 251

MH-213:001 *Stóra Hraun* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:002 heimild um bænhus

STÓRAHRAUN Í KOLBEINSSTAÐAHR. (SH) (KOLBEINSSTAÐAÞING) - BÆNHÚS

MH-213:003 *Þrjótsvöllur* bæjarstæði býli

1709 eru Þrjótsvöllur nefndur. „Þar segja menn meir en fyrir 60 árum hafi verið uppbyggt eitt eður tvö hús ..., en hvörki bygt áður nje síðan ...". 1804 er eyðihjáleigan Þrjótsvöllur talin með.

Hjáleiga við heimatúnið, í byggð um 1650.

Heimildir:JÁM V, 21 ;JJ, 134

MH-213:004 heimild um bústað

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:011 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:012 heimild um leið

Heimildir:Túnakort 1920

MH-213:013 heimild um lendingu

„Heimræði um hásumar ut supra á Litla Hrauni." Svo segir í Jarðabók Árna og Páls.

Heimildir:JÁM V, 20.

MH-213:014 *Bænhúsvað* heimild um vað

Bænhúsvað er út frá bænum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:015 *Reiðsker* heimild um leið

Reiðsker er í Bænhúsvaði og fært þegar eyrar eru komnar upp úr við syðra landið, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:016 *Kvíafllúrur* örnefni kvíar

Kvíafllúrur eru fyrir neðan bæinn.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:017 *Knararhólsvað* heimild um vað
Knararhólsvað er rétt fyrir ofan Árnes, aðeins tangi á milli, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:018 *Bólalækjarvað* heimild um vað
Er við bæst Langavaði, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:019 *Hábrekknavað* heimild um vað
Er ofan við Bólalækjarvað, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:020 *Húsneshylur* örnefni
Húsneshylur er fyrir ofan Steinsvað, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:021 *Bólalækur* örnefni
Bólalækur er á milli Helguhyls og Leirgrófarhyls í Haffjarðará. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:022 *Grafarnes* örnefni mógrafir
Grafarnes er á milli Grafarnesvíkur og Skerjavíkur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:023 *Efranaust* heimild um naust
Efranaust er við nestá Stóra-Hraunsness, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:024 *Neðranaust* heimild um naust
Neðranaust er líkt og Efranaust við nestá Stóra-Hraunsness, samkvæmt örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:025 *Skipamýri* örnefni
Skipamýri er fyrir neðan, Melnes segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:026 *Naust* heimild um naust
Naust er fremst á nesinu, segir í örnefnaskrá. Þar mun hafa verið útræði til forna og fáir áratugir frá því að hætt var að hafa báta í Naustinu til að fara í eyrnar, samkvæmt því sem heimildamaður segir.
Sama og 023 og 024?
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:027 *Stekkjarklettur* örnefni stekkur
Klettabelti fyrir sunnan Laska, grasræmu ofan við Hólatá. Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:028 *Myllulækur* heimild um myllu
Myllulækur er fyrir ofan Árnes, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 1.

MH-213:029 *Tóftás* örnefni
Tóftás er suður af Leynifit, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:030 *Fjánhúsás* örnefni fjárhús
Fjánhúsás er ofan við Leirgrófarhamar, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:031 *Digravarða* varða
Digravarða eru við Illutjarnir, norðaustur frá Laufási, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:032 *Stóravarða* varða

Stóravarða er fyrir neðan og austur af Digruvörðu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:033 *Eldborgargata* heimild um leið

Eldborgargata liggur norðan við Eldborg, niður hraunið ofan að Stóra-Hraun, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 4.

MH-213:034 *Stekkjarborg* örnefni stekkur

„Stekkjarborg er til vinstri handar þegar komið er upp af Stórahraunsvíkinni." Svo segir Magnús Kristjánsson í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:035 *Vatnsbrúin* heimild um leið

„Vatnsbrúin er nefnd gamaldags vegargerð milli holtanna, fyrir mýrarsund." Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:036 *Móholt* heimild um mógrafir

Þar var mór þurrkaður, segir í heimildaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:037 *Kvíaklappir* örnefni kvíar

Kvíaklappir eru upp undir Stóra-Hraunstúninu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:038 *Kvíafлага* örnefni kvíar

Kvíafлага er sker úti á víkinni, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 2.

MH-213:039 *Skúti* heimild um rétt

Fjárrétt í hraunjaðrinum undir klapparskúta, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 13.

MH-213:040 *Tæpagata* heimild um leið

Þar sem Eldborgargata liggur á barmi hraunsprungu neðan í Brunagarðhlið er hún nefnd Tæpagata, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 4.

MH-213:041 heimild

Mýrlendi utan til við miðju Stóra-Hraunsfítja. Rúst er á fítjunum, sögð af gömlu engjahúsi þar sem þar var slægjuland frá Stóra-Hrauni. Svo segir í örnefnaskrá Litla-Hrauns.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 6.

MH-213:042 *Vigdísarstaðir* bæjarstaði býli

SSS: "2 hjáleigur hafa legið hér undir að fonru, önnur í túninu, hin upp með Haffjarðará, þar sem kallaðir voru Vigdísarstaðir." Selhöfði er hár hólmi. Sagt er að bærinn Vigdísarstaðir hafi fyrr á öldum verið í Selhöfða og eru þar nokkrar rústir. Líklega hefur höfðinn þá verið samgróinn fítjunum. Vigdísarstaða er getið í gömlum máldögum Hitardalskirkju.

Heimildir:SSS, 34; Ö-Litla-Hraun, 6-7.

MH-213:043 bæjarstaði býli

SSS: "2 hjáleigur hafa legið hér undir að fonru, önnur í túninu, hin upp með Haffjarðará, þar sem kallaðir voru Vigdísarstaðir."

Heimildir:SSS, 34

MH-213:044 *Bænhúsás* heimild um áfangastað

Í örnefnaskrá segir: „Bænhúsás er suður af Sauðhamri. Við hann var forn áningarstaður, þegar farinn var Skjólhvammsvegur."

Heimildir:Ö-Stóra-Hraun, 4.

MH-213:045 *Kervað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:046 *Laugarnessvað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:047 *Eldhólmavað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:048 *Landbrotavað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:049 *Neðravað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:050 *Leirgrófarvað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:051 *Steinsvað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:052 *Skerjavað* heimild um vað

“Úr Höfðavatni rennur Haffjarðará. hefir hún töluvert vatnsmagn. Á henni eru vöð þessi: 1. Kervað, 2. Laugarnessvað, 3. Eldhólmavað, 4. Landbrotavað, 5. Hábrekknavað [019], 6. Neðravað, 7. Leirgrófarvað, 8. Bólulækjarvað [018], 9. Knararhólsvað [017], 10. Steinsvað, 11. Bænhúsavað [014].” Neðan við Bænhúsavað er Skerjavað sjaldan farið.

Heimildir:SSS, 29-30

MH-213:053 *Lækjaróssvað* heimild um vað

Vað á Haffjarðará, Lækjaróssvað neðst við útfall Landabrotalækjar.

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 26

MH-213:054 *Helluvað* heimild um vað
Helluvað er rétt fyrir neðan þar sem hraunið liggur fast að ánni.
Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 26

MH-214 Landbrot

12 hdr 1709, þá í bændaeign en samt talin hluti af Kolbeinsstöðum. JÁM V, 21. Var hjáleiga Kolbeinsstaðarkirkju.

Í JJ segir að sýslumaður telji jörðina kirkjueign, gæti þá verið eign kirkjunnar á Kolbeinsstöðum. nm. JJ, 134. 1957: Jörðin fór í eyði. ÞJ, 29.

1709: „Túninu grandar grjótsuppgangur, og so í þerrasumrum visnar við a grasið, því hraun er undir vellinum, ...” JÁM V, 22. Túnakort 1920: Tún 2 ha, garðar 80 m². "Mikið hraunland fylgir jörðinni og túnið er á hrauni, en var þó töluvert grasgefið. Landið liggur að Haffjarðará og er gott beutiland þar." BS, 267

MH-214:001 *Landbrot* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:005 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:006 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-214:007 *Kvíavöllur* örnefni kvíar
Kvíavöllur er norðvestur af Járnhrygg, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Landbrot, 1

MH-214:008 *Stekkjarholt* örnefni kvíar
Stekkjarholt er bein suður af túni Landbrots, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Landbrot, 1.

MH-214:009 *Grafarmýri* örnefni mógrafir
Grafarmýri er í mýrunum neðan við bæinn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Landbrot, 1.

MH-214:010 *Laugakelda* örnefni
Laugakelda rennur eftir Grafarmýri, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Landbrot, 1.

MH-214:011 *Vörðuholt* örnefni
Vörðuholt er fyrir ofan veginn en hann er fyrir neðan mýrarnar, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Landbrot, 1.

MH-214:012 dys legstaður
Smali frá Syðri-Rauðamel og annar frá Landbroti þrættu um beutiland í Þrætuholmanum. Börðust þeir og létust af sárum sínum. Annar var dysjaður á eyri við ána en hinn í skúta í hrauninu.
Heimildir:Ö-Landbrot, 2.

MH-214:013 dys legstaður

Smali frá Syðri-Rauðamel og annar frá Landbroti þrættu um beitoland í Þrætuholmanum. Börðust þeir og létust af sárum sínum. Annar var dysjaður á eyri við ána en hinn í skúta í hrauninu.

Heimildir:Ö-Landbrot, 2.

MH-214:014 *Kirkjuvað* heimild um vað

Kirkjuvað er á Merkjalæk og þar lá leiðin frá Syðri-Rauðamel að Kolbeinsstöðum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Landbrot, 3.

MH-214:015 *Fjárvað* heimild um vað

Fjárvað er einnig á Merkjalæk, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Landbrot, 3.

MH-214:016 *Hrossavað* heimild um vað

Hrossavað var neðar í Merkjalæk en Fjárvað, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Landbrot, 3.

MH-214:017 *Landbrotalaugar* heimild um þvottalaug

"Skammt suðvestur frá bænum, í leirkenndri mýri við hraunjaðarinn, er volg uppspretta og kallast Landbrotalaugar. Eigi mun sá jarðhiti hafa komið mönnum til nota fram að þessu, nema fólk í Landbrotum hafi einhvern tíma reynt að skola þar úr fatnaði sínum. Verksummerki við uppsprettuna, sýnilegt eftir aldamótin síðustu, gátui bent til þess að svo hefði einhvern tíma verið."

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 24

MH-215 Rauðamelur (syðri)

40 hdr. 1709: 1847: 30 hdr. Landnámsjörð: „Þar nam Þórir land fyrir sunnan Gnúpá til Kaldá fyrir neðan knappadal ok Laxár millim fjalls ok fjöru. Hann bjó at ytra Rauðamel." [Í I . 97.] Hálfkirkja var á jörðunni., fyrst getið í kirknaskrá Páls frá um 1200. (DI XII 11). 1222: er jarðarinnar getið í Guðmundarsögu (Bsk I, 539) [um 1274]: "Märiu kirkia ad rauda mel a x hundrað j landi eda j kuik fe: oc fim kugilldi." (DI II 114) 1847: Hjáleigur: 1709 er Ytrakot eyðihjáleiga. 1709/1804 er eyðihjáleigan Syðrihjáleiga talin með. Fagrabrekka afbýli í byggð 1871-1903.

2000: Jörðin er í eyði. ÞJ, 30.

1709: „Ekki er túninu óhætt fyrir sandfoki." JÁM V, 34. Túnakort 1920: Heimatún 4,4 ha, aukatún 0,6 ha og garðar 400 m². "Á Syðri rauðamel er lítið samfellt graslendi. Mikið af landinu er hraun, en víða í því eru bollar og kimar vaxnir góðu grasi. Skjólsamt er þar í öllum áttum og notast landið ágætlega meðan skepnum ganga sjálfala en miður frá húsi. Upprekstur á jörðin í Haffjarðardal og liggur hálfur dalurinn undir hana. ... Túnið var frekar stórt og liggur vestan undir Syðri-Rauðamelskúlu." BS, 252

MH-215:001 *Rauðimelur syðri* bæjarhóll bústaður

„Á móts við bæinn er þessi hryggur [hraunhryggur] uppgróinn og hefir gamli bærinn staðið uppi á honum, og þar var nokkur hluti túnsins." Taldi heimildamaður örnefnaskrár að einungis hálf öld væri frá því að bæjarstæðið var fært. [Þ.e. örnefnaskráin var gerð hálfri öld seinna]

Heimildir:Túnakort 1920; Ö-Syðri-Rauðamelur, 3.

MH-215:002 heimild um hálfkirkja

SYÐRI RAUÐIMELUR Í KOLBEINSSTAÐAHR. (SH) - Maríu - HÁLFKIRKJA

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 11

1222: Þar bjó Sölvi Jörundarson prestur og leyndi Aroni bróðursyni sínum; Guðmundarsaga, Bsk I, 539

[um 1274]: Rauda mel

Märiu kirkia ad rauda mel a x hundrað j landi eda j kuik fe: oc fim kugilldi.

þar skal annan hvern dag log helgan sýngia

oc messu kaupá hundrað alna:

lýsa fyrir helga daga fra mariu messu vnz lijdur páska viku. ; Máld DI II 114

{1598: hálfkirkja; AM 263 fol. bl. 75}

27.9.1563: Kirkja tekin af; (PP, 143) [hirðstjórabréf]

MH-215:003 dys legstaður

FF: "... Haugur er sagt sie á milli Sydraraudamels og Landbrota í Kolbeinstada Sókn, sem mönnum vyrfðast líka vera mannaverk á vera, enn þar umm vita menn ekki framar."

Heimildir:FF, 308

MH-215:004 *Syðrihjáleiga* bæjarstæði býli
1709: Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Hefur í auðn verið 9 eður 10 ár en næstu.”
1804 er eyðihjáleigan Syðrihjáleiga talin með.
Heimildir:JÁM V, 34 ; JJ, 134

MH-215:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-215:006 *Fagrabrekka* bæjarstæði sel
Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Selstöðu á jörðin þar sem heitir Haffjarðardalur, og hálfur liggur til hennar móts við eignir Kolbeinsstaða tilliggjandi jarða. Það land er mjög af sandi spilt og skriðum, so selstaðan er ekki gagnvænleg og því keypt í Höfðalandi um nokkur ár, ...” Selmýri liggur fyrir neðan Fossás, en hann liggur upp með Haffjarðargili. Stekkjarbrekkur eru í Haffjarðardal, þar sem Rauðamelur var eitt sinn með sel. 1871 var býli reist á selrúsunum og féll úr byggð 1903. Hét Fagrabrekka en í daglegu tali kallað Kotið, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:JÁM V, 33; Ö-Syðri-Rauðamelur, 2, 8

MH-215:007 *Ytrakot* bæjarstæði býli
1709, í Jarðabók Árna og Páls segir: „Bygt innantúns fyrir fáum árum og varaði bygðin skamma stund.”
Heimildir:JÁM V, 34.

MH-215:008 *Haugar* heimild
Haugar eru tveir sandhólar fyrir ofan Haugamýri, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 1.

MH-215:009 *Smalaskáli* heimild um smalakofa
Smalaskáli er höll á Smalaskálaeyrum. Þar er svolítill byrgi, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 2.

MH-215:010 *Ranghalar* heimild um leið
Troðningar liggja eftir Ranghölum inni Nauthólma sem er austur af Kýrgróf, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 2.

MH-215:011 *Kotatún* örnefni
Blettur í túninu, niður með hryggnum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 3.

MH-215:012 *Kúpur* heimild um rétt
Grasbollar við ána, þar eru innreksrarrétt og niðurfallinn nátthagi. Réttin ekki alveg fallin, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 3.

MH-215:013 *Hraunstígur* heimild um leið
Hraunstígur liggur suðaustur af Langaneskima, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 4.

MH-215:014 *Nauthólmi* heimild
„ ... allstórt landsvæði ... umgirt svo rammlega hlöðnum brunakampi af náttúrunnar hendi, að stórgripir komast þar ekki. Lítillega hefir þó verið hlaðið í skörð fyrir ævalöngu.” Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 4.

MH-215:015 *Rauðamelslaug* laug
Heit uppspretta norður af Haugamýri, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 6.

MH-215:016 *Skothústjörn* örnefni
Er nálægt Kaldalæk, í suðri frá bænum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 7.

MH-215:017 *Skothússtígur* heimild um leið

Hann liggur að Skothústjörn. Engin merki sést hins vegar um skothús, segir í örnefnaskrár.

Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 7.

MH-215:018 *Aronshellir* heimild

„... einhvers staðar í Rauðamelshrauni er hellir. Ekki kunna menn nú að segja hvar hann er, en nokkru fyrir síðustu aldamót var það vitað. En í þessum helli dvaldist Aron [Hjörleifsson] nokkurn tíma í sekt sinni, í skjóli móður sinnar, sem þá bjó á Syðri-Rauðamel." Svo skrifaði Kristján Jónsson í bókinni Kolbeinsstaðahreppur.

Sögnum ber saman um að hellirinn sé skamm tinnan við hraunjaðarinn, gegnt beitarhúsm frá Höfða sem standa norðan Höfðar.

Heimildir:KJ, 117; GJ; Árbók Ferðafélagsins, 30

MH-215-019 *Kvarnarstígur* heimild um leið

Kvarnarstígur liggur á milli Hólsins og Möngukletts, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Syðri-Rauðamelur, 3.

MH-215-020 *Gullborgarhellar* hellir

"Auk Aronshellis eru í Rauðamelslandi, en í Gullborgarhrauni, Gullborgarhellar, skammt frá Gullborg, sem hraunið er runnið úr. Þessir hellar fundust árið 1957, eða öllu heldur endurfundust, því í einum hellanna, en þeir eru þrír, er grjóthleðsla sem talið er að geti ekki hafa myndast án þess að mannshöndin ætti þar hlut að. Þarna er hátt til lofts og nokkuð vítt til veggja og merkilegir dropasteinar. Þessir hellar hafa verið friðlýstir." Segir í Byggðum Snæfellsness

"Það merkilegasta við þennan hellir er, að í honum er að finna mannaverk. 74 m innan við syðri munann verður fyrir veggur, hlaðinn úr hraungrýti því sem er að finna í hellisbotninum. Þessi veggur 3,3 m langur og liggur þvert á hellinn, sem hér er 4,5 m breiður svo að gengt er meðfram veggnum, þykktin er næð faðmur neðst, en minnkar, er ofar dregur. Veggurinn er næstum mannhæðar hár og nær næstum upp í hellisloft. Suður úr honum miðjum liggur 2.-3. m löng röð af hlöðnum hraunsteinum."

Heimildir:BK, 80; GJ; Árbók Ferðafélagsins, 35

MH-216 *Ölvis-Kross (Kross)*

8 hdr 1709, konungseign. Þangbrandur á að hafa ríest þar kross á ferðum sínum. 1480: Einar Björnsson fékk í arf 2 jarðir í Hnappadal, Ölvishross og Þverfell. (DI VI, 344). 1493: Oddastaðir og Ölviskross í Hnappadal eru í Kolbeinsstaðakirkjusókn. (DI VII, 157). 8.1.1493: Helgafellsklaustri gefnar jarðirnar Oddastaði 24 hdr og Ölviskross 12 hdr í Hnappadal í próventu. (DI VII, 157)

1970: Jörðin leggst í eyði. ÞJ, 32.

1790: „Túninu grandar bæjarlækurinn með landbroti og sandsáburði." JJ, 28. Túnakort: Tún 2,8 ha. "T'unið var og er ákaflega lítið, og engjar hvorki samfelldar né loðnar, enda vetrarheit góð, þegar til jarðar náði." BS, 267-268

MH-216:001 *Ölvis-Kross (Kross)* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-216:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-216:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-216:004 *Seldalur* örnefni sel

Seldalur er vestur af Háuborg og eftir honum rennur Selgil, segir örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ölviskross, 1.

MH-216:005 *Stekkjartún* heimild

Ræktuð grasbrekka á sunnanverðri Krosstá. Þar hefur ekki verið stekkur um langa hríð heldur heimaþjárrétt, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ölviskross, 1

MH-216:006 heimild um kvíar

Kvíafoss er í Bæjarlæknum, fellur fram af bergstalli en undir honum voru hlaðnar kvíar við fossinn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Ölviskross, 1

MH-216:007 *Kvíahóll* heimild um kvíar
Kvíahóll er vestan við Bæjarlækinn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 2.

MH-216:008 *Þvottaklettur* heimild um þvottastað
Þar var þvottur lagður til þerris á steina eftir að hann hafði verið skolaður í læknum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 2.

MH-216:009 *Kvíahólslind* lind vatnsból
Uppsprettilind í lægð vestan við Kvíahól, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 2.

MH-216:010 heimild um rétt
Fram undan Réttarbrekku stendur fjárrétt á holti, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 2.

MH-216:011 *Miðmorgunsvaða* heimild um eyktamark
Miðmorgunsvaða er grjótsvaða hlaðin á holtinu sem fjárrétt stendur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 2.

MH-216:012 *Vörður* örnefni
Hæðir vestan megin Krossvíkur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 3.

MH-216:013 heimild um náthaga
Klettabeltir í Vörðum, undir þeim er hlaðinn náthagi, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 3.

MH-216:014 *Stekkjargangur* heimild um leið
Gangur manna og fénaðarað og frá fjallinu, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 4.

MH-216:015 *Stekkjargholt* heimild um stekk
Stekkjargholt er holt undir Stekkjarhlíð. Þar hjá eru gamlar stekkjarrústir, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 4.

MH-216:016 *Móholt* heimild um mógrafir
Tvö holt sunnanvert við Tjarnarflóa. Mótak alveg við þau, og holtin höfð sem þurrkvöllur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 4.

MH-216:017 *Háavarða* varða
Er á brú Brekkna, hlaðin upp af grjóti, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 5.

MH-216:018 *Hólvarða* varða
Hólvarða er kringlóttum hól, nyrst á Svartamel, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 5.

MH-216:019 *Þrívörður* heimild um landamerki
Þrívörður eru á háheiðinni. „Þangað nær landeign Ölviskross, og þaðan liggja sjóhendingar um landamerki, bæði vestur og austur ...“ Svo segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölviskross, 5.

MH-216:020 *Réttarkast* heimild um rétt
Í örnefnaskrá segir: „Þar eru fornar leifar af fjárrétt.“
Heimildir:Ö-Ölviskross, 6.

MH-216:021 *Selgilshlið* örnefni sel

Lág hlið, norður frá Réttarkasti og nær norður undir Stampafossgil, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölvískross, 6.

MH-216:022 *Selborg* heimild um sel
Liggur norðan að Grendal, girt hömrum mót vestri, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Ölvískross, 6.

MH-217 Oddastaðir

16 hdr 1709, konungeign. Bænhús var á jörðinni. 1478: Jörðin Oddastaðir í Hnappadal er í Kolbeinsstaðakirkjusókn. (DI VI, 164) 1493: Oddastaðir og Ölvískross í Hnappadal eru í Kolbeinsstaðakirkjusókn. (DI VII, 157). 8.1.1493: Helgafellsklaustri gefnar jarðirnar Oddastaði 24 hdr og Ölvískross 12 hdr í Hnappadal í próventu. (DI VII, 157)
1946: Jörðin fór í eyði. ÞJ, 32.
1709: „Túninu spilla stórviðri með uppblæstri." JÁM V, 31. Túnakort 1920: Tún 3 ha. "Jörðin er fjallajörð, og verulegt undirlendi lítið. Slægjur voru frekar lélegar og ekki samfelldar. ... Túnið heldur lítið og hallandi, en ekki kargabýft." BS, 268

MH-217:001 *Oddastaðir* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-217:002 heimild um bænhús
ODDASTAÐIR Í HNAPPADAL (SH) (KOLBEINSSTAÐAÞING) - BÆNHÚS

MH-217:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-217:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-217:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-217:006 *Selbrekkur* örnefni sel
Selbrekkur eru innan við Krakagil, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Oddastaðir, 1.

MH-217:007 *Stekkjarholt* heimild um stekk
Stekkjarholt er fyrir neðan Skógarhliðarflóa, segir í örnefnaskrá. Stekkur er við Stekkjarholt, venjuleg réttarbygging, segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Oddastaðir, 1; Ö-Oddastaðir. Athugasemdir og viðbætur, 2.

MH-217:008 *Seldalur* örnefni sel
Dalur neðan til við Oddastaðadal. Selstallar eru niður af Seldal, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Oddastaðir, 3.

MH-217:009 *Stekkjarborg* örnefni stekkur
Til móts við hana eru tvær hlaðnar vörður, hlaðnar af dönskum landmælingamönnum, segir í viðbót við örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Oddastaðir. Viðbót.

MH-217:010 varða
Til móts við hana eru tvær hlaðnar vörður, hlaðnar af dönskum landmælingamönnum, segir í viðbót við örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Oddastaðir. Viðbót.

MH-218 Hraunsholt (Hraun)

8 hdr 1709, konungeign. Jarðarinnar getið í Grettlu. [ÍF V,144.] 1494: Jörðin Hraunholt í Hnappadal er í

Kolbeinsstaðakirkjusókn. (DI VII, 224). 2.10.1494: Helgafellsklaustur kaupir jörðina Hraunholt í Hnappadal. 8I VII, 2249

1847: Jarðardýrleiki 12 hdr. JJ, 134.

1847: Sýslumaður telur jörðina 8 hdr. nm. JJ, 134.

Túnakort 1920: Tún 2,5 ha., slétt 1/6 og garðar 150 m². "Landið liggur veggja megin Hraunholtaár, sem rennur úr Hlíðarvatni í Oddastaðavatn og stendur bærinn sunnan árinna. Er þar mest hraun og gróðurlítið, en túnið grýtt og erfitt til ræktunar. Brokflóablettur er vestur frá bænum, Hraunholtatunga. Norðan árinna eru holt og mýrar að Oddastaðamerkjum, en austur með Hlíðarmúla, allt að Hallkelsstaðahlíðalandi er sæmilega grösug fjallshlíð. Eru slægjur þar allgóðar og land ræktanlegt." BS, 253

MH-218:001 *Hraunsholt (Hraun)* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-218:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-218:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-218:004 *Fjósatunga* örnefni fjós
Heiti á neðsta hluta túnsins, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hraunsholt, 1.

MH-218:005 *Móás* örnefni mógrafir
Í örnefnaskrá segir: „Fyrir neðan túnið er allstór mýri og er Móás fyrir neðan hana."
Heimildir:Ö-Hraunholt, 1.

MH-218:006 *Stekkjarholt* örnefni stekkur
Stekkjarholt er fyrir framan Sneiðinga en þeir eru nest norðan við Hlíðarvatn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hraunholt, 2.

MH-218:007 *Stekkjardalur* örnefni stekkur
Dalurinn er niður með Hraunholtaá, að norðanverður, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hraunholt, 3.

MH-218:008 heimild um leið
"Gamla þjóðgatan lá austna túns í Hraunholtum og stefndi þaðan beit í norður um hraunkvísina umhverfis bæinn að Hraunholtaá. Vað var á ánni öskammt fyrir neðan þar, sem hún fossar fram af þverhníptum norðurjaðri hraunsins og fellur síðan meðfram hrauninu."
Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 50

MH-218:009 heimild um vað
"Gamla þjóðgatan lá austna túns í Hraunholtum og stefndi þaðan beit í norður um hraunkvísina umhverfis bæinn að Hraunholtaá. Vað var á ánni öskammt fyrir neðan þar, sem hún fossar fram af þverhníptum norðurjaðri hraunsins og fellur síðan meðfram hrauninu."
Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 50

MH-218:010 heimild um samgöngubót
"Um Hraunholtaá er vert að geta þess, að fyrsta spölinn, eftir að hún fellur úr Hlíðarvatni, liggur leið hennar um hraun, og rennur hún þarí ... kvíslum ... Ein var þó aðalkvíslin, og þar hafði verið gerð sú samgöngubót, að kasta grjóti í farveginn milli hraunklappa, unz kominn var garður, er náði upp úr vatninu. Ofan á hann höfðu verið lagðar sléttar hraunhellur. Garðurinn var svo gisinn, að vatnið flæddi gengum hann hrindrunarliðið, og gátu bæði menn og skepnur komizt yfir ána þurru fótum ... Ekki er kunnugt, hvenær þessi garður var settur í ána ..."
Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 51

MH-219 Hlíð (Hallkelstaðahlíð)

6 hdr 1709, Kolbeinsstaðakirkjueign. 1847: Jarðardýrleiki 8 hdr. JJ, 134. 1847: Sýslumaður telur dýrleikann 6 hdr. nm. JJ, 134.

Túnakort 1920: Tún 3,6 ha, slétt 1/2. "Klettabelti er efst. Þar niður af er votlendi og grösug fjallshlíð,

tiltölulega lítið skriðurunnið ofan að Hlíðarvatni, sem er alllangt og liggur samhliða múlanum. ... Fjallland dágott uppi á múlanum og þar inn af." BS, 254

MH-219:001 *Hlíð (Hallkelstaðahlíð)* bæjarhóll bústaður
Bæjarhóll. Hóllinn sem bærinn stendur á, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Túnakort 1920; Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2

MH-219:002 heimild um hlöðu
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-219:008 *Ytra-Byrgi* heimild um rétt
Í örnefnaskrá segi að „... þar virðist vera gamalt fjárbyrgi."
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 1.

MH-219:009 *Hjallholt* örnefni
Holt upp af Bæjarlæk, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:010 *Fjárhúsholt* örnefni fjárhús
Fjárhúsholt er beint á móti bænum, innan við Tómasarkeldur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:011 *Selkast* örnefni sel
Selkast er inn af Krókhlið, niður af Krókhliðarkasti, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:012 *Hesthúshóll* örnefni hesthús
Hóll upp af bænum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:013 *Fjárhúshóll* örnefni fjárhús
Fjárhúshóll stendur norður af Bæjarhólnum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:014 *Rúst* heimild
Barð í mýrinni bæjarmegin við Tómasarkeldur, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:015 *Kvíar* heimild um kvíar
Kvíar eru austan við Kjósarlæk, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 2.

MH-219:016 *Hjallholtslækur* örnefni
Hjallholtslækur er við Hjallholt, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlíð, 3.

MH-219:017 *Stekkur* heimild um stekk

Stekkur er austan við Stekkjarborg, segir í örnefnaskrá. Þar eru talsverðar rústir og segir að Stekkjatún sé í kringum Stekkinn.

Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlið, 3.

MH-219:018 *Grafarkast* örnefni mógrafir

Grafarkast er innan við Lautina sem er inn með vatninu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlið, 3.

MH-219:019 *Gálutóftir* heimild

Við ósinn á Fossá eru Gálutóftir, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlið, 3.

MH-219:020 heimild um sel

Selbrekka er upp af Fífusundi og er þar selrúst, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlið, 3.

MH-219:021 *Beinaholt* heimild

Samkvæmt örnefnaskrá segir sagan að þar hafi maður orðið úti. Beinaholt er höll suðaustur af Brúnavatni.

„Þar voru mannabein sýnileg, þar til fyrir nokkrum árum, að þau voru hulin, segir í athugasemdum og viðbótum við örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hallkelsstaðahlið, 4; Ö-Hallkelsstaðahlið. Athugasemdir og viðbætur, 2.

MH-220 Hafurstaðir

10 hdr 1709, Kolbeinsstaðakirkjueign. Jarðarinnar getið í Bjarnarsögu Hítardælakappa. [ÍF III, 182.] [um 1274]: "Peturs kirkia j kross hollti. Olai Mariu og thorlaki: a heima land halft ... hon a ormz vatz eingi oc hafur stada land:" (DI II 113) 1397: "a heimalannd halft enn reida fyrir halft xxx hundrada ... Ormsvattzeingi oc Hafurstada lannd." (DI IV 198-199).

1709: „... nokkrir ætla að þessi jörð hafi að forni heitið Hafþórsstaðir. Þessi jörð er fyrir 47 árum uppbygð á fornu eyðibóli, sem þá hafði langvaranlega í auðn verið og síðan verið fult fyrirsvar (þá byggíngin hafði varað um fáein ár) so sem á hverju öðru lögbýli í sveitinni." 1804, Knappstaðir eyðijörð Kolbeinsstaðakirkju má hafa til beitar handa Hafurstöðum en er annars selstaða frá Kolbeinstöðum. nm. JJ, 134.

1948: Jörðin fór í eyði. ÞJ, 31.

Túnakort 1920: Tún 2 ha, slett 1/6. "Jörðin er nær eingöngu fjallajörð og mun fjalllandið verið hið víðáttumesta tilheyrandi einni jörð í sveitinni og talið ágætt. Slægjur voru reytingssamar og túnið lítið upphaflega." BS, 268

MH-220:001 *Hafurstaðir* bæjarhóll bústaður

Dalur eða lægð í norðaustur frá Snoppu, þar var bærinn áður, segir í örnefnaskrá.

Athuga þarf hvenær bærinn var færður, uppá að vita hvaða bær er á túnakorti.

Heimildir:Túnakort 1920; Ö-Hafurstaðir, 1.

MH-220:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-220:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-220:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-220:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-220:006 *Snoppa* bæjarstæði býli

Tangi fram í vatnið en þangað var bærinn færður, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hafurstaðir, 1.

MH-220:007 *Kvíatún* örnefni kvíar

Kvíatún er efst í gamla túninu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hafurstaðir, 1.

MH-220:008 *Sellækur* örnefni sel

Sellækur er austur frá Dagmálaskarði, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Hafurstaðir, 1.

MH-221 Heggstaðir

16 hdr 1709, Kolbeinsstaðakirkjueign. 1397: "kirkia a ad fornu land j Mydal. oc Hegstade gaf herra Kietill oc frv Vna ..." (DI IV 180-183

1804 segir, að eyðijörð Kolbeinsstaða kirkju, Knappstaðir, megi hafa til beitar handa Hafurstöðum, en sé annars selstaða frá Kolbeinsstöðum." JJ, 134 Knappstaðir skráðir með Heggstöðum, einnig eru ónafngreindar leifar af býli skráðar á jörðunni. Einnig leifar af býli undir Þverfelli.

1709:,, Túninu grandar bæjarlækurinn með landbroti og sandsáburði." JÁM V, 28. Túnakort 1920: Tún 4,2 ha, slétt 1/3, garðar ekki nefndir. "Heggstaðir stendur í heldur hrjóstrugri fjallshlíð skammt norðan Haffjarðardalsmynnis. Annars er land jarðarinnar bæði víðlent og gott. Mikið fjalllendi og fjölbrytt gróðurlendi vestur að efri hluta Gullborgarhrauns og norður að Hlíðarvatni. Nokkurn veginn ræktanlegir melar eru á leið norðvestur að Hraunholtahnúkum. Heldur er þar vetrarhart, en blæs þó oft af vegna hvassviðris og kjarngóðir eru hagarnir bæði sumar og vetur." BS, 255

MH-221:001 *Heggstaðir* bæjarstæði bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:002 *Knappstaðir* bæjarstæði býli

"1804 segir, að eyðijörð Kolbeinsstaða kirkju, Knappstaðir, megi hafa til beitar handa Hafurstöðum, en sé annars selstaða frá Kolbeinsstöðum."

"Fyrir neðan brekkuna rennur í hana að sunna, lítil á, Rögná. Tóft er á syðri árbakkanum, rétt neðan við ármótin. Þar heita Hnappstaðir (Ætíð nefndir svo). Tóftin er á hól, snýr austur og vestur, fornleg mjög, stærð 5 x 9 m. Útbygging virðist vera suður úr tóftinni austanverðri, nema svo væri að austurhlutinn suðurveggjar hefði fallið út, en vesturhlutinn inn. Dyr eru á suðurhlíð. Austur af hefur verið smáhýsi, dyr sjást þar ekki á milli. Austurgafli tóftarinnar er hár að utan, því að þar er komið næstum á gilbrúnina. Eitt sinn var lagður vegur á gilbrúninni fast við fagurhlaðið og fannst þar aska. Til suður frá tóftinni er Rögnamúli en Hnappstaðaholt upp frá henni. Um eyðiból þetta segir svo í Jarðabók Á,M, og P.V.: "Hnappstaðir fornt eyðiból eftir munnmælum ogso kallað Hnappekkjustaðir, og er haldið þetta síðara nafnið sé eldra hinu fyrra, og skuli jörðin hafa tekið nafn af konu þeirri sem numið hafði Hnappadal. Sjást hér byggingarmerki af tóftarrústum, en ekki girðingar af túngarði eður örðu þvílíku, og því eru menn í efa, hvort þetta muni landnámsjörð verið hana. Landið á Kolbeinsstaðakirkja og er brúkað fyrir selstöðu frá Kolbeinsstöðum."

Heimildir:JJ, 134; Haraldur Matthíasson: Landið og landnáma, 145-146

MH-221:003 heimild um hlöðu

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:008 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:010 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-221:011 *Stekkjarlækjarbrekkur* örnefni stekkur
Brekurnar eru meðfram Stekkjarlæknum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:012 bæjarstæði býli
Í jaðri Fellsflóa, undir miðju Þverfelli, ... eru gamlar rústir, og er það álit sumra, að Heggstaðir hafi upphaflega staðið þar." Svo segir í örnefnaskrá.
JÁM: "Girðingar sjást hér í landinu undir Þverfelli. Það eru munnmæli, að hér hafi að fornu sjálf jörðin Heggstaðir staðið, en verið færð undan skriðum þangað, sem nú er hún. Engin veit hér rök til meiri en þessi munnmæli segja, og ekki már byggja, því tún sem hér hefur verið, er komið í hrjóstur og skiður úr fjallinu."
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3-4; JÁM V, 28

MH-221:013 *Fjóshóll* örnefni fjós
Fjóshóll er norður af Almannagjá, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 1.

MH-221:014 *Húsatún* heimild
Húsatún er fyrir norðan Bæjarlæk en austur af Fjóshól, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 1.

MH-221:015 *Hesthústún* örnefni hesthús
Hesthústún er á milli Húsatúns og Fjóshóls, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 1.

MH-221:016 *Kotbrekkur* bæjarhóll býli
Kotbrekkur eru fyrir neðan Múlabrekkur. Þar var áður fyrr smábýli og mótar enn fyrir rústunum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 2.

MH-221:017 *Hádegisvarða* heimild um eyktamark
Hádegisvarða er upp af Hádegislág en lágin er upp af Múlabrekkum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 2.

MH-221:018 *Kolbeinsstaðasel* heimild um sel
Kolbeinsstaðasel er austan við Sandfell, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:019 *Heggstaðasel* heimild um sel
Heggstaðasel er annað tveggja selja austan við Sandfell. Heggstaðasel er nær vatninu, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:020 *Draugagil* örnefni
Draugagil rennur úr Heggstaðahlíð og fellur í Hlíðarvatn. Draugholt er fyrir suðaustan Draugagil. Draugssund liggur niður með Dragagili. segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:021 *Hjallhóll* heimild
Hjallhóll er austur við túnið, næstu þriggja hóla, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:022 *Kvíabarð* örnefni kvíar
Í örnefnaskrá segir að Kvíabarð sé beint fyrir ofan túnið.
Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:023 *Stekkjjarholt* heimild um stekk
„Fyrir norðan túnið er stekkur og austur af honum er Stekkjarholt," Stekkjarlækur rennur með Stekkjrholti .

segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Heggstaðir, 3.

MH-221:024 heimild um leið

"Svo má heita, að hinn akfæri, ruddi og lagði vetur milli Heggstaða og Hraunholta, sé á sama stað og troðin gata var áður ..."

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 50

MH-222 Mýrdalur

16 hdr 1709, Kolbeinsstaðakirkjueign. [1181] Eign Kolbeinsstaðakirkju. (DI I, 275) 1237: Mýdalur nefndur í Sturlungu. (Sturlunga I, 403). 1397: "kirkia a ad fornu land j Mydal. oc Hegstade gaf herra Kietill oc frv Vna ..." (DI IV 180-183) Einnig kallaður Mydalur, sem er réttara. HP: "Rannsókn og leiðrjettingar", Árbók 1923, 40 1709: „Túninu granda skriður úr brattlendi með grjóti og aur til skaða." JÁM V, 37. Túnakort 1920: Tún 5 ha, slétt 3/4, garðar 300 m2. "Er það gott land og víðáttumikið, liggur sunnan vert við haffjarðardalsgil og sem eggjar ráða móts við Hróbjargarstaðaland og innri hluta Kaldárdals. Túnið var gott og reiðfært, en undir orpið skriðuhættu. Slægnafloi grasmikill er niður undan túninu, en var gróflega blautur áður en þurrkun hófst." BS, 256

MH-222:001 *Mýrdalur* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:002 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:006 heimild

Heimildir:Túnakort 1920

MH-222:007 *Tröllakirkja* örnefni

Hæsti tindur Kolbeinsstaðafjalls nefnist Tröllakirkja, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Mýrdalur, 2.

MH-222:008 *Stekkjjarhlíðar* örnefni stekkur

Í örnefnaskrá segir að Stekkjarhlíðar séu grasigrónir smáblettir norðan við Stekkjardal.

Heimildir:Ö-Mýrdalur, 2.

MH-222:009 *Torfeyri* örnefni rista

Í örnefnaskrá segir að Torfeyri sé í miðjum flóanum, þar sé ní veituland.

Heimildir:Ö-Mýrdalur, 2.

MH-222:010 *Móstigur* heimild um leið

Móstigur er gata sem liggur yfir Lágahraun, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:011 *Fjósatjörn* örnefni fjós

Í örnefnaskrá segir að Fjósatjörn sé fyrir framan og ofan hraunið. Í viðbótum við örnefnaskrá segir: „Til eru munnmæli um það, að kirkjufólk, sem kom fram úr Hnappadal, hafi ætlað að ganga á ís yfir tjörnina, en ísinn verið ótryggur og það fallið í tjörnina og allt drukknað."

Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3; Ö-Mýrdalur. Viðbætur, 2.

MH-222:012 *Grafarnes* örnefni mógrafir

Grafarnes er fyrir framan Fjósatjörn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:013 *Réttarmóar* örnefni rétt
Í örnefnaskrá segir að Réttarmóar séu niður af Völlunum, sem eru grasbreiður framan við Bæjarfellið.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:014 *Mýrdalsrétt* heimild um rétt
Mýrdalsrétt er niður af mounum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:015 *Grafarnesbreið* heimild um mógrafir
Grafarnesbreið er mótekjuland Mýrdælinga, norður af Fjósatjörn, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:016 *Hellnastígur* heimild um leið
Hellnastígur liggur af Grafarnesbreiðinni niður í Saltnes, segir í örnefnaskrá. (Gamli vegurinn)
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 3.

MH-222:017 heimild um rétt
Holtið er út með Hrútaðalsgili, segir í örnefnaskrá. Í viðbótum við örnefnaskrá segir að lítil fjárrétt sé við Byrgisholt, stundum notuð frá Mýrdal.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 4; Ö-Mýrdalur. Viðbætur, 1.

MH-222:018 *Gálgaklettur* heimild um aftökustað
Samkvæmt sögunni á smali að hafa verið hengdur þar. Gálgaklettur á eyrunum, fyrir neðan Hrútaðalsgil, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 4.

MH-222:019 *Skjálgursel* heimild um sel
Selskógur er upp af eyrunum, á milli giljanna, segir í örnefnaskrá. Þar er ekkert kjarr lengur. Skjálgursel er í Selskógi.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 4.

MH-222:020 *Mýrdalssel* heimild um sel
Mýrdalssel er fyrir sunnan Hrútaðalsgil, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 4.

MH-222:021 *Traðarsel* heimild um sel
Traðarsel er inn með Hafursfjarðardalsgilinu, segir í örnefnaskrá. Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Selstöðu hefur þessi jörð [Tröð] brúkað frí um langan aldur í Mýrdalsland átölulaust.“
Heimildir:Ö-Mýrdalur, 4; JÁM V, 26.

MH-222:022 *Landabrotasel* heimild um sel
Samkvæmt viðbótum við örnefnaskrá er selið við sunnanvert Haffjarðardalsgil. 1709 selstaðan á Sóleyjardal.
Heimildir:JÁM V, 22; Ö-Mýrdalur. Viðbætur, 2.

MH-223 Tröð

1709: „... hjer er fult fyrirsvar so sem á hverri annari lögbýlis jörðu hjer í sveitinni, er þó haldinn partur af Kolbeinstöðum að dýrleika x hdr... .“ JÁM V, 25. Jörðin á selstöðu í landi Mýrdals. Var hjáleiga Kolbeinsstaðar

1847: Jarðardýrleiki 10 hdr. JJ, 134. 1965: Jörðinni skipt í tvennt og búið á báðum helmingum. ÞJ, 27. Hrauntún nýbýli á 1/2 Traðarland.

1709: Landþröng, beit hjá nágrönnum. JÁM V, 26. Túnakort 1920: Tún 3 ha, slétt 1/2, harðar 120 m². "Tröð er landlítill jörð ... hún er eintómt graslendi. Þó fylgir henni svolítill geiri upp í Rauðhálshraun og skerast inn í hann dálitlir graskimar. Mikið var af grasgefnum töðumóum út frá lækjarfarvegum. Því næst blautur stararflói og fjallshlíð vestan undir Kolbeinsstaðafjalli, suður frá Mýrdalsmerkjum. Túnið var grasgefið og nokkuð stórt. Slægjur oft dágóðar bæði í flóanum og mounum." BS, 257

MH-223:001 *Tröð* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:007 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:008 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:009 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-223:010 *Skjálgestígur* heimild um leið
Skjálgestígur er gata austaneða í Flekkum, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:011 *Betugrafir* örnefni mógrafir
Í örnefnaskrá segir að Betugrafir séu austu af túninu, sunnan við Húsalæk.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-223:012 *Seljaneshólar* örnefni sel
Seljaneshólar eru austan af Austurgörnum, Seljanes liggja suður úr hrauninu, sunnan af Seljaneshólum. segir örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:013 *Hellustígur* heimild um leið
Hellustígur er djúpur stígur austan við Seljaneshóla, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:014 *Móstígur* heimild um leið
Aðalvegurinn er Móstígur og er hann í nafnlausum flóa austan Seljaness, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:015 *Móstígur* örnefni mógrafir
Aðalvegurinn er Móstígur og er hann í nafnlausum flóa austan Seljaness, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:016 *Stekkjarstígur* heimild um leið
Í örnefnaskrá segir að Stekkjarstígur liggja frá læknum út í hraunið, yfir Reykjalágarhraunsnef út í Reykjalágarhóla.
Heimildir:Ö-Tröð, 1.

MH-223:017 *Stekkjarholslækur* örnefni stekkur
Lækurinn kemur í Hraunslæku ofanlega til móts við Lágumóa, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-223:018 *Húsalækur* örnefni
Lækurinn er norðan við bæinn í Tröð, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-223:019 *Stekkur* heimild um stekk
Hólmynduð rúst í krikanum þar sem Mólækur og Hraunslækur mætast, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-223:020 *Mógrafir* heimild um mógrafir
Mógrafir eru austan við Heimarima, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-224 Skjál

1709: „Um þessa jörð er alt hið sama að segja sem áður um Landbrot, að hún hefur fult fyrirvar so sem annað lögbýli, og það yfir manna minni. Þó haldin partur af Kolbeinstöðum og uppi þann dýrleika talin að dýrleika viii hdr. ... " JAM V, 22. Var hjáleiga Kolbeinsstaðar 1847: Sýslumaður telur jörðina kirkjueign, A.M. segir hana 8 hdr. Jarðardýrleiki 10 hdr. JJ, 134.

Túnakort 1920: Tún 2,3 ha, slétt 1/3, garðar 200 m². "Mikið hraun og heldur gróðurlítið tilheyrir jörðinni bæði í Rauðhálsa- og Eldborgarhrauni, Skjálgarlækur aðskilur hraunið en hann rennur neðan við Skjálgartún. ... Inn í Rauðhálsahraun austur frá túninu ganga svolitlir graskimar, drjúggott land. heitir það Flekkar. Túnið er lítið og mýrlent, en á lækjarbökkunum er oft góð slægja." BS, 259

MH-224:001 *Skjál* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-224:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-224:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-224:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-224:005 *Gjörð* heimild
Í örnefnaskrá segir að Gjörð sé kimi en fyrir enda hans sé smá garðbrot.
Heimildir:Ö-Skjál, 1.

MH-224:006 *Byrgiskimi* örnefni
Byrgiskimi er annar tveggja kima í Flekkunum. Byrgiskimi er utar, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Skjál, 2.

MH-224:007 *Stekkjarlág* örnefni stekkur
Stekkjarlág er í Flekkunum, graslendi innan við hraunið, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Tröð, 2.

MH-224:008 heimild um sel
SSS: "Selstaða frá Skjál er fram á millum gilja, fyrir fram Hrafnatinda millum Mýrdals og Heggstaða, en er ekki notuð."
Heimildir:SSS, 36

MH-225 Kolbeinstaðir

30 hdr 1709: Kirkjustaður. Jarðarinnar getið í Grettlu. [ÍF VII 192.] [1181]: "Mario kirkia a Kolbeins stoðom a Mydal." (DI I 275) Jarðarinnar er getið í kirkjuská Páls biskups frá um 1200. (DI XII 11) 1235/1253: Jarðarinnar getið í Sturlungu (Sturlunga, 288, 372, 435, 435-6, 617-8) 1253/1259: Jarðarinnar getið í Sturlungu. (Sturlunga, 617, 625, 744) 1354: Jarðarinnar getið. (DI III 95-96) [1394]: "cv. Nichulaskirkia a kolbeinstodum

er helgud gude." (DI III 225) 1397: "kirkia a ad fornu land j Mydal. oc Hegstade gaf herra Kietill oc frv Vna ...Item a kirkia aa Kolbeinsstodum hálfa jord j Lone a Snæfellsnesi er Jon Gutormsson gaf til j sijnu Testamento (DI IV 180-183) 1444: (DI IV 662) 21.9.1476: Jörðin Snorrastaðir er nú í Kolbeinsstaðarkirkjusókn. (DI VI, 88) 1478: Jörðin Oddastaðir í Hnappadal er í Kolbeinsstaðarkirkjusókn. (DI VI, 164) 1479: Jörðin Snorrastaðir er í Kolbeinsstaðarkirkjusókn. (DI VI, 207) 1493: Oddastaðir og Ölviskross í Hnappadal eru í Kolbeinsstaðarkirkjusókn. (DI VII, 157) 1494: Jörðin Hraunholt í Hnappadal er í Kolbeinsstaðarkirkjusókn. (DI VII, 224). 1575: Málddagi kirkjunnar (DI XV 610-611). 1561: Úrskurður um deilumál vegna Kolbeinsstaða (DI XIII, 621-623) 1567: Gísli Jónsson superintendant gefur Jóni Marteinssyni upp allar tíundir vegna Kolbeinsstaða. (DI XV, 1)

Fyrrum hjáleigur jarðarinnar eru taldar Landbrot, Skjálög og Tröð.

1709., Túninu spillir sandfok, sem gjörir völlinn harðslægan og erfiðan að vinna." JÁM V, 24. Túnakort 1920: Tún 3,8 ha, slétt 1/4, garðar 100 m². "Kolbeinsstaðir standa mjög miðsveitis og á jörðin ekki land að Kolbeinsstaðafjalli, þó það sé við hana kennt. Landið er stórt nær frá Rauðhálsunum vestur að Haffjarðará. Í jaðri hraunsins eru dálitlir grashvamar, sem heita Flekkar. Túnið var stórt en þýft. ... Neðan hans [Kolbeinsstaðalækjar] er fyrst flóaland en svo tekur við land jarðarinnar í Eldborgarhrauni." BS, 260

MH-225:001 *Kolbeinsstaðir* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:002 heimild um kirkju

KOLBEINSSTAÐIR Í KOLBEINSTAÐAHR. (SH) -Guði, Maríu, Nikulási, Pétri, Magnúsi, Dominico, Katrinu, Öllumheilögum

[1181]: Mario kirkia a Kolbeins stopom a Mydal.

prests messo fot. silfr kalek. tiold vmhverfis. kluckur .iij. alltara klæpe þriu. gloþa ker ok ellbera. munnlogar .ij. oc lás.

þar scal vera prestur oc syngia allar heimilis tíþer .ij. messur hvern dag vm langa fosto. oc avallt er messa er gor til. lisa scal fyrir helga daga fra hinna fyrro mario messo til ennar siþare. en hveria nott þaþan fra vnz líþr paska viko.

þar scal vera qvengilldr omage or kyne Þorleifs [b.v. utanmáls m.h. Jóns Halldórssonar í Hítardal: c: Þorleifs Hreims lögmans.]

þar scal heima tiund. oc af atian bæiom oþrom.

songr til fimm bónhusa; Máld DI I 275

[um árs. sjá MML SAGA III, s. 472-3]

c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 11

1235/1253: Þar bjó Ketill Þorleiksson prestur [d. 11.02.1273] eftir föður sinn [eflaust til dauðadags og fyrst frá 1224]; Íslendingasaga, Sturl, 288, 372, 435, 435-6; Þorgilssaga skarða, Sturl, 617-8

1253/1259: Narfi prestur Snorrason prests á Skarði er prestur á Kolbeinsstöðum; Þorgilssaga skarða, Sturl, 617, 625, 744

1354: Vier girdur med gudz nad biskup j skalholhti heilsvm avllum monnum j kirkiv soknn ad Stad aa olldvhrvgg og aa kolbeinstodum med gvdz kvediv og vorri.

Saker þess at þat er bæde fornt lavgmal og nýtt at þar lvkizt tivnd af hvorre jord sen hvn liggvr j soknnine og kristinn riettur seiger svo. at aa þeim er riett tivndar heimta sem aa jordu byr. sa sem samþycktur hefur verid vm skalholtz biskups dæme svo af lærðvm sem af leikvm. enn ver villivm med avngo mote þola at bædur vr odrum kirkivsoknvm take til sin þær tivnder sem kirkivnnar eiga og þeirra maldagar standa til. epter biskupanna skipann. því biodvm vier ollum ydur og sierhvorivm sem aa adur nefndvm jordvm bva. j fyrnefndum kirkivsiknvm aa stad og kolbeinstodvm. at [Þer] lvkizt þangat arliga presttivnd og kirkivtivnd hvar þeir sitia sem jardernar eiga. enn þat er mogvlgtt at þeir luke þeim leigv því minne sem þeir lvka kirkivnvm. þetta godz vt vnder þeirra nafne.

Og til sanninda her vm settum ver vort jnnsigli fyrir þetta bref. skrifat aa kolbeinstodum j flysiuhuerfi anno domini M. iij.c. liiij ar; DI III 95-96

[1394]: cv. Nichulaskirkia a kolbeinstodum er helgud gude.

þetta ber samann vid vilchinzbok vtann hier stendur.

og gaf omaganum atta alner hafnar vodar; Hítardalsbók DI III 225

1397: kirkia a ad fornu land j Mydal. oc Hegstade gaf herra Kietill oc frv Vna med þeirre skyld. ad sa bondi sem kirkju vardveiter a Kolbeinsstodumm skal lvka presti þeim er þar syngur vj aura frijda æfinnlega aa hverium xij manudumm af landskyldinne fyrer sál herra Kietils og frv Vno. er presturinn þar j mot skyldugur ad hallda salutijdumm oc salumessu [vm] sinn j viku firir beggia þeirra sal æfinnliga. enn syngia salutijder med messu á artijardag þeirra.

Item skal kirkiubonde gefa xij alner fataekumm monnum firir sál herra Kietils a ärtijardag hans og adrar xij alner firir sal frv Vnu a hennar artijardag. Og skuppta med rade heimaprestz oc hreppstiora.

Artíjdardagur herra Kietils Þorlákssonar er in festo Marcelli oc apulei. Enn atíjdardagur frv Vnu Guttormsdottur er v nottumm eptter Krossmesso a vorid. Þar skal vera prestur oc lvka honum iiij merkur og hvert er sa vill er byr diakn edur kvennomagi af ætt Kietils prestz Þollakssonar. oc giefa omaganumm xij alner hafnarvodar ä hveriumm misserum til klæda sier. [á reka]

Herra Kietill liet penta innann kirkiuna ...

Jtem a kirkia aa Kolbeinsstodum hálfa jord j Lone a Snæfellsnesi er Jon Gutormsson gaf til j sijnu Testamento med þui skilordi. ad hann jatadi ad giaura aaltari j Nichulasstoku a sinn kost og skal þar seigiast salumessa [vm] sinn j vij nottumm su er herra Kietill hefer ädyr alagtt og presturinn er skyldugur. oc leggiast af landskyllidinne prestinum til offurs xij alner a hveriu äre.

Grimur [gaf] ku med þeim skilmäla. ad seigia skal salumesso Gudrijdi konu hanz a hennar artíjdardag jafnliga a hveriumm xij manudumm. er hun þrim nottumm epter Marteinsmesso.

portio Ecclesiæ er suara ä Narfi Vigfusson fyrer sig oc faudur sinn xlc og vije; Máld DI IV 180-183

1444: Anno Domini M. cd. xl. quarto Þa biskup Gottswijn visiteradi var metin kirkian aa Kolbeinsstodum og var giort halfur setti tugur Hundrada su bot er Erlendur Narfason hafdi latit bæta kirkiuna oc .xvc. j odru laghi; DI IV 662

21.9.1476: Jörðin Snorrastaðir er nú í Kolbeinsstaðarkjúsókn. DI VI, 88

3.10.1478: Jörðin Oddastaðir í Hnappadal er í Kolbeinsstaðarkjúsókn. DI VI, 164

9.6.1479: Jörðin Snorrastaðir er í Kolbeinsstaðarkjúsókn. DI VI, 207

8.1.1493: Oddastaðir og Ölviskross í Hnappadal eru í Kolbeinsstaðarkjúsókn. DI VII, 157

2.10.1494: Jörðin Hraunholt í Hnappadal er í Kolbeinsstaðarkjúsókn. DI VII, 224.

1575: Máld DI XV 610-611

1563: Haffjarðareyjarkirkja lögð niður og sóknin sunnan við Núpa lögð til Kolbeinsstaða; (PP, 144)

1570: Haffjarðareyjarprestakall lagt af og hin nýja Ytra Rauðamelskirkjúsókn lögð undir Kolbeinsstaðaping, að Höfða undanskildum (sem færðist yfir í Kolbeinsstaðasókn); (PP, 144)

1645: Kolbeinsstaðasókn lögð til Hítarnesþinga; (PP, 139)

27.2.1880: Hítarnesþing lögð niður og Kolbeinsstaðasókn lögð undir Miklaholt; (PP, 139) [lög]

Heimildir:DI

MH-225:003 heimild um legstað

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-225:009 heimild um sel

Í Jarðabók Árna og Páls segir: „Selstöðu brúkar jörðin á fjallinu fram frá Heggstöðum fyrir heiman Hafurstaðaland, ..."

Heimildir:JÁM V, 24.

MH-225:010 *Gíslahlaup* heimild

Í örnefnaskrá segir: „Eru það klettur þeir, er Gísli hljóp út af eftir viðureign sína við Gretti forðum daga."

Heimildir:Ö-Kolbeinsstaðir, 1.

MH-225:011 *Grjóthólsvarða* varða

Varðan er við Reykjalágarstíg, á móti Tröð, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Kolbeinsstaðir, 2.

MH-225:012 *Kolbeinsstaða-* örnefni

Beinabrekka

Langar brekkur suður af Broktjörn, segir í örnefnaskrá. Þar kann að hafa fennt fê.

Heimildir:Ö-Kolbeinsstaðir, 2.

MH-225:013 *Indriðastekkur* heimild um stekk

Í Kolbeinsstaða-Beinabrekku „... sunnan við flatneskjuna neð læknum [er] rúst, ...“

Heimildir:Ö-Kolbeinsstaðir, 2.

MH-226 Haukatunga

1709: Jörðinni skipt í tvo bæi, stendur hver við annan. Túni og engjum einnig sundur skipt en önnur hlunnind óskipt. Helmingur konungseign, helmingur bændaeign. JÁM V, 24. 1237: Haukatunga nefndu í Sturlungu. (Sturlunga I, 403) 1847: Jarðardýrleiki 40 hdr. 1937: Vesturbær afbýli í eyði um 1931. Einnig nefnd Haugatunga í fornritum HP: "Rannsókn og leiðrjettingar", Árbók 1923, 40

Tvíbýli er í Haukatungu, bæirnir nefndir Syðri og Ytri bær. Suðurbærinn byggður laust fyrir 1880 þar sem hann er nú. Landinu er skipt til helminga. 2000: Þrír bær í Haukatungu. ÞJ, 25.

1709: „Túninu grandar Haukatúngulækur með landbroti, sem árlega fer í vöxt.“ JÁM V, 25. Túnakort 1920: Tún 10,5 ha, slétt 1/2, móar 0,7 ha, garðar 850 m². " Haukatunga I: "... liggur suður frá Traðarmerkjum og vestur frá Kolbeinsstaðafjalli liggur fyrst fjallshlíðin og síðan stararflói, svo allmiklir töðumóar út frá lækjarfarveginum Túnið var sæmilegt og ekki alveg kargaþýft. Slægjur oft góðar." BS, 268-269.

MH-226:001 *Haukatunga* bæjarhóll bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:002 gripir

1868: "BRAUÐSTÍLL úr kopar með hring í og grafinn með höfðaletri; RAGNEIÐR, ÞORGRÍMS, DÓTTIR, Á, ÞENNAN, STL, ÞÓ, EI, SIE, VEL, GRAFIN. Hann er fundinn í jörðu í Haukatungu, er verið var að búa þar til kálgarð 1865-66."

Heimildir:Skýrsla FÍ II, 110

MH-226:003 bæjarstæði bústaður

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:010 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:011 heimild um heygard

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:012 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:013 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:014 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:015 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:016 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:017 heimild um heygarð
Heimildir:Túnakort 1920

MH-226:018 *Þrælabrekka* heimild
Þrælabrekka er á milli Ytri og Syðri bæjar, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 1.

MH-226:019 *Grafarnef* heimild um mógrafir
Grafarnef er sunnarlega í túninu en suður og niður af því er mógrafir, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 1.

MH-226:020 *Vesturbær* bæjarstæði býli
Lítið hjáleigukot, vestan við Ytri-bæinn. Fór í eyði fimm árum áður en skráin var gerð, segir í örnefnaskrá.
"1920 var byggt nýbýli á rústum hins gamla Vesturbæjar í landi Haukatungu II (Suðurbæjar)." Búið þar til 1931.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 1, BS, 261

MH-226:021 *Reiðingatjörn* örnefni leið
Reiðingatjörn er vestur af Fólaldagjá, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 2.

MH-226:022 *Beinabrekkur* heimild
Beinabrekkur eru vestur af Sauðastapa, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 2.

MH-226:023 *Stekkjarrúst* heimild um stekk
Í örnefnaskrá segir að Stekkjarrúst sé í Miðmóa.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 2.

MH-226:024 *Kvíamýri* örnefni kvíar
Kvíamýri er vestur af Móatungu, fyrir utan túnið, segir í örnefnaskrá.
Heimildir:Ö-Haukatunga, 2.

MH-227 Yztu-Garðar

16 hdr 1709: Bænhús var á jörðinni til forna samkvæmt munnmælum. Einnig sögð hafa verið ein jörð með Syðstu og Miðgörðum, túnin liggja saman og einn garður um öll. Voru og eru tvær lögbýlisjarðir. Einnig kallaðir Litlu Skógar. JÁM V, 18. Grund nýbýli frá 1929.
Túnakort 1920: Tún 5,3 ha, slétt 1/8, garðar 150 m². "Jörðin var ævinlega talin farsæl bújörð." BS, 264

MH-227:001 *Yztu-Garðar* bæjarhóll bústaður
"Bærinn stóð áður sem næst á bakka Garðalækjar en 1930 va rhann færður vestur á melinn, og nú lega enn vestar og nær þjóðveginum." Segir í Byggðum Snæfellsness
Heimildir:Túnakort 1920; BS, 264

MH-227:002 heimild um bænhús
YTRIGARÐAR Í KOLBEINSSTAÐAHR. (SH) (KOLBEINSSTAÐAÞING) - BÆNHÚS

MH-227:003 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:004 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:005 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:006 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:007 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:008 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:009 heimild um útihús

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:010 heimild um heygarð

Heimildir:Túnakort 1920

MH-227:011 *Grund* bæjarstæði bústaður

Nýbýli í Garðalandi, neðan við veginn, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 1.

MH-227:012 *Grafarkrókur* örnefni mógrafir

Grafarkrókur er við Grafartanga, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 3.

MH-227:013 *Fjóstjörn* örnefni fjós

Fjóstjörn er á milli Lónbotnskeldu og Tjarnarhvamms, samkvæmt örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 3.

MH-227:014 *Gvendarbrunnur* heimild um vatnsból

Gvendarbrunnur er uppspretta undan melunum og rennur úr honum í Garðalæk, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 1.

MH-227:015 *Réttarbaugur* heimild

Réttarbaugur er í hrauninu, við Holuklett, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 3.

MH-227:016 *Torfdalur* örnefni rista

Stórt móastykki sunnan við Syðri-Garða, umlukt melum, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 1.

MH-227:017 *Lestarbrennur* heimild um leið

Eftir því sem kemur fram í örnefnaskrá hafa sennilega lestir farið þar um áður fyrr.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 2.

MH-227:018 *Stekkjarlækur* örnefni stekkur

Stekkjarlækur kemur ofan úr fjalli og í hann ranna margir smálækir, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:019 *Gildrubót* örnefni refagildra

Gildrubót er móastykki sem liggur meðfram Torfdalslæknum í áttina heim að túninu, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:020 *Húsahóll* örnefni

Er fyrir ofan Torfadalslækin. Þegar örnefnaskrá var gerð, vorið 1937, var byrjað að þæla hólinn niður og slétta, en þangað náði orðið túnið.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:021 *Stekkholt* örnefni stekkur

Stekkholt er upp í flóanum undan Tordal, við Pyttakeldu, segir í örnefnaskrá. Hluti þess er í landi Kaldárbakka.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:022 *Seljabali* örnefni sel

Seljabali er ofan til við Pyttakeldu, segir örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:023 *Rúst* heimild

Rúst er út við hraunið og eru þar gamlar tóftir, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 2.

MH-227:024 *Fornistekkur* heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir að Fornistekkur sé neðan til við Lækjarbotna.

Heimildir:Ö-Garðahverfi, 2.

MH-227:025 *Torfholt* örnefni rista

Torfholt er á milli Lágflóa og Rima, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 1.

MH-227:026 *Veita* heimild um fjárhús

Í örnefnaskrá segir: „Meðfram læknum að norðanverðu við flóann er svæði er Veita heitir. Á henni efst standa fjárhúsin.“

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 1.

MH-227:027 *Hólar* heimild um stekk

Í örnefnaskrá segir: „Alllangt austur í túni eru kallaðir Hólar. Þar við lækinn eru gamlar stekkjarrústir.“

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 1.

MH-227:028 *Akur* örnefni akur

„fyrir vestan bæinn í túninu heitir Akur - hefur þar verið kornyrkja til forna eins og nafnið bendir til.“ Svo segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 1.

MH-227:029 *Móholt* heimild um mógrafir

Þangað var mórinn þurrkaður á vorin. Móholt er upp af Akri, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 1.

MH-227:030 *Stekkur* heimild um stekk

Stekkur eru gamlar rústir í Stekkjarhvammi, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 2.

MH-227:031 *Stekkjarrúst* heimild um stekk

Stekkjarrúst er við Stekkjarmel. Þar eru rústir af gömlum stekk, segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 2.

MH-227:032 *Brandsgarður* heimild um fjárhús

Brandsgarður er móastykki, alllangt út við lækinn. „Þar eru rústir af gölum sauðahúsum,“ segir í örnefnaskrá.

Heimildir:Ö-Yztu-Garðar, 2.

MH-228 Miðgarðar

8 hdr 1709: 12 hdr 1841. 1235: Jörðin nefnd í Sturlungu (Sturlunga I, 386) „Það er annar bærinn, sem talinn er helmíngur allrar jarðarinnar mót hinum. [þ.e. Syðstu Görðum]“ JAM V, 18

1847: Jarðardýrleiki 12 hdr. JJ, 134.

Túnakort 1920: Tún 4,1 ha, slétt 3/4. "Miðgarðaland liggur samhliða Ystu-Garðalandi út að Borgarlæk en nær

ekkert út í hraunið. Sama landslag er frá fjallinu og í Ystu-Görðum, fyrst hliðin, svo blautur stararflói, og dálítið þurrlendari rími ofan Garðalæksins. Slægjur frá túninu, sem var heldur lítið, en í betra lagi grasgefið eru fyrst melar allmiklir, sem hafa reynst ræktanlegir og svo beitarflóaskák milli Ystu-Garða og Snorrastaðalands út að Borgarlæk." BS, 269

MH-228:001 *Miðgarðar* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-228:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-228:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-228:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-228:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229 Syðstu Garðar

12 hdr 1709: „Þessari jörð er sundurskift í tvo bæi sem eru síðan kallaðir syðstugarðar og Miðgarðar." Standa á sama túninu með litlu bili, einungis túnnum og engjum skipt. Syðstugarðar helmingur jarðarinnar. JÁM V, 16-17.

Túnakort 1920: Tún 2,3 ha, slétt 1/10, garðar 100 m². "Slægjur voru sæmilegar í flóanum og oft gott gras í lækjarmóunum, og oft gott gras í lækjarmóunum, en seinslegið var það. Túnið var ekki stórt, en grasgefið. Vestur frá Mið- og Syðstu-Garðatúnum er sameignarland jarðanna. Meiri hlut þess er melar sem reynst hafa ræktanlegir." BS, 265

MH-229:001 *Syðstu Garðar* bæjarhóll bústaður
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:002 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:003 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:004 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:005 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:006 heimild um útihús
Heimildir:Túnakort 1920

MH-229:007 varða
Fyrir norðan fjárhúshól Syðri- Garða er ónafngreind varða, samkvæmt eftirriti örnefnaskrár.
Heimildir:Ö-Garðahverfi. Eftirrit.

MH-229:008 varða landamerki
Varða í Garðaás, segir í eftirriti örnefnaskrár.
Heimildir:Ö-Garðahverfi. Eftirrit.

MH-229:009 heimild um landamerki
Varða á hraunbarði þar sem mætast lönd Yztu-Garða og Snorrastaða, segir í eftirriti örnefnaskrár.
Heimildir:Ö-Garðahverfi. Eftirrit.

MH-681 Fornleifar á fleiri en einni jörð

MH-681:001 *Eldborgargata* heimild um leið

Eldborgargata er á milli Garða og Stórahrauns við Haffjarðarós, segir í ritinu Kolbeinsstaðahreppur. SSS: "Sunnan Kaldár liggur hér alfaravegur þvert yfir sveitina og eftir Garðahloti vestan til við túnið, út með Garðalæk (Umrenningi) yfir Eldborgarhraun og vestur að haffjarðaa. Eldborgargata var fyrst fundin af Nikulási Ámundssyni á Yztugörðum."

Fundin á árunum 1736-1776. Hún var síðan rudd.

Heimildir:GJ: Árbók Ferðafélagsins, 133.; SSS, 39

MH-681:002 *Danmörk* heimild um huldufólksbústað

Klettaholt sem talið var huldufólksbústaður.

Heimildir:Ö-Moldbrekka, 2; Ö-Krossholt, 2.

MH-681:003 *Prælyndisgata* heimild um leið

Gata frá Litla-Hrauni yfir í Snorrastaðaland. Prælyndisgata liggur úr í hraunið, þar heita Götuskörð, segir í örnefnaskrá. „Hún var aðalleiðin á landi milli Snorrastaða og Litla-Hrauns, meðan það var í byggð, og raunar að Stóra-Hrauni líka, ..." Segir í örnefnaskrá Snorrastaða. Hún liggur hjá Kambi frá Litla-Hraunstúninu, suður götuskörð í Snorrastaðaland, segir í örnefnaskrá Litla-Hrauns.

Heimildir:Ö-Litla-Hraun, 1; Ö-Snorrastaðir, 9-10.

MH-681:004 *Reykjarlágargstígur* heimild um leið

Reykjarlágargstígur liggur sunnar en Skjálugstígur, við ónefnda stutta lægð, segir í örnefnaskrá Traðar. Er á móti Tröð, við hann er Grjóthólsvarða, segir í örnefnaskrá Kolbeinsstaðar.

Heimildir:Ö-Tröð, 1; Ö-Kolbeinsstaðir.

MH-681:005 *Knappafellsheiði* heimild um leið

„Um Fossa liggur leið milli Hnappadals og Hörðudals í Dalasýslu og ýmist sagt að „fara inn Fossa" eða „suður Fossa." Þessa fjallvegur er getið í Bjarnasögu Hítðalakappa undir nafninu Knappafellsheiði." Svo segir bókinni Kolbeinsstaðahreppur. "Fossavegur. Frá Hafursstöðum norðan Hlíðarvatns að Dunk í Hörðudal." Segir í Byggðum Snæfellsness

KK: "Nú þekkt hvari þetta hiðarnafn eða fjallsnafn, sem heiðin hefir heitið eftir, en fjallvegurinn milli Hörðudals og Hafursstaða í Hnappadal er farinn enn öðru hverju og kallaður Fossavegur eftir heiðinni, sem nefnist Fossar."

Heimildir:ÞJ, 35; KK II, 52; BS, 73, ÍF III, 181-182

MH-681:006 heimild um leið

KK: "Haffjarðarár er fyrir vestan hraunið, allvæ á og fellur í hafið norðvestan við Kaldárós. Áður fyrr var frá ómuna tíð lá leið eftir stöndinni, sem var þurr um fjöru. Nú er nýlagður vegur gengum Borgarhraun rétt ofan við Eldborg."

Heimildir:KK II, 53

MH-681:007 heimild um leið

KK: "Haffjarðarár er fyrir vestan hraunið, allvæ á og fellur í hafið norðvestan við Kaldárós. Áður fyrr var frá ómuna tíð lá leið eftir stöndinni, sem var þurr um fjöru. Nú er nýlagður vegur gengum Borgarhraun rétt ofan við Eldborg."

Heimildir:KK II, 53

MH-681:008 *Svínbjúgur* heimild um leið

BS: "Frá eyðibýlinu Tjaldbrekku norðan Hútarvatns lá hin forna gata Svínbjúgur um Burstadal og því næst meðfram Skraumu til Hörðudals í Dalasýslu."

Heimildir:BS, 73

MH-681:009 *Holtnagata* heimild um leið

"Miklu nær Rauðhálsahrauni nokkru fyrir neðan (vestan) Kolbeinsstaði, liggur Holtnagata ofan við hraunið yfir um sonefndan Skjólhvamm, í hvörju eru brekkur að norðanverðu, meðfram hvörjum gatan liggur fyrir neðan eða vestan Sauðastapa."

Heimildir:SSS, 39

MH-681:010 *Skjólhvammsgata* heimild um leið

"Annar stígur lá í hrauninu vestur frá Görðum, kallaður Kjólhvammsgata, liggjandi frá hraunjaðrinum skáhallt norðvestur hraunið, unz hún mætir Holtnagötu [009, er liggur um hraunið þvert austur og vestur."

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 21

MH-681:011 heimild um leið

"Frá Stórahrauni og upp með Haffjarðará var talinn sæmilegur reiðvetur. Nú er þar talinn bílavetur, sem mætir Snæfellsnessbraut við Haffjarðarárbú."

Heimildir:GJ; Árbók Ferðafélagsins, 21

MH-682 Óstaðsetjanlegar fornleifar

MH-682:001 *Tjaldbrekka* bæjarstæði býli

BS: "Frá eyðibýlinu Tjaldbrekku norðan Hútarvatns lá hin forna gata Svínbjúgur um Burstadal og því næst meðfram Skraumu til Hörðudals í Dalasýslu."

Heimildir:BS, 73

MH-682:002 heimild um brunn

SSS: "... austnorður af Eldborg liggur hás, kallaður Borgarás. Nálægt honum allskammt fyrir austn Eldborgargötu er brunnur með sérlega góðu vatni í. Yfir brunninum er hellisskúti, og snúa dyr hans í vestur, um hvörjar ganga verður í brunninn."

Heimildir:SSS, 39

MH-682:003 *Þverfell* bæjarstæði býli

1480: Einar Björnsson fékk í arf 2 jarðir í Hnappadal, Ölviskross og Þverfell.

ATH með Heggstöðum eru skráðar tóftir undir Þverfelli, gæti verið sama jörðin.

Heimildir:DI VI, 344; GJ; Árbók Ferðafélagsins, 42-43

4. Helstu tegundir menningarminja og ástand þeirra

Alls hafa verið skráðar 616 fornleifar á 32 jörðum, sem gerir ríflega 19 minjastaði á jörð að meðaltali. Við skráningu minja er notast við tvennskonar flokkun. Í fyrsta lagi er flokkað eftir eðli fornleifanna, en með því er reynt að greina á milli hvort á staðnum sé mannvirki, hvort aðeins er vísbending um að mannvirki sé eða hafi verið þar, hvort um er að ræða stað sem tengist þjóðsögum eða markverðum atburðum eða náttúruminjar, sem hafa menningarsögulegt gildi. Innan hvers flokks er síðan reynt að greina frekar eftir gerð. Flokkun af þessu tagi kemur ekki nema að takmörkuðu gagni við svæðisskráningu, vegna þess að þær heimildir sem stuðst er við eru yfirleitt ekki svo nákvæmar að hægt sé að sjá hvort mannvirki er enn á þeim stað sem lýst er, eða hvort mannvirki hefur nokkurn tíma verið á minjastaðnum. Þessi flokkun kemur því fyrst verulega að gagni eftir að farið er á vettvang. Tegundir fornleifa á skráningarsvæðinu eru skráðar hér að neðan.

bæjarhólar	32	laug	1
bæjarstæði	20	lind	1
dysjar	3	þjóðsögur	1
gripir	2	vörður	12
heimild	412	þjóðsaga	1
hellar	2	örnefni	130

Víða var hægt að greina hlutverk þeirra staða sem skráðir voru og eru þau sýnd í eftirfarandi töflu.

Búsetuminjar		Aðrar minjar	
bústaðir	35	landamerki	6
býli	19	refagildrur	1
		eyktarmark	3
Minjar um jarðrækt		Aðrar búsetuminjar	
áveitur	1	brunnar	7
akur	1	þvottastaðir	4
		vatnsból	2
Búnaðaminjar innan túns		Útgerðarminjar	
útihús (ótilgreind)	156	hjallar	1
fjárhús	6	naust	3
hesthús	3	sjóbúðir	1
fjós	5	verbúðir	1
túngarðar	1	lendingar	8
skemmur	1		
hlaða	9	Samgönguminjar	
heygarðar	14	áfangastaður	1
smiðjur	2	leiðir	45
myllur	1	vöð	24
geitakofi	1	brýr	2
		samgöngubætur	1
Búnaðarminjar utan túns		traðir	2
stekkir	46	Samkomuminjar	
sel	25	þingstaðir	1
mógrafir	20	aftökustaðir	3
réttir	20		
kvíar	17	Þjóðsögustaðir	
smalakofar	1	huldufólksbústaðir	2
nátthagar	1	útilegumannabústaðir	1
torfristustaðir	6		
kolagrafir	5		
Kirkjur og legstaðir			
legstaðir	8		
kirkjur	4		
hálfkirkja	1		
bænhús	5		

Bæjarhólar og bæjarstæði

Yfirleitt hafa bæir staðið á sama stað öldum saman, jafnvel allt frá landnámsöld til þessarar og hafa þá myndast bæjarhólar sem eru samsettir úr byggingaleifum og mannvistarlögum. Í bæjarhólum er mestra og fjölbreytilegastra fornminja að vænta. Í þeim er geymd saga daglegs lífs kynslóðar á kynslóð ofan og í þeim er flesta forngripi að finna. Bæjarhólar eru

því langmikilvægasta tegund fornleifastaða og brýnt að koma í veg fyrir að þeir verði eyðileggingu að bráð. Vandinn við bæjarhóla er, að í meirihluta tilfella er enn búið á þeim og víða hafa steypuhús með djúpum kjöllum verið byggð á þeim og skemmt þá að meira eða minna leyti. Þar sem enn er búið á bæjarhólum er hæpið að réttlætanlegt sé eða raunhæft að friða þá fyrir frekara raski, en skemmdir bæjarhólar geta þó verið markverð rannsóknarefni og er mikilvægt að reynt verið að finna leiðir til að fylgjast með framkvæmdum á þeim, enda skýrt í lögum að ekki megi raska þeim. Mikilverðastir eru þó bæjarhólar, sem ekki hefur verið byggt á eða orðið fyrir raski. Sjaldnast er hægt að komast að því hvort bæjarhólar eru óskemmdir eður ei, nema við vettvangsathugun, en oftast er til upplýsingar um hvort bæjarhús hafi verið flutt og má ganga út frá því, að þar sem hús hafa ekki verið flutt séu bæjarhólar minna eða meira raskaðir. Á skráningarsvæðinu má ætla að ekki séu margir óhreyfðir bæjarhólar, en þó gætu nokkrir leynst á eyðibýlum.

Fyrir utan bæjarhóla á býlum sem verið hafa í byggð fram á þessa öld eru fjölmargir staðir þar sem byggð hefur annaðhvort varað í stuttan tíma eða þar sem hjáleigur eða afbýli hafa lagst í eyði, eins og sjá má af töflunni sem fylgir byggðasögukaflanum. Frá sjónarmiði fornleifafræðinnar eru staðir af þessu tagi ekki síður mikilvægir en bæjarhólar á lögbýlum, því oft er meira eftir af byggingum í kringum bæjarhólinn, þ.e. útihúsum og gördum. Slíkir staðir hafa einnig meira kynningargildi því á þeim getur verið auðvelt að átta sig á legu og afstöðu bygginga en bæjarhólar eru oftast ekki annað en ólögulegir hólar, margir huldir sjónum af byggingum og uppfyllingum. Nokkuð af slíkum stöðum er á skráningarsvæðinu þar sem bæir hafa farið í eyði frekar snemma á 20. öldinni og munu þar vera fornleifar sem gætu nýst vel til kynningar á sögu svæðisins en það mun skýrast betur við aðalskráningu.

Útihús

Fyrir utan bæjarhúsin sjálf voru peningshús helstu byggingar á hverri jörð. Eins og víðast á Íslandi voru útihús dreifð um túnin. Flest slík hús voru fyrir sauðfé, en einnig hefur verið nokkuð af hesthúsum og fjósum en lítið af lambhúsum. Þar sem fjós eru ekki skráð sem sérstakar byggingar hafa þau sennilega verið hluti af bæjarhúsunum eins og meginþorri smiðja og e.t.v. skemma á skráningarsvæðinu. Útihús og oft heygarðar eru greinilega merkt inná túnakortin sem notuð voru við skráninguna. Ef tekið er mið af heimildum um fjárhús, fjós, hesthús, hrútakofa, lambhús, skemmur, hlöður, útihús og smiðjur og þeim deilt niður á jarðirnar kemur í ljós að meðaltali má ætla að á milli 5 og 6 útihús hafi verið á hverri jörð. Til samanburðar má geta þess að það voru milli 4 og 5 útihús á hverri jörð í

landbúnaðarhéruðunum Borgarfirði, Eyjafirði og Fnjóskadal og má því áætla að fjöldi útihúsa sé nokkuð raunhæfur, sennilega frekar verið fleiri útihús á hverri jörð en algengt var annarsstaðar en það mun skýrast betur á stigi aðalskráningar.

Útihús virðast oftast hafa staðið á sömu stöðum um aldir og hafa á slíkum stöðum myndast litlir rústahólar. Fyrir einni öld síðan voru langflestar byggingar á Íslandi peningshús, en þeim hefur fækkað meira síðan en nokkurri annarri tegund mannvirkja. Ástæðan er fyrst og fremst túnrækt með stórvirkum vinnuvélum og einnig hafa yngri peningshús úr steypu víða verið byggð ofan á eldri útihúsarústum.

Hlöður urðu ekki algengar á Íslandi fyrr en undir lok 19. aldar eða í byrjun þeirrar 20. og munu hey víðast hafa verið geymd í stæðum eða gryfjum við útihús, þótt ekki séu glöggar heimildir um þetta. Í hreppnum eru skráðar 9 hlöður.

Tún, garðar og akrar

Á fyrri hluta 19. aldar voru tún almennt ekki girt á Íslandi og virðist svo hafa verið um allnokkrar aldir. Á 19. öld var rekinn áróður fyrir túngarðshleðslum en miðað við þær upplýsingar sem liggja fyrir virðist sá áróður hafa haft lítil áhrif á skráningarsvæðinu því aðeins er skráður 1 túngarður. Auk eiginlegra tún- og vörslugarða sem gerðir voru til að hlífa túnnum við ágangi kvikfjár voru sumstaðar byggðir sérstakir garðar, til að verja tún og hús fyrir skriðuföllum og flóðum, en engir slíkur voru skráðir.

Á undanförnum árum hafa orðið hraðar framfarir á sviði fornleifavísinda og hafa menn m.a. þróað aðferðir sem byggja á efnagreiningum á jarðvegi og geta með því móti sagt til um ræktun túna og áburðarnotkun til forna. Til þess að hægt sé að beita slíkum aðferðum verða túnin að vera óskemmd af vinnuvélum og helst má tilbúinn áburður ekki hafa verið borin á þau. Slík tún gætu leynst á þeim jörðum sem fóru úr byggð snemma á 20. öldinni. Einn akur er skráður en heimildir fyrir honum eru frá miðöldum og því gætu allar minjar hans verið horfnar.

Kvíar og stekkir

Á flestum stöðum landsins lögðust fráfærur af um og upp úr aldamótunum 1900. Skráðir stekkir á svæðinu eru 46. Stekkir virðast yfirleitt vera einfaldar girðingar eða tóftir með litlu hólfi (lambakró) á einni hlið eða við annan enda. Sumstaðar hafa myndast litlir túnblettir í kringum stekki, sem voru slegnir. Eitthvað er um á skráningarsvæðinu að stekkir hafi verið byggðir á gömlum.

Kvíar voru yfirleitt mun nær bæ en stekkirnir og oft beinlínis í túnjaðri. Ekki hafa það alltaf verið hlaðnar kvíar, heldur aðeins ákveðinn staður þar sem ær voru mjaltaðar og sumstaðar voru færirkvíar notaðar, sérstaklega þegar komið var fram á 20. öld. 17 kvíar eru skráðar á svæðinu, en þær hafa vafalaust verið á hverjum bæ. Líklegasta ástæðan fyrir því að þeirra er ekki getið á öllum jörðum er sú að færirkvíar voru mikið algengari í seinni tíð og hafa sennilega ekki staðið á sama stað nema nokkur ár í einu. Örnefni hafa því ekki náð að festast við staðinn og því ekki nefnd í örnefnaskrá.

Aðrar minjar sem tengjast mjaltaám eru smalakofar. Aðeins einn smalakofi er skráður en líklegt er að smalakofar og –skýli hafi verið á fleiri stöðum og jafnvel nokkrir á jörð því algengt hefur verið að nýir smalar byggðu sinn eigin kofa frá grunni. Smalakofar eru undantekningarlítið við staði sem hátt ber og víðsýnt er.

Beitarhús og sel

Engin beitarhús eru skráð í hreppnum hinsvegar eru skráð 25 sel. Auk þessara selja eru að minnsta kosti fimm hjáleigur sem hafa verið byggðar upp á gömlum selstöðum. Á tveimur stöðum er þess getið að sel hafi verið reist á gömlum býlum, einnig eru fornar hjáleigur sem bera merki þess að vera reistar á gömlum selstæðum því þær hafa heitið nöfnum sem tengjast seljabúskap.

Þess er sjaldnast getið hve lengi haft var í seli en seljabúskapur var víða að hverfa snemma á 19. öld. Hinsvegar er ljóst af lýsingum í Sýslu- og Sóknalýsingum að seljabúskapur hefur enn verið stundaður 1840 í Kolbeinsstaðahreppi þannig að ef til vill hefur hann verið stundaður lengur hér en annarsstaðar. Seljarústir eru yfirleitt skráðar á stærri jörðum, kirkjujörðum og stærri býlum, sem eiga land til fjalla eða afréttarlanda. Líklega eru seltóftir víðar, en þær ásamt eyðibýlum, eru þeir minjastaðir þar sem mest er að sjá af mannvirkjaleifum og sem einna best gætu hentað til kynningar. Mörg rannsóknarefni eru einnig enn óleyst varðandi seljabúskap. Ekki hefur enn verið ráðið fram úr hvernig greina megir muninn á selbyggingum og byggingum þar sem búið var allt árið og er það eitt af mikilvægari verkefnum íslenskrar fornleifafræði. Sömuleiðis er lítið sem ekkert vitað um mismunandi tegundir af seljabúskap.

Engjar og áveitur

Fram á þessa öld var stór hluti heyafla hvernjar jarðar fenginn á engjum. Af örnefnaskrár sést að menn hafa oft leitað langt eftir örlitlum heytuggureytingi og móar hafa verið slegnir þar sem nú sprettur lítið sem ekkert gras. Bestu engjarnar voru flæðiengjar þar sem vatn

flæddi yfir öðru hvoru. Þar sem flæðiengjar voru ekki frá náttúrunnar hendi var vatni víða veitt á móa og mýrar. Algengt var að veita bæjarlækjum á svæði utan við tún og gætu á nokkrum stöðum enn sést merki um stíflur og veituskurði sem byggðir voru í þessum tilgangi. Hér er aðeins 1 áveita skráð.

Flestir veitugarðar eru byggðir í votlendi og sökva því fljótt og hverfa ef þeim er ekki haldið við. Einstaka áveituskurðir og stíflugarðar teljast kannski ekki merkileg mannvirki, en þau eru þó minjar um tegund af jarðrækt sem fæstir af yngri kynslóðinni hafa hugmynd um eða skynbragð á, og er því nauðsynlegt að koma í veg fyrir að öll veitumannvirki hverfi. Auk áveituskurða og stíflugarða voru margir skurðir grafnir víða á skráningarsvæðinu þar sem mjög blautar mýrar, svonefndar blár, voru til trafala fyrir nútíma búskaparhætti..

Útgerðarminjar og veiðiminjar

Á svæðinu eru ekki skráðar miklar útgerðarminjar. 1 hjalli, 3 naust, 1 sjóbúð og 1 verbúð ásamt 8 lendingum. Miðað við fjölda lendinga má búaast við því að fjöldi útgerðaminja aukist við aðalskráningu. Einnig var skráð 1 refagildra.

Minjar um samkomur og þinghald

Skráður er þingstaður hreppsins á Kaldárbakka. Þrír Gálgaklettur eru í hreppnum. Í landi Ytri-Skóga er skráður aftökustaður sem og í landi Jörfa og Mýrdals.

Kuml og kirkjugarðar

Oft eru fornmannahaugar náttúrumyndanir, en á öðrum stöðum gæti hafa geymst þekking um mannabeinafundi eða gripa. Þó nokkrar þjóðsögur hafa varðveist um fornmannahauga. Má fyrsta nefna Norðmannshaug og Hörpukarlshaug sem eru taldir fornmannahaugar. Einnig eru skráðir haugar þar sem Skeggbjörn og menn hans eiga að vera grafnir eftir að þeir féllu í bardaga við Þangbrand. Sagnir greina frá því að smalar tveir hafi deilt svo harkalega að þeir hafi báðir látist og eru dysjar beggja skráðar. Einnig eru nefndur haugur í Sóknarlýsingu sem ekkert var vitað um þá. Greftrað hefur verið í kirkjugörðum þar sem voru sóknarkirkjur og útkirkjur og jafnvel einnig við bænhús, en kirkjur og bænhús voru miklu algengari á miðöldum en seinna varð. Má gera ráð fyrir því að kirkjugarðar hafi verið við þau guðshús sem skráð eru.

Samgönguminjar

Alls voru skráðar 45 leiðir á svæðinu. Festar þeirra leiða, sem skráðar eru hér liggja innan héraðsins og til annarra héraða. Engin verslunarstaður var á svæðinu þannig að frá upphafi byggðar hafa íbúðar Kolbeinsstaðahrepps þurft að leita langt eftir kaupmanni.

24 vöð eru skráð í hreppnum sem er nokkuð mikill fjöldi enda mikið af vatnsföllum á svæðinu og oft erfitt að komast leiðar sinnar. Alls geta heimildir um 2 brýr, en enga ferjustaði. Aðeins ein heimild eru um samgöngubætur á svæðinu. Alls voru skráðar 12 vörður. Aðeins er vitað um hlutverk þriggja og voru þær landamerki.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Eins og þegar hefur verið minnst á, þá eru líkur á að meirihluti fornleifa innan túna á skráningarsvæðinu hafi verið eyðilagður á 20. öld og að nú sjáist aðeins brot þeirra rústa sem áður voru til, helst inn til dala þar sem lítið hefur verið búið á 20. öldinni. Skilvirk minjavernd verður að byggja á vettvangsathugunum en benda má á nokkur atriði sem vert er að hafa í huga við áætlanagerð og skipulag byggðar.

Flestar fornleifarnar er að finna á gömlum bæjarstæðum sem oftast en ekki er enn búið á. Mikilvægt er að reynt verði að takmarka framkvæmdir á slíkum stöðum og fylgjast vel með því raski sem nauðsynlegt er.

Dregið hefur úr framkvæmdum í landbúnaði á undanförunum árum og stafar því þeim tóftum sem enn eru sýnilegar ekki jafnmikil hættu og áður af nýbyggingum, framræslu og túnasléttun. Mikill hluti slíkra tófta eru stekkir, beitarhús, eyðikot og sel og hafa margar þeirra kynningargildi. Brýnt er að komið verði í veg fyrir frekari eyðileggingu slíkra minja. Auk vegagerðar og línulagna stafar fornleifum nú helst hættu af skógrækt og aukinni sumarbústaðabyggð auk þess sem nýbyggingar og framkvæmdir ógna fornleifum. Aukin skógrækt er vaxandi áhyggjuefni fyrir minjavernd á Íslandi og brýnt er að fundnar verða leiðir til að koma í veg fyrir að fornleifar spillist af völdum skógræktar.

Skógur eyðileggur hinsvegar fornleifar ekki á sama hátt og skurðgröfur. Rætur trjáa sprengja vegghleðslur og afmynda rústir þannig að erfitt verður að átta sig á þeim á yfirborði eða kanna þær með uppgrefti. Það er þó ekkert sem segir að hagsmunir skógræktar og minjavörslu geti ekki farið saman. Fornleifar þekja aðeins brotabrot af heildarflatamáli mögulegs skógræktarlands og ætti að vera auðvelt að sneiða hjá þeim.

Slíkt krefst þess aðeins að fornleifastaðir séu þekktir og að skógurinn sé hirtur þannig að hann sái sér ekki sjálfur í tóftir á auðum svæðum.

Byggingar sumarbústaða geta valdið miklu alvarlegri spjöllum á fornleifum ef ekki er farið að með gát. Þar gildir hinsvegar það sama og með skógrækt. Ef fornleifastaðir eru þekktir á að vera auðvelt að sneiða hjá þeim. Augljóst er að með lágmarkskynningu og viðhaldi geta fornleifastaðir aukið útivistargildi sumarbústaðalanda og því réttara að líta svo á að fornleifar auki verðmæti þeirra, frekar en að þær standi í vegi fyrir framkvæmdum.

Ekki verður tekið tillit til fornleifa á skógræktarsvæðum, sumarbústaðalöndum eða þar sem aðrar framkvæmdir eiga sér stað nema fornleifastaðir hafi verið rannsakaðir á vettvangi og staðsetning þeirra færð inn á kort. Það er brýnt að gerðar séu vettvangsathuganir á fornleifum á svæðinu.

Athyglisverðir minjastaðir eru á skráningasvæðinu og ljóst að miklu fleiri munu koma fram í dagsljósið við vettvangsathugun. Gera má ráð fyrir að mikið af stöðum sé í hættu og því brýnt að skrá fornleifar á vettvangi svo hægt sé að gera yfirlit um þá.

Engir staðir eru friðlýstir á svæðinu en af fenginni reynslu má ætla að við aðalskráningu muni koma fram tillögur um friðlýsingar. Má strax sjá fjölda staða á svæðinu sem hægt væri að nýta til kynningar, til að efla útivist og ferðaþjónustu, ekki síður en til að stunda rannsóknir. Þetta á við um öll svæði, sem skipulögð eru til útivistar og sjálfsagt er að reyna að nýta þær auðlindir sem fyrir eru og fornleifastaðir geta verið afar upplýsandi fyrir ferðamenn, jafnt innlenda sem útlenda. Til þess að það sé hægt þarf ekki annað en að skrá staðina á vettvangi, merkja þá, svo fólk viti hvert eigi að fara, og gera upplýsingar um hlutverk og gildi minjanna aðgengilegt á einn eða annan hátt, t.d. með prentuðum bæklingum eða skiltum á staðnum.

Ekki er nokkur vafi á því að nokkur spennandi rannsóknarefni eru í Kolbeinsstaðahreppi. Þó er ljóst að margt er horfið vegna uppbyggingar sem átt hefur sér stað á svæðinu og vegna túnasléttunar. Í Kolbeinsstaðahreppi var hefðbundið landbúnaðarsamfélag en þó hefur útgerð einnig verið nokkur á svæðinu og margir farið um svæðið árlega til að versla við erlenda kaupmenn. Enn ætti að vera hægt að finna fjölbreyttar minjar, gamla bæi og útihús úr torfi og grjóti, útgerðaminjar, vörður og sögustaði. Við aðalskráningu væri auðvelt að tengja saman útivist og kynningu á fornleifum og menningarsögu þessa svæðis. Margt er á huldu um byggðaþróun þessa svæðis og myndu frekari rannsóknir geta varpað á hana frekara ljósi.

6. Heimildaskrá

Prentaðar heimildir

- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir fornleifa sumarið 1907” *Árbók hins íslensks fornleifafélags* 1908, 9-31.
- Brynjúlfur Jónsson: “Rannsóknir í Mýra-, Hnappadals- og Snæfellssýslum sumarið 1896” *Árbók hins íslensks fornleifafélags* 1897, 1-16.
- BS:** *Byggðir Snæfellsness* Reykjavík 1977.
- Bsk:** *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenska bókmenntafélagi* I-II, Kaupmannahöfn 1858-1878.
- DI:** *Íslenzkt fornbréfasafn* I-XVI, Kaupmannahöfn/Reykjavík 1857-1972.
- FF:** *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823* I-II, Reykjavík 1983.
- Fornmanna sögur; eptir gömlum handritum útgefnar að tilhlutun hins Konúngliga norræna fornfræða félag.* 1-12, Kaupmannahöfn 1825-37.
- GJ:** Guðlaugur Jónsson: *Árbók Ferðafélags Íslands 1970, Hnappadalssýsla* Reykjavík 1970.
- Hannes Þorsteinsson: “Rannsókn og leiðrjettingar á nokkrum bæjarnöfnum á Íslandi” *Árbók hins íslensks fornleifafélags* 1923, 1-96.
- Haraldur Matthíasson: *Landið og Landnáma* I-II, Reykjavík 1982.
- IA** *Islandske Annaler indtil 1578*, Kristjania 1888.
- ÍF I:** *Íslenzk fornrit I. Íslendingabók & Landnáma*, Reykjavík 1986
- ÍF III:** *Íslenzk fornrit III. Borgfirðinga sögur*, Reykjavík 1938
- ÍF VII:** *Íslenzk fornrit VII. Grettis saga Ásmundarsonar*, Reykjavík 1936
- Íslensk bókmenntasaga* II, Reykjavík 1993.
- Jarðabréf:** *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*, Kaupmannahöfn 1992.
- JÁM :** Árni Magnússon, Páll Vídalín: *Jarðabók. Hnappadals og Snæfellsnessýsla*, V, Reykjavík 1982.
- JJ:** Johnsen, J: *Jarðatal á Íslandi* Kaupmannahöfn 1847.
- KK:** Kålund, Kristian: *Íslenzkir sögustaðir. Vestfirðingaafjórðungur* IV, Reykjavík 1986.

Lovsamling for Island : : indeholdende Udvalg af de vigtigste ældre og nyere Love og Anordninger, Resolutioner ... III, Kaupmannahöfn 1853-1889.

Ólafur Lárusson: *Landnám á Snæfellsnesi* Reykjavík 1945.

PP: Sveinn Nielsson: *Prestatal og prófasta*, 2. útg., Reykjavík 1950.

Sigurður Vigfússon: "Rannsókn á Vesturlandi 1891" *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1893, 61-73

Skýrsla FÍ I: *Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík I, 1863-1866*, Kaupmannahöfn 1868.

Skýrsla FÍ II *Skýrsla um Forngripasafn Íslands í Reykjavík II, 1867-1870*, Kaupmannahöfn 1874.

SSS: *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags*. Reykjavík 1970.

Sturlunga saga, I-II, Reykjavík 1946.

Svavar Sigmundsson: "Íslensk örnefni" *Fraendafundur 2 Þórshöfn* 1997, 11-21

ÞJ: Þorsteinn Jónsson: *Kolbeinsstaðahreppur. Ábúendur og saga Kolbeinsstaðahrepps frá 1900*, Reykjavík 2000.

Óprentaðar heimildir

Þjóðskjalasafn Íslands: Túnakort frá 1920.

Ö-Brúarhraun: Örnefnaskrá Brúarhrauns. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Flysjustaðir: Örnefnaskrá Flysjustaða. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Garðahverfi: Örnefnaskrá Garðahverfis. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Garðahverfi. Eftirrit.

Ö-Hafurstaðir: Örnefnaskrá Hafurstaða. Heimildamaður óskráður.

Ö-Hallkelsstaðahlíð: Örnefnaskrá Hallkelsstaðahlíðar. Heimildamaður óskráður.

Ö-Hallkelsstaðahlíð. Athugasemdir og viðbætur. Þóra Magnúsdóttir skráði.

Ö-Haukatunga: Örnefnaskrá Haukatungu. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Heggstaðir: Örnefnaskrá Heggstaða. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Hítarnes: Örnefnaskrá Hítarness. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Hraunsholt: Örnefnaskrá Hraunholts. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Hraunsmúli: Örnefnaskrá Hraunsmúla. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Hróbjargarstaðir: Örnefnaskrá Hróbjargarstaða. Ari Gíslason skráði.

Ö-Jörfi: Örnefnaskrá Jörfa. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Kaldárbakki: Örnefnaskrá Kaldárbakka. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Kolbeinsstaðir: Örnefnaskrá Kolbeinsstaða. Ari Gíslason skráði.

Ö-Krossholt: Örnefnaskrá Krossholts. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Landbrot: Örnefnaskrá Landbrots. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Litla-Hraun: Örnefnaskrá Litla-Hrauns. Kristján Jónsson.

Ö-Litla-Hraun. Svör við spurningum. Kristján Jónsson skráði.

Ö-Moldbrekka: Örnefnaskrá Moldbrekku. Ari Gíslason skráði.

Ö-Mýrdalur: Örnefnaskrá Mýrdal. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Mýrdalur. Viðbætur: Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Oddastaðir Örnefnaskrá Oddastaða: Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Oddastaðir. Athugasemdir og viðbætur: Guðrún S. Magnúsdóttir skráði.

Ö-Oddastaðir. Viðbót: Guðrún S. Magnúsdóttir.

Ö-Skjálg: Örnefnaskrá Skjálgar. Lúðvík Kristjánsson skráði.

Ö-Snorrastaðir: Örnefnaskrá Snorrastaða. Kristján Jónsson skráði.

Ö-Stóra-Hraun: Örnefnaskrá Stóra-Hrauns. Kristján Jónsson skráði.

Ö-Syðri-Rauðamelur: Örnefnaskrá Syðri-Rauðamels. Kristján Jónsson skráði.

Ö-Tröð: Örnefnaskrá Traðar. Ari Gíslason skráði.

Ö-Vellir: Örnefnaskrá Valla. Ari Gíslason skráði.

Ö-Ytri-Skógar og Syðri-Skógar: Örnefnaskrá Ytri-Skóga og Syðri-Skóga. Ari Gíslason skráði.

Ö-Yztu-Garðar: Örnefnaskrá Yztu-Garða. Haraldur Hermannsson skráði.

Ö-Ölviskross: Örnefnaskrá Ölviskross. Guðlaugur Jónsson skráði.